

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

VZNIK ČSR: ČESKÁ POLITIKA A OTÁZKA STÁTNÍHO ÚZEMÍ

Autor: Lukáš Bayer

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a vyznačil v ní veškeré použité zdroje informací.

V Praze, 15. 1. 2007

Michal Bajer

Poděkování

Nejenom za cenné připomínky a odborné rady, ale také za neochvějnou trpělivost, s kterou mi pomáhala vypracovat tuto diplomovou práci, děkuji doc. PhDr. Dagmar Moravcové, CSc.

Obsah

Úvod	1
Část I Státní území ČSR a etnický argument	
1. Slovensko	10
1.1 Postoj české domácí politiky k území Slovenska v době formování samostatného státu	10
1.2 Postoj Masarykova zahraničního odboje k území Slovenska v době formování samostatného státu	14
1.3 Postoj Slováků k formování československého státu	17
1.4 Mezinárodní ohlas na začlenění území Slovenska do československého státu	21
2. Podkarpatská Rus	27
2.1 Postoj české politiky k území Podkarpatské Rusi v době formování samostatného státu	27
2.2 Postoj Rusínů k formování československého státu	35
2.3 Mezinárodní ohlas na začlenění Podkarpatské Rusi do československého státu	39
3. Srbská Lužice	44
Část II Státní území ČSR a doktrína českého historického státního práva	
1. České historické právo a argumenty užitě pro jeho podporu	51
2. Postoj české politiky k německým oblastem tzv. historických českých zemí	54
3. Postoj tzv. českých Němců k formování československého státu	62
4. Mezinárodní ohlas na začlenění německých oblastí tzv. historických českých zemí do československého státu	72

Část III Státní území ČSR a geopolitický argument

1. Československo-maďarská hranice	77
2. Československo-polská hranice	87
2.1 Těšínsko	88
2.2 Orava a Spiš	99
3. Slovanský koridor	107
Závěr	114
Summary	121
Seznam příloh	123
Přílohy	125
Prameny a literatura	138

Úvod

V listopadu 1918, tedy po čtyřech letech, třech měsících a dvou týdnech, skončila první světová válka. Konec války s sebou přinesl rozpad říše habsburské dynastie. Národy žijící v rakousko-uherské monarchii získaly samostatnost ve formě nezávislých národních států. Jedním z těchto nových států objevivších se na poválečné mapě střední Evropy bylo i Československo. Ustavením Československé republiky v letech 1918 a 1919 (s konečnou platností potvrdila existenci samostatného československého státu mírová konference v Paříži) byl splněn základní cíl tehdejší české politiky, tzn. obnovit existenci českého státu, jež byla před staletími násilně přerušena. Samostatný stát však nyní vznikl v hranicích, které neodpovídaly rozsahu českého státu v žádné historické etapě jeho vývoje. Československá republika vznikla spojením Čech, Moravy a tzv. rakouského Slezska, známých jako české nebo také historické země, jež byly do konce první světové války součástí rakouského Předlitavska, a Slovenska s Podkarpatskou Rusí, které do té doby patřily ke starému Uherskému království.

Základním cílem mé práce se tak stala snaha zmapovat, jak česká politika v průběhu boje za samostatný stát uvažovala o potenciálním státním teritoriu a jaké ambice v tomto směru měla. Konkrétní územní zisk však nebyl závislý jen na vůli české politiky, ta musela brát v potaz i postoj ostatních aktérů. Mezi tyto aktéry je třeba počítat v první řadě vítězné mocnosti, které měly rozhodující slovo na mírové konferenci. Dále sem řadím potenciální sousedy samostatného československého státu a obyvatelstvo na nárokovaném území, resp. jejich politickou reprezentaci. Zaměřuji se tedy ve své analýze i na jejich roli při formování státního území ČSR, resp. na to, jak a proč tito aktéři přijímali (nebo nepřijímali) české územní nároky. Výsledná hraniční linie ČSR se někde výrazně odchýlila od hranic dosavadních (tzn. historických) a byla vytyčena zcela nově, což jsem ve své práci explicitně zaznamenal.

Svoji práci jsem časově vymezil od počátku první světové války, kdy česká politika oficiálně – nejprve ústy masarykovského zahraničního odboje a později (na jaře 1917) i na domácí, tzn. rakousko-uherské politické scéně - deklarovala svoje úsilí dosáhnout státní samostatnosti. Závěr práce je pak ohraničen jednáním na pařížské mírové konferenci, resp. podpisem mírových smluv a faktickým provedením rozhodnutí mírové konference. Tyto události totiž – až na jednu výjimku - definitivně stvrdily územní

rozlohu Československé republiky. Zmíněnou výjimkou byla hranice československo-polská. Zde se řešení definitivní podoby hranice prodlužovalo především vzhledem ke skutečnosti, že jak Československo, tak Polsko, patřily mezi vítězné státy – v tomto případě tak sleduji vývoj hraničních sporů až do července 1920, kdy o průběhu hraniční linie rozhodla tzv. Velvyslanecká konference (nově ustavený orgán, jež navazoval na činnost mírové konference).

Ve své práci jsem se nechtěl zaměřit jen na pouhý popis boje za samostatné Československo a jeho státní území; historická fakta sice tvoří významnou část této práce, ale vedle popisu jak se utvářela konečná územní podoba Československé republiky se snažím upozornit na základní (resp. klíčové) argumenty, na jejichž základě česká politika své územní nároky vznášela. Z tohoto důvodu jsem práci – podle podstaty argumentace – rozčlenil do tří částí.

První část se věnuje tomu území, jehož zisk pro samostatný stát česká politika obhajovala na základě etnických argumentů. Jmenovitě se zde věnuji otázce Slovenska, Podkarpatské Rusi a srbské Lužice - území osídleném slovanským etnikem (tzn. obyvatelstvem Čechům etnicky příbuzným), které však tehdy tvořilo součást neslovanských států (Uherska a Německa), a kde neexistovala dostatečně silná národněosvobozenká hnutí schopná prosadit svůj vlastní samostatný stát.

Kapitola týkající se Slovenska je rozčleněna do čtyř podkapitol – každá zachycuje postoj různého aktéra. První podkapitola se snaží vysledovat postupnou proměnu postoje české domácí politiky ve věci spojení Slovenska s českými zeměmi, tzn. především přiblížit dlouhotrvající nejednotnost a značnou rozpolcenost české domácí politické reprezentace v této záležitosti. Druhá podkapitola je pak věnována vlivu zahraničního odboje a zejména T. G. Masaryka na začlenění slovenského teritoria do ČSR. Postoj samotných Slováků, resp. jejich politické reprezentace rozebírá podkapitola třetí, kde se snažím především ukázat, že zapojení Slovenska do potenciální Československé republiky se prosadilo jako dominantní názor v rámci slovenské politiky až na sklonku války; do té doby byla tato varianta prosazována zejména slovenskými krajanskými organizacemi. V poslední podkapitole týkající se Slovenska se snažím v první řadě vysledovat postoj dohodových mocností ke vznikajícímu československému státu a ukázat, že začlenění slovenského území do ČSR nevyvolávalo v řadách velmocí vážnější rozpory. Sleduji i politiku Budapešti, která se snažila Slovensko udržet, a ukazují, proč se jí to nepodařilo.

Kapitola o Podkarpatské Rusi je rozčleněna do tří podkapitol. Nejprve se opět snažím zjistit jak česká politika postupovala v případě začlenění teritoria Podkarpatské Rusi do československého státu. Všímám si skutečnosti, že nabídku na spojení Podkarpatské Rusi s Československem vznesly rusínské krajanské sdružení v USA a česká politika jí byla spíše překvapena. Zajímavé také je, že zatímco připojení Podkarpatské Rusi k Československu bylo oficiálně vedeno v etnické rovině, tzn. ve smyslu spojení dvou slovanských národů, což rusínskému etniku mělo zajistit svébytný národní rozvoj, vrcholní čeští politici včetně T. G. Masaryka a K. Kramáře se netajili tím, že hlavní devizou Podkarpatska je hranice s potenciálním československým spojencem – Rumunskem. Následující podkapitola analyzuje rusínské národněosvobozené hnutí, zprvu reprezentované jen krajanskými sdruženími v USA. Toto hnutí bylo značně nejednotné. Snažím se proto vysledovat jeho jednotlivé politické proudy a ukázat proč nakonec zvítězila pročeskoslovenská orientace. Kapitola završuje podkapitola odhalující zájmy jednotlivých dohodových mocností ve věci Podkarpatska a marnou snahu Maďarů Rusíny udržet v rámci jejich státu. Zároveň si všímám toho, že politika Budapešti nalezla zastání – s ohledem na jejich vlastní mocenské zájmy – v Římě a Varšavě.

Poslední kapitola první části práce pojednává o srbské Lužici. Území tzv. Horní a Dolní Lužice kdysi náleželo ke Koruně české. Česká politika se v průběhu války a v době mírových jednání zaobírala možností jeho opětovného získání pro samostatný československý stát. V kapitole se snažím ukázat, že česká politika se však zaměřila ne na získání celého historického území obou Lužic, ale jen na teritorium obývané lužickosrbskou etnickou většinou. Tento požadavek se však nesesetkal u rozhodujících dohodových mocností s úspěchem. Příčiny tohoto neúspěchu se snažím vysledovat i v rámci lužickosrbského národněosvobozené hnutí, resp. jeho značné nejednotnosti a celkové slabosti.

Druhá část této práce se zaměřuje na území tzv. historických českých zemí - česká politika si pro samostatný stát nárokovala teritorium vytyčené hranicemi tří rakouských korunních zemí - Čech, Moravy a (rakouského) Slezska. Jelikož pohraniční oblasti takto vymezeného území nebyly etnicky české, nýbrž převážně německé, byla obhajoba těchto územních požadavků opřena především o historicko-státoprávní argumentaci. Světová válka však hodnotu historického státního práva značně oslabila - období rozsáhlých změn zkrátka nemělo pochopení pro historickou kontinuitu - a tak česká politika obohatila

historicko-státoprávní argumentaci ještě o řadu dalších argumentů. Označuji je jako podpůrné a pokusil jsem se je charakterizovat a utřídit.

V následných dvou kapitolách této části se pak věnuji české, resp. československé politice vůči Němcům v českých zemích a naopak postoji Němců z českých zemí k Československé republice. Ukazují, že cíle obou stran stály ve vzájemném protikladu – Češi nehodlali své územní nároky výrazněji korigovat, Němci naopak nehodlali připustit začlenění jimi obývaného území do ČSR a deklarovali vznik čtyř vlastních správních jednotek (tzv. provincií) na Československu nezávislých.

V kapitole týkající se postoje tzv. českých Němců k samostatnému Československu se snažím také vysledovat a utřídit hlavní obtíže, které znesnadňovaly odtržení většinově německých oblastí od ČSR. Tyto obtíže (např. nerovnoměrné geografické rozmístění německého obyvatelstva či problémy německých provincií se zajištěním státní správy, ozbrojené moci, zásobování apod.) samozřejmě hrály v československý prospěch a napomohly k neúspěchu německých iredentistických cílů. Kapitola o české politice vůči tzv. českým Němcům pak navíc nabízí i stručný rozbor ostatních, víceméně jen drobných korektur historické hranice českých zemí, jež česká politika (s rozdílnými úspěchy) požadovala (např. na Hlučínsku).

Druhou část této práce zakončuje kapitola týkající se mezinárodního ohlasu na snahu české politiky získat pro samostatný československý stát historické hranice českých zemí. Pro německé iredentistické hnutí z českých zemí byl zklamáním postoj, který zaujalo Německé Rakousko a Německo. V této kapitole proto rozebírám politiku těchto obou německých států vůči Němcům z českých zemí a odhaluji důvody, které je k takové politice vedly. Samozřejmě i tady vykresluji pozici jednotlivých mocností Dohody, které ČSR podpořily. Snažím se uvést motivaci podpory československých územních nároků u jednotlivých velmocí, i určité výhrady proti nim, které se z jejich strany – zejména v případě USA – objevily.

Poslední, tzn. třetí část této práce se týká území, které česká politika nárokovala na základě argumentů, jež jsem označil souhrnným názvem jako geopolitické. Zisku těchto území se česká politika dožadovala vzhledem k jejich dopravní, vojensko-strategické či hospodářské důležitosti. Tuto část člením na tři kapitoly.

První z nich je věnována československo-maďarské hranici. Zde si všímám toho, že česká, resp. československá politika – ve snaze prosadit hranice geopoliticky výhodné -

zcela opustila etnický princip, kterým se jinak ve věci spojení Slovenska s českými zeměmi ohrazovala. Kapitola se dále snaží vysledovat posuny hraniční linie mezi Československem a Maďarskem a jejich příčiny v období od konce války až po konečné rozhodnutí o průběhu hraniční linie ze strany mírové konference.

Druhá kapitola se týká československo-polské hranice. Původní záměr české politiky zde bylo dožadovat se hranice historické, tzn. dosavadní hranice českých zemí a Slovenska (resp. Uherska). Poláci však odmítli tuto hraniční linii respektovat a vznesli z etnických důvodů (žilo zde polské obyvatelstvo) nároky na území Těšínska, Oravy a Spiše. Do této kapitoly jsem proto zařadil dvě podkapitoly – první věnuji sporu o Těšínsko, druhou sporu o Oravu a Spiš.

Nejprve si tedy všímám toho, jak se vyvíjel těšínský konflikt (jež dokonce na sklonku ledna 1919 přerostl na sedm dní v otevřenou válku) až do přijetí kompromisního řešení navrženého Velvyslaneckou konferencí 28. července 1920. Snažím se ukázat, že česká politika byla ochotna na Těšínsku korigovat historickou hranici českých zemí a trvala jen na té části území, kde se nacházel uhelný revír (nepostradatelný pro československý průmysl) a košicko-bohumínská dráha (jediné železniční spojení českých zemí se Slovenskem). To, že tento vytčený cíl byl nakonec dosažen, souviselo především s vhodně zvoleným postupem české strany, který přibližuji.

Druhá podkapitola se věnuje sporu o Oravu a Spiš. Spor, resp. jeho vývoj, byl propojen s konfliktem o Těšínsko a dostávalo se mu podstatně menší pozornosti, zejména se strany Československa. Vedle rozboru toho, jak se spor vyvíjel až do jeho kompromisního vyřešení, si všímám také skutečnosti, že – ačkoliv zde polské územní požadavky našly výraznějšího naplnění než na Těšínsku – většina místního obyvatelstva dávala najevo svou pročeskoslovenskou orientaci.

V poslední kapitole se věnuji myšlence tzv. slovanského koridoru, který měl spojit Československo s Jihoslovany (zamýšleným spojencem) a jehož realizaci se české politice nepodařilo uskutečnit. Snažím se tak alespoň odhalit, jak se česká politika k myšlence koridoru dopracovala, jak si koridor územně představovala, a jaké měl plnit funkce.

Bibliografie

Literatura k problematice vzniku Československa je velmi početná. Moje práce by však tuto událost měla přibližovat z jiného (nového) úhlu pohledu - cílem stávající literatury totiž nebylo komplexně zmapovat úvahy české politiky o potenciálním státním území v průběhu boje za samostatný stát včetně vymezení argumentů, na jejichž základě tyto své územní nároky obhajovala před ostatními aktéry.

Při psaní své práce jsem mohl vycházet z několika základních kategorií literatury věnující se vzniku ČSR. Jednak se jednalo o práce obecně mapující vznik ČSR - zmínil bych především publikace českých autorů Jana Galandauera, (zejména *Vznik Československé republiky 1918*¹; *O samostatný československý stát 1914-1918*²) a Josefa Kalvody (*Genese Československa*³).

Dalším okruhem prací, z kterých jsem čerpal, jsou ty, které se věnují otázce československých hranic. Především jejich mezinárodněprávní i ústavněprávní zakotvení sleduje kniha Jaroslava Sovinského, *Státní hranice Československé a České republiky*⁴. Z pohledu kartografa popisuje územní ztráty a korekce hranic Československa v průběhu jeho existence Čeněk M. Kadlec, *Hry o hranice*⁵. Asi nejbližší mé práci pak stojí anglicky psaná kniha Dagmar Perman, *The Shaping of the Czechoslovak State*⁶, odhalující však především pohled dohodových mocností na vzniklé spory kolem československých hranic v době vzniku ČSR. Především francouzský postoj k územní politice Československa preferuje ve své práci i jiná anglicky psaná publikace, dílo Piotra S. Wandycze, *France and Her Eastern Allies 1919-1925*⁷.

Dále jsem využil publikací zabývajících se konkrétně těmi územními oblastmi, jež měly podle úvah české politiky tvořit součást samostatného československého státu.

---

¹ Galandauer, Jan, *Vznik Československé republiky 1918*. Programy, projekty, perspektivy. Praha 1988.

² Galandauer, Jan a kol., *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha 1992.

³ Kalvoda, Josef, *Genese Československa*. Praha 1998.

⁴ Sovinský, Jaroslav, *Státní hranice Československé a České republiky*. Praha 2005.

⁵ Kadlec, Čeněk M., *Hry o hranice*. Chrást u Poříčan 2001.

⁶ Perman, Dagmar, *The Shaping of the Czechoslovak State*. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914-1920. Leiden 1962.

⁷ Wandycz, Piotr S., *France and Her Eastern Allies 1919-1925*. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. Minneapolis 1962.

V dosavadní literatuře je poměrně dobře zpracována problematika Slovenska v období vzniku ČSR (např. práce slovenského historika Mariána Hronského, zejména *Slovensko pri zrode Československa*⁸ nebo *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*⁹), problematika tzv. českých Němců (zejména faktograficky velmi bohatá publikace Jaroslava César a Bohumila Černého, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929*¹⁰ nebo rozsáhlé dílo Johanna Wolfganga Brügel, *Češi a Němci 1918-1938*¹¹) nebo i spor o Těšínsko (z českých autorů se československo-polským sporem zabývá především Jaroslav Valenta, např. *Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920*¹²). Naopak nedostatek prostoru se doposavad v literatuře dostalo Podkarpatské Rusi (vycházel jsem především z publikací rusínského autoru Ivana Popa, např. *Podkarpatská Rus*¹³) a téměř nelze nalézt nedobovou literaturu, která by se zevrubněji týkala poměru Lužických Srbů k Československu v době jeho vzniku (alespoň okrajově např. kniha Jana Petra, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*¹⁴) nebo slovanského koridoru.

Výrazným zdrojem informací se pro mě stala dobová literatura a memoáry. V první řadě to jsou např. memoáry ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, *Světová válka a naše revoluce*¹⁵ (využil jsem zejména jejich druhý svazek) nebo dílo vůdce zahraničního odboje a pozdějšího prezidenta T. G. Masaryka, *Nová Evropa*¹⁶, načrtávající jeho představu poválečné Evropy. Velmi užitečné mi bylo dílo Ferdinanda Peroutky, *Budování státu*¹⁷, zejména první svazek mapující roky 1918-1919. Důležitým materiálem byly i vzpomínky účastníků slovenského národněosvobozeneckého hnutí jako např. kniha

---

⁸ Hronský, Marián, *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava 1988.

⁹ Hronský, Marián, *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*. Bratislava 1998.

¹⁰ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929*. Praha 1962.

¹¹ Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006.

¹² Valenta, Jaroslav, *Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920*. In: *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920*. Opava 1991, s. 1-20.

¹³ Pop, Ivan, *Podkarpatská Rus*. Praha 2005.

¹⁴ Petr, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1972.

¹⁵ Beneš, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. II*. Praha 1927.

¹⁶ Masaryk, Tomáš Garrigue, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*. Brno 1994.

¹⁷ Peroutka, Ferdinand, *Budování státu. Sv. I. 1918-1919*. Praha 1991.

Karola A. Medveckého, *Slovenský prevrat*¹⁸ či spis účastníka pařížských mírových jednání Fedora Houdeka, *Vznik hranic Slovenska*¹⁹, dále pak kniha rusínského politika Petra Hataláka, *Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu*²⁰, publikace ministerského rady pro lužickou otázku na mírové konferenci Adolfa Černého, *Lužická otázka*²¹ nebo vzpomínky hlavního koordinátora československých akcí ve věci těšínského sporu Ferdinanda Pelce, *O Těšínsko*²². Z anglicky psané dobové literatury jsem využil především několikasvazkové dílo H. W. V. Temperleyho, *A History of the Peace Conference of Paris*²³ (konkrétně svazky IV, V a VI), které detailně mapuje průběh pařížské mírové konference včetně otázky státního území nově vzniklého Československa.

Vedle zmíněné literatury jsem při psaní své práce využil edičního zpracování archivních pramenů. Čerpal jsem především z edice pramenných materiálů pocházejících již z dvacátých let dvacátého století – z třetího svazku memoárové publikace Edvarda Beneše, *Světová válka a naše revoluce*²⁴, jež obsahuje edici dokumentů z období boje za samostatný stát, a díla *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá*²⁵, jež nabízí parlamentní projevy E. Beneše.

Z nověji zpracovaných edicí jsem použil dílo Zdeňka Šolle, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919*²⁶ a také publikaci

---

¹⁸ Medvecký, Karol Anton, *Slovenský prevrat*. Sv. III. Bratislava 1931.

¹⁹ Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931.

²⁰ Hatalák, Petr, *Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu*. Užhorod 1935.

²¹ Černý, Adolf, *Lužická otázka*. Praha 1945.

²² Pelc, Ferdinand, *O těšínsko. Vzpomínky a úvahy*. Slezská Ostrava 1928.

²³ Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. IV. London 1921.

Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. V – Economic Reconstruction and Protection of Minorities. London 1921.

Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. VI. London 1924.

²⁴ Beneš, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. Sv. III – Dokumenty. Praha 1928.

²⁵ Beneš, Edvard, *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919-1924*. Praha 1924.

²⁶ Šolle, Zdeněk (uspořádal), *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 – prosinec 1919)*. Sv. II. Praha 1994.

*Dokumenty československé zahraniční politiky*²⁷, konkrétně svazek který chronologicky pokrývá období od 1. listopadu 1918 do 4. června 1920 (do podpisu Trianonské mírové smlouvy) a snaží se především zdokumentovat působení československé delegace na mírové konferenci v Paříži. V menší míře jsem pracoval i s edicí Masarykových projevů, novinových interview a článků, jež vyšla pod názvem *Cesta demokracie. Sv. I. Projevy – články – rozhovory 1918-1920*²⁸.

U té části práce, která se zabývá Podkarpatskou Rusí, jsem vycházel i z edice zpracované Jaromírem Hořcem, *Dokumenty o Podkarpatské Rusi*²⁹, a k vysledování české územní politiky zejména ve věci tzv. slovanského koridoru mi pomohl *stenoprotokol Kramářova projevu na půdě Poslanecké sněmovny ze dne 30. září 1919*³⁰, který je možné nalézt na internetu v digitální knihovně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

---

²⁷ Kol. autorů (uspořádal), *Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. I (listopad 1918-červen 1919)*. Praha 2001.

²⁸ Masaryk, Tomáš Garrigue, *Cesta demokracie. Sv. I. Projevy – články – rozhovory 1918-1920*. Praha 2003.

²⁹ Hořec, Jaromír (uspořádal), *Dokumenty o Podkarpatské Rusi*. Praha 1997.

³⁰ Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Poslanecká sněmovna, 77. schůze (30. září 1919), projev poslance dr. K. Kramáře. In: Digitální knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/077schuz/s077005.htm>.

Část I

STÁTNÍ ÚZEMÍ ČSR A ETNICKÝ ARGUMENT

1. Slovensko

1.1 Postoj české domácí politiky k území Slovenska v době formování samostatného státu

Ještě před válkou stál požadavek na spojení Slovenska s českými zeměmi mimo zájem českých politiků. Čeští politici se odmítali výrazněji politicky angažovat ve prospěch Slováků s odůvodněním, že Slovensko nikdy nebylo součástí Koruny české a oni tudíž nemají k tomu národního ani právního titulu.³¹ S vypuknutím války se však požadavek na začlenění Slovenska do potenciálního samostatného českého státu objevil u všech těch českých politiků, kteří zaujali zcela negativní stanovisko vůči další existenci Rakousko-Uherska. Se Slovenskem pro český stát počítal budoucí vůdce československého zahraničního odboje Tomáš Garrigue Masaryk i politici jako Karel Kramář, Antonín Hajn nebo František Sís, tzn. celý okruh tzv. Mafie - tajného výboru, který měl tvořit spojení mezi zahraničním odbojem a domácí politikou (podávali Masarykovi zprávy o politické situaci doma a snažili se rovněž ovlivnit domácí politickou scénu podle instrukcí zahraničního masarykovského odboje).³² Připojení Slovenska mělo v úvahách těchto politiků vytvořit předpoklad pro co nejsilnější mocenskou pozici českého státu po dosažení samostatnosti. Vzhledem k jazykové blízkosti Slováků se logicky vynořila pro přičlenění Slovenska jako nejpříhodnější a de facto jediná možná argumentace etnická.

Oficiálně se však česká domácí politika začala hlásit k myšlence začlenění Slovenska do samostatného českého státu až v průběhu roku 1917. Souviselo to s ovládnutím české politické scény radikály, kteří otevřeně vystupovali pro samostatný stát a proti další existenci Rakousko-Uherska. Nástup radikálního nacionalismu v české

---

³¹ Štefánek, Anton, Masaryk a Slovensko. Praha 1931, s. 33-34.

³² Galandauer, Jan, Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období přípravy samostatného československého státu (1916-1918). In: Historický časopis, roč. 19, č. 2, s. 178.

domácí politice umožnily změny na mezinárodní scéně. Určitou, i když ne zásadní roli hrála březnová revoluce v Rusku. Zejména slavjanofilové mezi českými politiky se domnívali, že nové, demokratické Rusko v budoucnu (na očekávané poválečné mírové konferenci) výrazně podpoří národněosvobozencká hnutí v oblasti střední a jihovýchodní Evropy.³³ Radikalizaci pak podpořil i vstup USA do války v dubnu 1917, který vyvolal dojem, že konec války je v dohledu, neboť se síly definitivně převáží na stranu Dohody. Nejvýrazněji však k radikalizaci české politiky přispěla Vídeň, resp. její reakce na zmíněné mezinárodněpolitické události. Došlo totiž k přehodnocení rakousko-uherské válečné politiky, což sebou přineslo i uvolnění vnitropolitických poměrů včetně amnestie domácích politických vůdců Kramáře a Rašína. Ti se následně postavili celou vahou své autority na stranu radikálů a definitivně pomohli umlčet aktivistický proud v české politice prosazující loajální postoj k rakousko-uherskému státu.

Dne 18. května 1917 vystoupili čeští spisovatelé s Manifestem, v kterém žádali české poslance, aby na obnoveném zasedání vídeňského parlamentu rozhodně obhajovali české národní zájmy. Manifest, který lze chápat jako výzvu k nacionální radikalizaci domácí politiky a k vytyčení požadavku samostatného českého státu, obsahoval i požadavek připojení Slovenska. Spojení českých zemí se Slovenskem bylo ospravedlňováno etnicky - poprvé se zde v rámci domácí politické scény setkáváme s pojmem československý národ.³⁴

V čistě politickém dokumentu se požadavek připojení Slovenska k českým zemím poprvé objevil na domácí politické scéně 30. května 1917, a to v prohlášení Českého svazu³⁵. Prohlášení bylo výsledkem dlouhých debat a kompromisů a ještě stále odhalovalo

---

³³ Hronský, Marián, Slovensko pri zrode Československa. Bratislava 1988, s. 121.

³⁴ Soukup, František, 28. říjen 1918: Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa. Sv. II. Praha 1928, s. 594-595.

³⁵ Český svaz sdružoval české poslance v Říšské radě. Byl ustanoven na základě dohody českých politických stran a disponoval původně 92 mandáty. Z nich připadalo na agrární stranu 35 (v roce 1917 však disponovala agrární strana jen 32 poslanci, dva poslanci byli totiž mrtví a jeden emigroval), na československou sociální demokracii 26, na mladočeskou 12 (2 mrtví, 2 zbavení mandátu), na národně sociální 9 (1 zemřel, 4 zbavení mandátu), na národně katolickou 6, na moravskou stranu pokrokovou 4. Viz: Tobolka, Zdeněk, Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby. Sv. IV (1914-1918). Praha 1937, s. 237-238.

určitou rozpolcenost české domácí politiky ve věci Slovenska.³⁶ Česká politika se totiž oprávněně obávala, že požadavek na Slovensko (tedy nerespektování uherského státního práva) by se mohl obrátit proti ní. Obětování historického státního práva etnickému principu mohlo znamenat ztrátu Němci osídlených území v zemích Koruny české. Prohlášení Českého svazu proto oba principy kombinuje. Požadavek na začlenění Slovenska však definitivně potvrdil převahu radikálů a vykročení k samostatnosti mimo Rakousko-Uhersko, neboť tento požadavek fakticky znemožnil vyrovnání Čechů s Vídní v rámci stávajících poměrů. Spojení se Slovenskem totiž stálo v protikladu s tehdejší strukturou říše a bylo za tehdejších ústavních poměrů neřešitelné dohodou.

Na podzim 1917 již aktivistické křídlo plně vyklidilo své pozice v rámci české politiky a Český svaz se dostal pod úplnou kontrolu radikálů. Požadavky na samostatnost včetně nároku na Slovensko se proto opět objevují v již radikály plně koncipované Tříkrálové deklaraci z 6. ledna 1918. Ani v Tříkrálové deklaraci se však česká domácí politika nevyhnula (jak to označovali kritikové) v slučování neslučitelného: etnického principu s principem historicky státoprávním. Přesto však etnickému principu se dostává nyní mnohem větší pozornosti, zejména s ohledem na připojení Slovenska. Naopak historické státní právo je v deklaraci zmíněno až nezvykle stručně - chybí typická státoprávní argumentace: není zmíněna pragmatická sankce, volba Habsburků 1526, císařské reskripty, dualistická ústava atd. Je citováno pouze memorandum českých poslanců z 8. prosince 1870, jež protestovalo proti pruskému diktátu poražené Francii. Memorandum autoři Tříkrálové deklarace však zmínili proto, neboť údajně dokazuje, že se česká politika již před 47 lety hlásila k sebeurčovací zásadě.³⁷

Důraz na etnický princip byl znovu potvrzen na národní přísaze a divadelních slavnostech, kde se čeští politici znovu slavnostně vyslovili pro Slovensko. S vítězstvím

---

³⁶ Návrh Prohlášení prošel celou řadou úprav. Původní návrh včetně požadavku na začlenění Slovenska vycházel z řad Mafie, politicky se jeho prosazování ujal Antonín Švehla. Na české poslance ve směru přijetí požadavku začlenění Slovenska do českého státu působili i Slováci působící v Praze: Vavro Šrobár, Anton Štefánek, František Votruba a dále Slováci, kteří žili ve Vídni: Milan Hodža, Kornel Stodola, Ivan Dérer. Zprávy od těchto Slováků byly zřejmě jedinými autentickými informacemi, jež radikálové a vůbec celá česká domácí politika o situaci na Slovensku měla. Viz: Galandauer, Jan, Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období přípravy samostatného československého státu (1916-1918), In: Historický časopis, roč. 19, č. 2, s. 183-184 a 190.

³⁷ Galandauer, Jan, Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy. Praha 1988, s. 152.

radikálů na domácí politické scéně tedy postupně vymizela diskuse o tom, zda samostatný stát (ten se stal programovým cílem), a naopak do popředí se dostala otázka, jak bude samostatný stát vypadat (včetně územního prostoru). V této nové diskusi zvítězila myšlenka začlenit do vznikajícího samostatného státu i prostor obývaný etnicky příbuznými Slováky. Argumentace odvolávající se na etnický princip proto jen doplnila dosavadní argumentaci státoprávní (té se ale nikdy česká politika nevzdala a ani vzdát nemohla, nechtě-la li ztratit území obývaná „českými“ Němci).

Vítězství radikálů v rámci české domácí politiky se projevilo i v terminologii, když se začíná oficiálně razit termín československý stát, který je chápán jako totožný k termínu český stát. K rychlému vžití nového termínu napomohla náhoda. V českém prostředí se totiž během 19. století začal používat termín „českoslovanský“, který umožňoval českému jazyku rozlišení mezi německým „tschechisch“ a „böhmisch“. „Českoslovanský“ podobně jako „tschechisch“ mělo význam etnický (příslušnost k českému národu) a „český“ stejně jako „böhmisch“ význam geografický (příslušnost ke Koruně české). Opticky i akusticky měl termín „českoslovanský“ blízko k termínu „československý“ a právě to napomohlo rychlému zobecnění pojmů „československý stát“ a „československý národ“.³⁸

Ještě je třeba dodat, že česká domácí politika kurs nastolený prohlášením Českého svazu z 30. května 1917 a Tříkrálovou deklarací z 6. ledna 1918, tzn. požadavek samostatného státu začleňujícího i území Slovenska, udržela i přes nepříznivé mezinárodněpolitické okolnosti. Po vlně optimismu z počátku roku 1917, který radikalizaci české domácí politiky nastartoval, se totiž válka opět začala vyvíjet ve prospěch Ústředních mocností. Rusko se propadlo do chaosu, který vyústil v bolševickou revoluci a vyřazení Ruska z války. Vstup Spojených států do války se navzdory velkým očekáváním přinejmenším v prvních dvanácti až patnácti měsících ve vojenské rovině neprojevil, neboť armáda byla na moderní válku ještě méně připravena než armády evropské v roce 1914.³⁹ Díky tomu zaznamenaly ústřední mocnosti od podzimu 1917 do července 1918 sérii výrazných vojenských úspěchů – Capporeto, Brest Litevsk, mír s Rumunskem, postup ve Francii. Za takovýchto okolností byly požadavky české domácí politiky prakticky neuskutečnitelné; jejich realizace byla představitelná jen v případě

³⁸ Galandauer, Jan, Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období přípravy samostatného československého státu (1916-1918), In: Historický časopis, roč. 19, č. 2, s. 193.

³⁹ Kennedy, Paul Michael, Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000. Praha 1996, s. 332.

vojenské porážky Ústředních mocností. Přesto k jejich přehodnocení nedošlo, což se ukázalo jako prozíravý tah. Během léta 1918 se totiž válečná situace definitivně obrátila ve prospěch Dohody, která po svém vítězství rozpad Habsburského soustátí a vznik samostatného Československa podpořila.

1.2 Postoj Masarykova zahraničního odboje k území Slovenska v době formování samostatného státu

Mimo domácí politiku usilovala o vznik samostatného státu v zahraničí skupina emigrantů. Během války se do jejího čela postavil T. G. Masaryk. Politice zahraničního odboje pak udával hlavní směr.

Masaryk byl před válkou poslancem v Říšské radě, kde zastupoval maličkou a nepříliš vlivnou Realistickou stranu (byl jejím jediným poslancem). I proto jeho postavení jako reprezentanta českého národa nebylo zpočátku příliš silné. Na druhou stranu však byl Masaryk jediným z českých poslanců a vůdců českých politických stran, který se na počátku války rozhodl k rozvinutí protirakouské akce v emigraci.⁴⁰ Před svým odjezdem vedl rozhovory s řadou významných českých politiků (Karel Kramář, Alois Rašín, Antonín Hajn, Přemysl Šámal, náčelník Sokola Josef Scheiner aj.), kteří mu v podstatě dali zmocnění zahraniční akci zahájit a zastupovat české zájmy u států Dohody.⁴¹

Před válkou Masaryk nepatřil k radikálně nacionalistickým politikům, naopak byl spíše jejich odpůrcem. Ačkoliv vystupoval proti rakouské vládě, hlásal, že nevěří v novou územní přestavbu Evropy a zastával názor, že dosažení českých národních cílů je nejpravděpodobnější v rámci Rakouska.⁴² Vznik samostatného státu včetně připojení Slovenska vstoupily však do Masarykova politického programu až s vypuknutím války.⁴³

---

⁴⁰ V květnu 1915 následoval Masaryka do emigrace ještě poslanec agrární strany Josef Dürich. Masaryk s Dürichem byli jedini poslanci nejvyššího rakouského zákonodárského sboru, kteří v průběhu války emigrovali.

⁴¹ Galandauer, Jan a kol., *O samostatný československý stát 1914-1918*. Praha 1992, s. 17.

⁴² Werstadt, Jaroslav, *Od "České otázky" k "Nové Evropě"*. Linie politického vývoje Masarykova. Praha 1920, s. 20-22.

⁴³ Sám Masaryk tuto změnu vysvětlil následovně: "Já sám docela nepokrytě se k tomu přiznávám, že jsem ve své politice dlouho podle staršího programu Palackého horlivě usiloval o to, aby se Rakousko

Ještě v prvních měsících války, tedy před svojí emigrací⁴⁴, Masaryk dvakrát navštívil neutrální Nizozemí. Při své druhé návštěvě 14.-29. října 1914 představil britskému historikovi Robertu Williamu Seton-Watsonovi svůj první projekt samostatného československého státu. Při vymezování území nového státu se sice neomezuje jen na etnický princip, nicméně mu přikládá značnou důležitost (je mimochodem ochoten z tohoto důvodu posunout jižní hranice historických českých zemí směrem do vnitrozemí či učinit korektury historické hranice ve Slezsku ve prospěch Německa a Polska). Rovněž z etnických důvodů pak k českým zemím připojuje Slovensko, ačkoli ani slovenské hranice nevytváří jen podle etnického klíče. Na etnickém základě vytyčuje slovenskou jižní hranici od Ipel'u a východní hranici - na východě má samostatný československý stát sousedit s Ruskem a hranice má být určena rozmezím mezi etnikem slovenským a rusínským. Severní hranici Slovenska Masaryk nedefinoval, ale rozumělo se samo sebou, že bude dána historickou hranicí mezi Uhrami a Haličí. I na severu by tak Slovensko bylo vymezeno etnicky - tehdejší uhersko-haličská hraniční linie totiž de facto odpovídala rozložení polského a slovenského etnika.⁴⁵

Masaryk tento svůj původní náčrt časem modifikoval, upravoval a přizpůsoboval: změnám v průběhu války, smýšlení velmocí, domácí politice, názorům krajanům. Nikdy však neopustil myšlenku přičlenění Slovenska k českým zemím. Ta vycházela z jím postupně rozpracovávané „etnické koncepce“ jednotného československého národa. Touto koncepcí Masaryk ovlivnil většinu ostatních českých politiků, kteří ji postupně akceptovali.⁴⁶ Ostatně přesvědčit domácí politiky o nezbytnosti začlenit Slovensko do

---

modernisovalo a přijalo náš demokratický český program. Čím lépe jsem však poznával Rakousko, čím větší politické zkušenosti jsem nabýval, tím více jsem nedůvěřoval Vídni a dynastii, tím jsem se stával radikálnější." Podobný politický vývoj zaznamenal i Masarykův nejbližší spolupracovník v rámci zahraničního odboje E. Beneš. Původně usiloval o projekt jakéhosi švýcarského Rakouska, Rakouska národů. Zkušenosti války ho však, podobně jako Masaryka, převědčily, že Rakousko po švýcarském vzoru je holou nemožností: scházely k tomu všechny historické a psychologické předpoklady. Rakousko jak pro Masaryka tak Beneše bylo nadále jen "zevním a hrubým mechanismem", který se udržuje v chodu a při životě jen brutální mocí a že je tudíž nutno stejným způsobem jej sprovodit ze světa. Viz: Werstadt, Jaroslav, Od "České otázky" k "Nové Evropě". Linie politického vývoje Masarykova. Praha 1920, s. 26-27.

⁴⁴ Dne 18. prosince 1914 Masaryk odjel do Itálie. Měl v úmyslu se ještě vrátit, ale po varování, že bude po návratu zatčen, zůstal v emigraci.

⁴⁵ Galandauer, Jan, T. G. Masaryk a vznik ČSR. Praha 1988, s. 8.

⁴⁶ Štefánek, Anton, Masaryk a Slovensko. Praha 1931, s. 34.

samostatného českého státu bylo pro zahraniční akci nezbytné. Dne 12. července 1917 např. Beneš ve vzkazu vedoucímu Maffie Přemyslu Šámalovi zdůraznil, že zahraniční odboj může setrvat ve věci začlenění Slovenska jen tehdy, pokud ji bude hájit i domácí politika.⁴⁷ Všeobecné přijetí Masarykovy koncepce jednotného československého národa v rámci české politiky výrazně usnadnily praktické argumenty: 1. snaha ukázat Dohodovým státníkům a veřejnosti potenciální samostatný stát jako stát s výraznou většinou státního národa. Počet příslušníků československého etnika se blížil dvěma třetinám obyvatelstva předpokládaného samostatného státu; 2. ohledy na odpor Dohody vůči tříštění střední Evropy na „ministáty“.

Od memoranda Seton-Watsonovi v září 1914 až po Washingtonskou deklaraci v říjnu 1918 Masaryk podnikl celou řadu konkrétních kroků, které měly jeho tezi o začlenění Slovenska k českým zemím z důvodů etnických upevnit. Masarykovi se především podařilo získat podporu (nejenom politickou, ale i organizační a finanční⁴⁸) krajanských sdružení. Nejvlivnější (a spolu s krajany v Rusku nejpočetnější) byly české a slovenské krajanské spolky v USA. Ty Masarykův program spojení českých zemí a Slovenska podpořily již v říjnu 1915 tzv. Clevelandskou dohodou. Později spojení potvrdila i tzv. Pittsburská dohoda z května 1918, uzavřená mezi českými a slovenskými spolky a organizacemi v USA přímo za přítomnosti Masaryka. Masaryk také inicioval prohlášení Českého komitétu zahraničního ze 14. listopadu 1915. Tento manifest podepsali vedle obou českých poslanců v emigraci Masaryka a Düricha i zástupci českých a slovenských emigrantských organizací ve všech Dohodových zemích.⁴⁹ Všechna tato prohlášení de facto prezentovala českou a slovenskou emigraci v očích Dohodových

---

⁴⁷ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. II. Praha 1927, s. 159.

⁴⁸ Ve sbírkách na podporu zahraničního odboje mezi sebou čeští a slovenští krajané vybrali cca 1 300 000 dolarů, což byla v té době velmi vysoká částka. Viz: John, Miloslav, Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938. Beroun 1994, s. 20.

⁴⁹ Za Svaz česko-slovenských spolků na Rusi prohlášení podepsal Bohumil Čermák a redaktor petrohradského Čechoslováka Bohdan Pavlů, za České národní sdružení v Americe Ludvík Fischer, Emanuel Viktor Voska a Karel Pergler, za Slovenskou ligu Albert Mamatey a František Daxner, za českou kolonii v Paříži František Kupka, za skupinu českých socialistů v Paříži Antonín Veselý a za Český výbor v Londýně Jan Sýkora a František Kopecký. V prohlášení je uvedeno, že od vítězství Dohody je očekávána úplná „nezávislost české rasy v jejím celku a spojení pod jedinou vládou Čech, Moravy a Slovenska.“ Viz: Kalvoda, Josef, Genese Československa. Praha 1998, s. 88-89.

mocností jako jednotný proud podporující vznik samostatného státu složeného s českých historických zemí a Slovenska. Prosazení Masarykova konceptu jednotného československého státu se setkala s největšími obtížemi mezi krajany v Rusku. Některé místní krajanské spolky totiž začlenění Slovenska k českým zemím odmítaly a v duchu carofilského panslavismu prosazovaly připojení Slovenska k Rusku. Jednalo se však o menšinový názor reprezentovaný zejména tzv. Koníčkovou skupinou v rámci Svazu česko-slovenských spolků na Rusi (později se skupina od svazu odštěpila) a moskevským Rusko-slovenským spolkem paměti L. Štúra.⁵⁰

V otázce Slovenska zakolísal zahraniční odboj zřejmě pouze jednou. V těžkém období od jara do léta 1917, kdy mohla jednání příbuzného císaře Karla I., prince Sixta Bourbonského vyústit v uzavření separátního míru mezi státy Dohody a Rakousko-Uherskem. V té době instrukce domácím politikům zněly žádat historické státní právo bez prejudice ohledně Slovenska a existence Rakouska.⁵¹

1.3 Postoj Slováků k formování československého státu

Na Slovensku před válkou ani v jejím počátku neexistoval nějaký významnější (resp. radikální) politický program, který by usiloval o dosažení základních národních a jazykových práv pro Slováky. V tomto směru působilo jen několik většinou maďarskou

---

⁵⁰ Kalvoda, Josef, *Genese Československa*. Praha 1998, s. 92.

⁵¹ Beneš, Edvard, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. Sv. III – Dokumenty. Praha 1928, s. 113.

Naštěstí pro cíle československého zahraničního odboje skončila jednání o separátní mír mezi státy Dohody a Rakousko-Uherskem krachem v souvislosti s tzv. Sixtovou aférou z dubna 1918. Sixtovou aféru odstartovaly útoky rakousko-uherského ministra zahraničních věcí hraběte Ottokara Czernina na Georgese Clemenceaua ve věci "odhalení" údajné francouzské iniciativy v nabídce na mírová jednání Rakousko-Uhersku. V reakci na toto nařčení francouzský ministerský předseda G. Clemenceau uveřejnil oficiální komuniké s dopisem císaře Karla I. z března 1917 švagrovi Sixtu Bourbonskému, v němž mu sděloval, že "bude podporovat spravedlivé nároky Francie na navrácení Alsaska-Lotrinska". Toto prohlášení vyvolalo vlnu odporu proti císaři Karlu I. ze strany Německa i vlivných kruhů domácí německé a uherské politiky. Dne 12. května 1918 byl císař Karel donucen podepsat v německém hlavním stanu politickou smlouvu, která habsburskou monarchii fakticky zbavovala samostatného rozhodování. Další politika Vídně se tím plně podřídila Německu. Viz: Čapka, František, *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha 1999, s. 607-608.

vládou stíhaných jedinců. Nejznámější z nich byl Andrej Hlinka.⁵² Už vůbec neexistoval politický program, který by usiloval o autonomii či dokonce samostatnost Slováci obývaných horních Uher.

Masy Slováků byly značně apolitické. Vliv na to měla bezesporu maďarská vládní politika. Slovensky hovořícím lidem dovolovala jen postavení nevzdělaného, církví vedeného obyvatele. Osobní vzestup byl možný jen za cenu kolaborace s maďarskými kruhy a s tím souvisejícím úplným odnárodněním. Vzdělání, politicky aktivní a při tom národně zaměření Slováci zpravidla vystudovali v cizině, velmi často v Čechách.

Programem, který měl zastupovat slovenské zájmy v Uhersku se oháněly zejména dvě strany: Slovenské ľudová strana a Slovenská národní strana. S vypuknutím války jejich činnost však de facto ustrnula. Předseda ľudové strany a poslanec uherského parlamentu Ferdiš Juriga vyslovil podporu válce a loajalitu uherské vlasti. Jeho strana také v podstatě propagovala maďarské válečné úsilí a její tiskový orgán, slovensky psané Slovenské ľudové noviny, dostával za svůj loajální postoj k Maďarsku vládní podporu.⁵³ Slovenská národní strana sice otevřeně nekolaborovala, ale jen za cenu, že se stáhla do hluboké pasivity. Ta jí měla ochraňovat před perzekucí ze strany vlády a maďarského protislovenského šovinismu a umožňovala vyhnout se prohlášení o věrnosti svatoštěpánské koruně, uznání integrity Uher a podpoře válečné politiky uherské vlády.⁵⁴ Válka umlčela i nepříliš početnou skupinu tzv. hlasistů, kteří už před válkou víceméně jako jediní usilovali o sblížení s Čechy.

Iniciativy pro začlenění Slovenska do zamýšleného československého státu se tak chopili Slováci žijící v zahraničí. Ve Spojených státech slovenské krajanské spolky otevřeně podpořily Masarykův zahraniční odboj propagující samostatný československý stát. Slováků žilo v USA asi 700 000, největším a nejaktivnějším spolkem byla tzv.

---

⁵² Hlinka politicky působil už od mládí, nejprve v rámci Uherské lidové strany, později Slovenské národní strany, v roce 1905 pomáhal založit Slovenskou ľudovou stranu. Po celou dobu se aktivně angažoval ve prospěch základních národních práv Slováků, zejména za přijetí národnostního zákona v Uhersku, který měl např. zaručit užívání slovenštiny na školách. Za svoji politickou činnost byl v letech 1906-1910 několikrát vězněn. Viz: Ferko, Milan, Sto slavných Slovákův. Martin 1997, s. 158-159.

⁵³ John, Miloslav, Čechoslovákismus a ČSR 1914-1938. Beroun 1994, s. 20.

⁵⁴ Nejednalo se však o politiku pasivního odporu, který by znamenal bojkot protivníka (uherské vlády) a oslaboval jeho pozice. Postoj Slovenské národní strany spíše ještě více umrtvil jakékoliv národněosvobozenecké ambice Slováků. Viz: Hronský, Marián, K otázke aktivizácie a diferenciacie slovenského politického tábora na jar 1918. In: Historie a vojenství, roč. 1968, č. 5, s. 751-752.

Slovenská liga v Pittsburghu, která měla přes 40 000 členů.⁵⁵ Slovenští krajané podpořili společný československý stát již roku 1915 Clevelandskou dohodou a v roce 1918 toto stanovisko potvrdili tzv. Pittsburghskou dohodou.⁵⁶ Návrh Pittsburské dohody byl iniciativou slovenské strany, Masarykem byl částečně korigován a nakonec jím a zástupci českých a slovenských krajanů podepsán.⁵⁷

Československý stát prosazovali i politicky neorganizovaní, ale koncem války politicky velmi aktivní jednotlivci a skupinky Slováků. Tito Slováci byli většinou bývalí přívrženci hlasistů, popř. šlo o lidi ovlivněné hlasisty. Během války většina z nich žila mimo Slovensko (především v Praze nebo ve Vídni) a byli v kontaktu zejména s českou domácí politikou.⁵⁸ Pročeskoslovenská činnost těchto Slováků, stejně jako slovenských krajanů, byla prospěšná už z toho důvodu, že ze strany českých politiků mohla být před Dohodou prezentována jako názor svobodných a neutlačovaných představitelů slovenského etnika. I přesto, že nepředstavovala názor oficiální slovenské politiky, však tedy výrazně přispívala ambicím českých politiků připojit Slovensko k českým zemím.

V oficiální, tzn. slovenské domácí politice se program na začlenění Slovenska do Čechy připravovaného československého státu prosadil až s koncem války – to když i slovenská domácí politická reprezentace pochopila, že je nadmíru naléhavé vystoupit z pasivity a zformulovat oficiální programové stanovisko. Nejprve, dne 1. května 1918 se konalo prvomájové shromáždění pořádané sociální demokracií v Liptovském Svätém Mikuláši. Představitel Hlasistů a jeden z čelných zastánců přičlenění Slovenska k českým

---

⁵⁵ John, Miloslav, *Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938*. Beroun 1994, s. 19.

⁵⁶ Před válkou byl zájem o československou spolupráci ze strany slovenských krajaňských spolků v USA minimální. Patrná byla spolupráce jen mezi socialisty a v sokolském životě. Přesto slovenské krajaňské spolky (a to včetně socialistů organizovaných ve Slovenské socialistické straně v USA) se programově snažily přispívat k boji za národní nezávislosti více než slovenská domácí politika. Viz: Gosiorovský, Miloš, *K podielu americko-slovenského proletariátu na vzniku ČSR*. In: *Ke vzniku ČSR*. Praha 1958, s. 173 a 177.

⁵⁷ Pergler, Karel, *Amerika a československá nezávislost*. Praha 1926, s. 181.

⁵⁸ Spojení Slovenska a českých zemí v samostatný stát v Praze prosazovali svojí politickou a zejména novinářskou činností Anton Štefánek a František Votruba a lidé seskupení kolem nich. Ve Vídni pak působil okruh lidí kolem Milana Hodži - ten čítal nejenom národně aktivní Slováky trvale usazené ve Vídni, popř. v Budapešti, ale i některé členy Slovenské národní strany nespokojené s její pasivitou. Přímo na území Slovenska pak v tomto směru působila okolo Vavro Šrobára část slovenských národovců z Rožmberka a přilehlé oblasti Liptova. Více viz: Hronský, Marián, *K otázke aktivizácie a diferenciacie slovenského politického tábora na jar 1918*. In: *Historie a vojenství*, roč. 1968, č. 5, zejména s. 767-768.

zemím Vavro Šrobár zde přednesl rezoluci, kterou shromáždění následně přijalo. Rezoluce vedle požadavků protiválečných a demokratických, vedle stížností na křivdy a protestů proti útlaku slovenského lidu, obsahovala i požadavek bezpodmínečného uznání práva na sebeurčení pro uherskou větev československého kmene.⁵⁹ Obdobně vyzněla i účast slovenské delegace (vedené básníkem Pavolem Országem Hviezdoslavem a Vavro Šrobárem) 15.-17. května 1918 na oslavách 50 let existence Národního divadla.

Zmíněné události ovlivnily další politiku Slovenské národní strany, která se následně rozhodla svolat poradu širšího výboru na 24. května 1918 do Turčianského Sv. Martina. Zde se strana rozhodla akceptovat koncepci jednotného československého národa a podpořila začlenění Slovenska do samostatného československého státu.⁶⁰

Příklon Slovenské národní strany k myšlence československého státu byl pro cíle české politiky nadmíru důležitý. Slovenská národní strana byla totiž považována jak slovenskou veřejností tak uherskými vládními kruhy za hlavního reprezentanta slovenského národa. Čeští politici tak teprve nyní mohli prohlásit, že se slovenská oficiální politika definitivně odklonila od Budapešti a podpořila vznik Československa.

Následný vývoj již jen potvrdil pročeskoslovenskou orientaci slovenské domácí politiky. Slovenští političtí vůdci se nejprve dohodli na vytvoření Slovenské národní rady, která zastřešila všechny politické skupiny národa (byly v ní zastoupena Slovenská národní strana, Slovenská ľudová strana a slovenská sociální demokracie) a oficiálně deklarovali odklon od Uherska - dne 19. října 1918 poslanec Juriga přečetl v uherském parlamentu prohlášení, že tento zákonodárny sbor ani uherská vláda již nemají právo mluvit za Slováky. Dále zdůraznil, že za Slováky budou moci mluvit na mírové konferenci jen

---

⁵⁹ Galandauer, Jan a kol., O samostatný československý stát 1914-1918. Praha 1992, s. 69.

⁶⁰ V roli mluvčího za jednotu s Čechy zde vystoupil ve slovenské politice nesmírně vlivný a uznávaný A. Hlinka. Mj. řekl: „Třeba se jasně vyslovit, zda půjdeme dále s Maďary nebo s Čechy. Této otázce se nemůžeme vyhnout, řekněme otevřeně, že jsme pro československou orientaci. Tisícileté manželství s Maďary se nepovedlo. Musíme se rozejít.“ Viz: Medvecký, Karol Anton, Slovenský prevrat. Sv. III. Bratislava 1931, s. 347.

Hlinka už minimálně od počátku roku 1918 nabyl přesvědčení o prospěšnosti přičlenění Slovenska k českým zemím a v tomto směru působil i na slovenské klerikály okolo F. Jurigy. Hlinka také v podstatě vystihl jediné dvě potenciální možnosti – zůstat ve státu s Maďary nebo se začlenit do státu s Čechy, protože jiná politická koncepce nebyla Slováky vypracována. To byl důsledek politické pasivity během války. Viz: Hronský, Marián, K otázke aktivizácie a diferenciacie slovenského politického tábora na jar 1918. In: Historie a vojenství, roč. 1968, č. 5, s. 765 a 793.

slovenští zástupci vybraní jejich vlastním národem nebo jeho orgánem, Slovenskou národní radou.⁶¹

Proces odklonu slovenské politiky od Uherska k samostatnému československému státu byl pak završen koncem října 1918, kdy byli svoláni politici z celého Slovenska na zasedání Slovenské národní strany do Turčianského Sv. Martina. Dne 30. října 1918 zde nejprve došlo k formálnímu ustavení již předem dohodnuté Slovenské národní rady.⁶² Jejím prostřednictvím pak tentýž den slovenští političtí vůdci přijali deklaraci, v níž odmítli svrchovanost uherské vlády a přihlásili se k myšlence jednotného československého národa.⁶³ Učinili tak, aniž by věděli, že o dva dny dříve český Národní výbor v Praze vyhlásil československou samostatnost nebo to, že nový rakousko-uherský ministr zahraničí Gyula Andrassy přijal Wilsonovy podmínky a uznal právo národů Rakouska-Uherska rozhodovat o svých osudech.

1.4 Mezinárodní ohlas na začlenění území Slovenska do československého státu

Ke konci války, 14. října 1918, ohlásil E. Beneš po dohodě s T. G. Masarykem vytvoření prozatímní vlády ze členů zahraničního odboje. Beneš se stal ministrem zahraničních věcí. Územní rozsah samostatného státu od této chvíle závisel především na Benešově diplomatickém umu přesvědčit velmoci o československých územních požadavcích. Hlavní úlohu prozatímní (zahraniční) vlády v této věci potvrdila i domácí politická reprezentace. O začlenění Slovenska nepanovaly pochybnosti, neboť velmoci koncem války přijaly etnické argumenty existence jednotného československého národa a uznáním Československé národní rady a později prozatímní vlády uznávaly Československý stát, nikoliv český.

---

⁶¹ Bokes, František, Dějiny Slovenska a Slováků od nejstarších čias po oslobodenie. Bratislava 1946, s. 361.

⁶² Slovenská národní rada měla 20 členů. Dominovali v ní představitelé Slovenské národní strany, naopak sociální demokracie byla zastoupena jen třemi členy. Jejím předsedou byl zvolen šéf Slovenské národní strany Matúš Dula, tajemníkem Karol Anton Medvecký.

⁶³ V deklaraci se užívá termín „slovenská větev jednotného československého národa“ či „česko-slovenský národ žijící v Uhrách“. Viz např.: Bokes, František, Dějiny Slovenska a Slováků od nejstarších čias po oslobodenie. Bratislava 1946, s. 363.

K mezinárodnímu uznání došlo až v posledních měsících války vzhledem k celkové proměně mezinárodní situace. Do té doby úsilí o vznik samostatného Československa ztroskotávalo na postoji dohodových velmocí. Dne 10. ledna 1917 sice Dohoda na výzvu prezidenta Woodrowa Wilsona definovala své válečné cíle k nimž patřilo osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků z cizí nadvlády.⁶⁴ Skutečnost však byla taková, že státy Dohody o rozbití Rakousko-Uherska a vytvoření nezávislého, samostatného Československa neuvažovaly. Francie, Velká Británie a (od dubna 1917 již válčící) Spojené státy pokládaly Rakousko-Uhersko za součást evropské rovnováhy (využitelné jak proti Německu tak proti Rusku) a „balkanizaci“ střeoevropského prostoru odmítaly. Průběh roku 1917 a počátek roku 1918 naopak ukázal, že cíle dohodových mocností se nesou spíše ve znamení snah uzavřít s Rakousko-Uherskem separátní mír.⁶⁵ Na tvrdém postoji vůči habsburské monarchii byla de facto zainteresována jen nejméně vlivná Dohodová mocnost – Itálie – usilující o rozšíření svého teritoria a vlivu do oblasti střední a jihovýchodní Evropy, kterou ovládala Vídeň.

Za takovéto konstelace byly požadavky československého odboje na samostatný stát prakticky nedosažitelné. Úsilí o vytvoření Československa tak velice usnadnil, resp. umožnil až definitivní krach mírových jednání mezi Dohodou a Rakousko-Uherskem v souvislosti s tzv. Sixtovou aférou. Teprve po té mocnosti Dohody začaly více naslouchat argumentům československých vůdců, že Rakousko-Uhersko je plně podřízeno Německu a že tudíž jen rozbitím habsburského soustátí lze zabránit německým imperiálním cílům. Teprve nyní se politika československé zahraniční reprezentace setkala s žádanou odezvou

---

⁶⁴ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. III – Dokumenty. Praha 1928, s. 252.

Výslovná zmínka o Čechoslovácích (trochu nelogicky, neboť memorandum mluví obecně o Slovanech) bylo patrně výsledkem Benešovy intervence na Quai d'Orsay. Viz: Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Výbor z díla. Praha 1994, s. 45.

⁶⁵ Od jara do léta 1917 probíhala akce příbuzného císaře Karla, Sixta Bourbonského, v srpnu 1917 a únoru 1918 jednal o možnosti separátního míru rakouský hrabě Nikolaus Revertery s francouzským důstojníkem majorem Abelem Armandem, na ně navázala jednání rakouského diplomata hraběte Alberta Mensdorffa-Pouilly s jihoafrickým generálem Ianem Smutsem, jednání profesora Heinricha Lammasche s důvěrníkem amerického prezidenta Davodem Herronem, zprostředkovací pokusy továrníka Julia Meinla, mírová iniciativa papeže Benedikta XV. a tehdejšího mnichovského nuncia Eugenia Pacelliho, tj. pozdějšího papeže Pia XII. Podrobněji viz: Michel, Bernard, Smrt dvouhlavého orla. Rakousko-Uhersko 1916-1918. Praha 1994, zejm. s. 52, 56-57, 75-76, 93-94, 112-113.

a léto a především září 1918 se neslo ve znamení uznání Československé národní rady jako reprezentantky nezávislého československého státu ze strany dohodových velmocí. Vznik prozatímní československé vlády pak, co se týče jejího uznání ze strany Dohody, neznamenal větší obtíže. Bezprostředně ji uznali Francouzi; další velmoci a státy následovaly v druhé polovině října. Dne 14. listopadu 1918 byl E. Beneš jako ministr zahraničí ČSR pozván na mírovou konferenci, což navíc naznačovalo, že samostatné Československo bylo uznáno nejen za stát existující, ale i vítězný.

Přestože „slovenská otázka“ nebyla během procesu uznání samostatného Československa nikterak zásadně zpochybněna, faktické začlenění Slovenska do nově vzniklého státu po konci války nebylo jak z mezinárodněpolitického tak z vnitropolitického hlediska zcela bez problémů. Dne 28. října 1918 Národní výbor převzal veškerou výkonnou moc a slavnostně proklamoval československý stát. Slovensko však zůstalo mimo kontrolu Národního výboru i SNR.⁶⁶ Jeho začlenění do nového státu muselo být provedeno shora, formou vojenského obsazení. Československý stát se sice snažil zabezpečit slovenské území vlastními mocenskými prostředky, ale mělo-li být optimální vytyčení územního prostoru úspěšné, muselo být prováděno v souladu a s pomocí vítězných mocností. Obsazení Slovenska, které začalo v listopadu 1918 jako krátkodobá akce, se tak vzhledem k nastalému vývoji změnilo na několikaměsíční proces plný dramatických vojenských a diplomatických zvrátů.

Začlenění Slovenska zkomplikovala politika nové maďarské Károlyiho vlády, jež usilovala o uzavření samostatné dohody o příměří s dohodovými mocnostmi bez ohledu na Německo a Rakousko. Tím chtěla zdůraznit svůj distanc od hlavních viníků války a přesvědčit vítěznou Dohodu, že nový kabinet reprezentuje demokratickou zemi, která nemůže nést důsledky za válečnou politiku předcházejících vlád. S tím bylo spojeno i její přesvědčení, že se podaří zachovat integritu Uher. Na domácí půdě ministerský předseda hrabě Mihály Károlyi sliboval slovenským zástupcům v SNR autonomii a doufal, že Dohodové mocnosti přistoupí na sporném území (tzn. v etnicky nemaďarských oblastech Uher) na plebiscit, který vyzní v maďarský prospěch.

---

⁶⁶ SNR nebyla schopna převzít moc na Slovensku a fakticky během podzimu 1918 rezignovala na funkci podstatněji zasahovat do usměrňování a vytváření státní moci na Slovensku. Přetvořila se na jakousi kulturně-osvětovou instituci, schopnou řešit jenom lokální problémy. Viz: Klimko, Jozef, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980, s. 98.

Naděje Budapešti posiloval i počáteční nejasný postoj velmocí. Ty ačkoli byly nakloněny nárokům Prahy na anexi Slovenska, opomněly v příměří uzavřeném s Rakousko-Uherskem dne 3. listopadu 1918 stanovit demarkační čáru mezi novým Maďarskem a jeho sousedy včetně Československa. Navíc tzv. bělehradská konvence z 13. listopadu 1918 uzavřená Dohodovým velitelem na Balkáně generálem Franchetem d'Espereyem obsahovala pasus, podle něhož všechno území Uherska s výjimkou Charvátska-Slavonska zůstávalo až do mírové konference ve správě maďarských autorit.

Nepřehlednou situaci se československá politika rozhodla začít řešit 4. listopadu 1918, když Národní výbor vyslal na Slovensko několik Slováků působících v Praze (utvořil tzv. dočasnou československou vládu na Slovensku) s úkolem koordinovat vojenské obsazení a převzetí moci na Slovensku.⁶⁷ Budapešť oficiálně proti obsazování Slovenska protestovala. Po protestech, které si vyměnil Károlyi s Kramářem, se Maďaři obrátili na vlády všech Dohodových států s tím, že Češi porušují bělehradskou konvenci. V osobním telegramu prezidentu Wilsonovi pak Károlyi žádal vyslat nestranných pozorovatelů, aby se přesvědčili o tom, že Uhersko bez Slovenska nemůže existovat. Ze strany dohodových států však nepřišla žádná odpověď.⁶⁸

Naopak úspěšná byla intervence Benešova. Na jejím základě velmoci rozhodly o zrušení bělehradské konvence a stanovily dočasné hranice s Maďarskem ještě před zahájením mírové konference. Nótu Dohody, která maďarské vládě oznamoval, že nebude respektována bělehradská konvence ve věci Slovenska, a která legalizovala obsazování slovenského území československým vojskem, předal Károlyho vládě 3. prosince 1918 velitel vojenské dohodové mise v Budapešti podplukovník Ferdinand Vyx. Maďarská vojska, kterým se mezitím podařilo československé oddíly zatlačit zpět až k hranicím Moravy, tak byla nucena slovenské území vyklidit. Instrukce ve Vyxově nótě však neuváděly ještě žádnou linii, za kterou by se měla maďarská vojska stáhnout. V tomto

---

⁶⁷ Dočasná slovenská vláda se skládala ze čtyřech členů. Předsednictví a správa finančních záležitostí připadla V. Šrobárovi, vojsko a četnictvo do kompetence I. Déreera, školství A. Štefánkovi, zásobování a organizování národních rad P. Blahovi. Činnost této čtyřčlenné vlády byla však záhy ochromena i tím, že Šrobár a později i Déreer a Štefánek byli povoláni zpět do Prahy, takže na Slovensku zůstal činný jen Blaho. Viz: Bokes, František, Dějiny Slovenska a Slováků od nejstarších čias po oslobodenie. Bratislava 1946, s. 368.

⁶⁸ Bokes, František, Dějiny Slovenska a Slováků od nejstarších čias po oslobodenie. Bratislava 1946, s. 372.

smyslu bylo rozhodnuto až 23. prosince 1918, kdy Budapešť obdržela opět skrze podplukovníka Vyxe další nótu, tentokrát již s vyznačenou hraniční linií mezi Slovenskem a Maďarskem.⁶⁹

I když politika mocností ve věci nerespektování bělehradské konvence mnohé naznačovala, Károlyiho kabinet si stále nepřipouštěl, že Slovensko je pro Budapešť definitivně ztraceno. V odpovědi na Vyxovu nótu se Károlyi ohradil proti pojetí jako by odtržení Slovenska byl hotový fakt: „Uznání československého státu spojenci a uherským státem nedává právo k předpokladu, že by tisíciletý stát, známý pod jménem ‚Uhersko‘, se svými nikterak pochybnými hranicemi měl býti takřka automaticky změněn a tím bylo prejudikováno rozhodnutí mírové konference, která jedině jest kompetentní definitivně rozřešit otázky hranic...“⁷⁰ Dne 5. února 1919 však Nejvyšší rada mírové konference definitivně zamítla integritu Uher a potvrdila začlenění Slovenska do ČSR; s tím, že o definitivních hranicích bude rozhodnuto co nejdříve.

Československo ve věci zajišťování území Slovenska plně podporovala Francie, která – zejména v prvních měsících po skončení války - jednala často bez vědomí nebo bez výslovného souhlasu svých ostatních spojenců. Souviselo to i s momentálním nezájmem Velké Británie a USA na středoevropských záležitostech.⁷¹ Itálie (pozdější hlavní zastánce Budapešti mezi Dohodovými mocnostmi) sice zájem zasahovat do středoevropských otázek projevovala ihned od počátku mírových jednání, mocensky však byla příliš slabá; navíc v prvních měsících po konci války se stejně jako Francie plně ztotožňovala s československými nároky vůči Uhrám, neboť v ČSR viděla možného příštího spojence. Rozhodující vliv Francie podporovala i její vojenská síla, kterou ve střední Evropě disponovala. Objevilo se dokonce přesvědčení, že o podobě střední (a východní) Evropy nerozhoduje mírová konference, ba ani francouzská vláda, nýbrž několik francouzských generálů. Tuto domněnku posiloval i fakt, že skutečně někteří vojevní představitelé Francii si osobovali větší pravomoci než jim příslušeli a vzájemně

---

⁶⁹ Konkrétní linie hranice byla ještě několikrát změněna a prakticky nikdy nebyla stanovena na základě etnického klíče. Viz kapitola „Československo-maďarská hranice“.

⁷⁰ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. II. Praha 1927, s. 490.

⁷¹ Gajanová, Alena, ČSR a středoevropská politika velmocí (1918-1938). Praha 1967, s. 27.

intriky mezi generály jakož i mezi vojáky a politiky někdy ovlivňovali vývoj ve střední Evropě.⁷²

---

⁷² Irmanová, Eva, Maďarsko a versailleský mírový systém. Ústí nad Labem 2002, s. 149.

2. Podkarpatská Rus

2.1 Postoj české politiky k území Podkarpatské Rusi v době formování samostatného státu

Druhý československý ministr zahraničních věcí Kamil Krofta v jednom ze svých projevů prohlásil, že připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice nebylo v žádném případě výsledkem nějakého českého imperialismu, „sobecké touhy československého národa rozšířit své vlastní území a svou moc, nýbrž o něm rozhodl – vedle vlastní vůle domácího obyvatelstva vyjádřené jeho povolnými zástupci – svědomitý zřetel rozhodujících činitelů mezinárodních na skutečný prospěch lidu podkarpatoruského, v minulosti tvrdě utlačovaného, a jejich upřímná snaha zjednatí průchod právu a spravedlnosti, upevnit novou úpravu poměrů středoevropských, mnohem lepší a spravedlivější stavu předválečného, a zjednat tak pevnou oporu evropskému světovému míru.“⁷³ Skutečnost byla opravdu taková, že česká politika před válkou i během ní neměla žádné ambice do podkarpatoruské otázky zasahovat a ani o ní upřímně příliš mnoho nevěděla. Česká politika se o osud Rusínů zajímala jen všeobecně, v rámci propagované spolupráce slovanských národů Habsburské monarchie.

Zájem se projevoval snahami navázat styky s rusínskými politickými předáky a vyjadřováním sympatií s osudy lidu v této nejvýchodnější slovanské části Uher, jako se to ukázalo na příklad za marmarošského procesu v roce 1914.⁷⁴ Připojení Podkarpatské Rusi k zamýšlenému samostatnému státu však pro většinu českých politiků nepadalo v úvahu. Byla přijímána skutečnost, že skončí-li válka rozpadem Rakousko-Uherska, teritorium

⁷³ Krofta, Kamil, Podkarpatská Rus a Československo. Praha 1995, s. 34.

⁷⁴ V Marmarošské Sihoti ve vykonstruovaném politickém procesu Maďaři soudili 94 rusínských sedláků z obcí Izy a Velké Lúčky, kteří údajně hodlali odtrhnout zem od Uherska ve spolupráci s pravoslavnou církví a Ruskem. Rozsudek byl vyneseno 4. března 1914, a bylo v něm odsouzeno 32 obžalovaných na 39 a půl roku do žaláře a uloženy jim vysoké peněžité tresty. V české veřejnosti a tisku byl proces sledován s velkou pozorností a dne 11. ledna 1914 byla v Praze uspořádána protestní schůze, na níž se obžalovaných ujali poslanci V. Klofáč a V. Choc a haličský poslanec D. Markov. Ve vídeňském parlamentě interpeloval Klofáč předsedu vlády hraběte Stürgška. Vedle toho na obhajobu svých krajanů vystoupil v maďarském parlamentě poslanec Anton Beskid, jeden z hlavních aktérů pozdějšího spojení Podkarpatska s Československem. Viz: Beneš, Edvard, Podkarpatsko a jeho vztah k Československu. Praha 1996, s. 11.

Podkarpatska bude přiřčeno k carskému Rusku, které na toto území vznášelo nároky. Např. na mapě českého státu⁷⁵, kterou T. G. Masaryk ukazoval R. W. Setonu-Watsonovi v roce 1914, města Podkarpatské Rusi jako Užhorod, Mukačevo či Marmarošská Sihot patřila Rusku.⁷⁶ Výjimkou tvořili pouze zastánci Kramářova projektu tzv. ústavy slovanské říše z května 1914, který počítal s ruským carem na českém trůnu a Podkarpatsko začleňoval do teritoria tzv. českého carství.⁷⁷

S koncem války však došlo v rámci české politiky, především v rámci zahraničního odboje k obratu v otázce možného začlenění Podkarpatské Rusi do zamýšleného československého státu. Stalo se tak v souvislosti s mezinárodními událostmi. Bolševický převrat v Rusku změnil mezinárodní scénu, v důsledku čehož se stalo spojení Podkarpatska s Ruskem ze strany Dohodových mocností nežádoucí. Nereálná byla i představa malého samostatného rusínského státu podle návrhu, který americkému prezidentovi W. Wilsonovi 21. října 1918 předložil představitel krajanských rusínských spolků v USA Grigorij Žatkovič. Wilson naopak doporučil Rusínům vyjednávat o autonomii v rámci spojení s některým sousedním slovanským státem a odkázal je na v té době připravovaný ustavující sjezd Středoevropské unie ve Filadelfii. Středoevropská unie byla svazem všech utlačovaných středoevropských národností a jejím předsedou byl tehdy T. G. Masaryk.⁷⁸

---

⁷⁵ Viz příloha 2.

⁷⁶ Později došlo jen k drobným úpravám východní hranice, když zahraniční odboj uvažoval o přiřčeni Užhorodu ke Slovensku a hranici tvořily řeka Už, Ondava a Bodrou. Viz: Ištók, Róbert, Geopolitická pozícia Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918-1938. In: Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1918-1939). Prešov 2000, s. 52.

⁷⁷ Krejčí, Oskar, Geopolitika středoevropského prostoru: horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. Praha 2000, s. 235.

Viz příloha 1.

⁷⁸ Filadelfské konference se zúčastnili Poláci, Jihoslované, Čechoslováci, Rusíni, Ukrajinci, Litevci, Rumuni, Albánci, nesvobodní Řekové, rakouští Italové, Arméni a palestínští Židé. Základním výstupem konference bylo, že příští organizace střední Evropy by se měla vyvíjet podle národnostního principu a přihlížet k hospodářským, kulturním, zeměpisným a jiným podmínkám; postavila se proti násilnému odnárodňování, při němž se zneužívá plebiscitu a statistik, žádala svobodu a právní zajištění všem menšinám, stavěla se proti nucenému přesídlování obyvatelstva. Viz: Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 10.

Na půdě Středoevropské unie došlo k prvním vážným jednáním mezi Masarykem a rusínskou delegací o možném spojení Podkarpatské Rusi s Československem. Den před závěrečnou velkou manifestací Unie, 25. října 1918, navštívil Žatkovič s několika dalšími členy Americké národní rady prof. Masaryka ve filadelfském hotelu Bellevue-Stratford, aby s ním jednal o budoucím osudu Podkarpatské Rusi. Jejich rozhovor se nesl ve velmi konkrétním duchu a jeho výsledkem byl návrh na „spojení celého podkarpatského národa s československým státem na autonomním základě“⁷⁹.

Masarykovi byly úvahy některých představitelů rusínské emigrace v USA o možném spojení Podkarpatské Rusi se vznikajícím Československem známy minimálně již od 30. května 1918, kdy ho kontaktoval představitel Americko-ruské národní obrany, redaktor Nikolaj Pačuta.⁸⁰ Až do října byl však Masaryk pasivní a o připojení Podkarpatské Rusi nijak zvlášť neusiloval; Rusínské sondáže však neodmítal.⁸¹ Ačkoliv rusínské návrhy byly vedeny v etnické rovině, Masaryka zaujala podkarpatská otázka spíše z důvodů geopolitických a uvažoval o ní v rovině poválečného uspořádání střední Evropy. O tom svědčí i jeho telegram československému ministru zahraničí Edvardu Benešovi: „Uhro-Rusíni zde navrhuji federaci s naším státem. Kdyby bylo možné připojit Uhro-Rusíny k nám, byli bychom sousedy Rumunska...Záležitost vyžaduje taktní postup, abychom nevyvolali nepřátelství Ukrajinců v Haliči“⁸²

Beneš na rozdíl od Masaryka pravděpodobně nepřikládal rusínské otázce tak výrazný geopolitický význam a dlouho ji považoval pro zájmy republiky za zcela

---

⁷⁹ Hořec, Jaromír, Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany 1994, s. 16.

⁸⁰ Pravděpodobně však Masaryk byl o této věci spraven už před svým příjezdem do USA v květnu 1918, protože možné spojení Podkarpatska s Československem již předtím diskutoval s tajemníkem Národní rady československé v New Yorku Karlem Perglerem zástupcem Americko-rusínské národní obrany Petr Hatalák. Viz: Hatalák, Petr, Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu. Užhorod 1935, s. 20-24.

⁸¹ Masaryk sice aktivně nevyhledával jednání s rusínskou reprezentací, otázkou Podkarpatska se však zabýval. V létě 1917 během svého pobytu v Kyjevě o této záležitosti diskutoval s ukrajinskými politiky. Představitelé tehdejší dočasné ukrajinské vlády, tzv. Centrální rady, která usilovala o autonomii v rámci federalizovaného Ruska, nic nenamítali proti potenciálnímu připojení „Uherské Rusi“ k budoucímu československému státu. Viz: Pop, Ivan, Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha 2005, s. 264-265.

⁸² Šolle, Zdeněk (uspořádal), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919). Sv. II. Praha 1994, s. 121.

marginální. Navíc zpočátku zřejmě o kontaktech rusínských emigrantských spolků s Masarykem neměl ani tušení. Součástí Benešových zahraničně-politických koncepcí se stává Podkarpatoruská otázka až v lednu 1919, na základě dalších aktivit amerických Rusínů a jeho vlastních jednání s představitelem rusínských národních organizací Antonem Beskidem.⁸³

Vyjednávání o připojení rusínského území k československému státu si rychle získalo podporu i v řadách domácího odboje. Mezi nejvýraznější zastánce doma patřila skupina politiků kolem Karla Kramáře, z nichž řada dříve podporovala Kramářův projekt tzv. Ústavy slovanské říše. Koncem října 1918 v Ženevě, kde se představitelé domácí české politiky setkali s Edvardem Benešem, Kramář přednesl pozici českého domácího odboje vůči Podkarpatské Rusi americkým diplomatům ve Švýcarsku. Z následné zprávy amerického zástupce Stowalla vyplývá, že Kramář uvažoval o Podkarpatsku obdobně jako Masaryk, tedy z pohledu geopolitického. Stowallova zpráva státnímu sekretáři R. Lansingovi zaslaná 3. listopadu 1918 do Washingtonu uvádí, že Kramář „přimlouvá se za územní spojení Rusínů se Slováky a za společnou hranici s transylvánskými Rumuny tak, aby Čechy byly spojeny drahou s Černým a Jaderským mořem...“⁸⁴

V lednu 1919 začalo Československo s podporou vítězných mocností Podkarpatskou Rus vojensky obsazovat. Dne 12. ledna 1919 oddíly československého 31. střeleckého pluku pod vedením italského plukovníka Ciaffiho obsadily Užhorod, kde ale svůj další postup zastavily. Většina území Podkarpatské Rusi tak zůstávala pod maďarskou správou a vojenským obsazením. Demarkační linie vedla podle břehu řeky Už na sever k Užockému průsmyku.⁸⁵ České politické vedení podle slov prezidenta T. G. Masaryka čekalo na schválení dalších kroků ze strany mírové konference a rusínského obyvatelstva.⁸⁶

Podle názorů českých představitelů bylo nyní třeba, aby Rusíni ukázali světu jednoznačnou touhu stát se součástí Československé republiky a rázně tak zamezit možným spekulacím, že obsazování Podkarpatské Rusi se děje proti vůli samotných Rusínů a je výrazem československého imperialismu. Pohotově reagovala prešovská rusínská rada. Její předseda Anton Beskid předal v Praze československé vládě rozhodnutí

⁸³ Fasora, Lukáš, Podkarpatská Rus v dějinách Československa. Brno 1998, s. 4.

⁸⁴ Hořec, Jaromír, Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany 1994, s. 18.

⁸⁵ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 17.

⁸⁶ Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 108.

rady o spojení Podkarpatské Rusi s Československem. Vláda následně odeslala A. Beskida na mírovou konferenci do Paříže jako rusínského delegáta. Značná část domácích rusínských politických předáků, zejména ve východní části Podkarpatska, však nadále živila iluze o možném spojení s Ukrajinou. Masaryk proto zároveň vyslal do Užhorodu své osobní zástupce, kapitány Píseckého a Vaku. Jejich úkolem bylo odevzdat rusínským předákům memorandum obsahující usnesení krajanů v USA a pokusit se konsolidovat rusínské národní rady, aby se shodly na připojení Podkarpatské Rusi k Československu.⁸⁷

Masaryk také inicioval, aby na mírovou konferenci do Paříže přijela delegace amerických Rusínů v čele s G. Žatkovičem. Bylo v českém (resp. československém) zájmu Žatkovičovi pomoci setkat se s plukovníkem Edwardem M. Housem, který vedl v nepřítomnosti prezidenta Wilsona delegaci USA, a členem francouzské delegace André Tardieuem, které Žatkovič informoval o rusínské otázce a ochotě Rusínů připojit se k Československému státu. Po těchto setkáních Žatkovič s Beskidem vytvořili Rusínskou komisi, která vystupovala jménem všech Rusínů doma i v zahraničí. V Paříži také proběhla jednání mezi nimi a zástupci Československé republiky na mírové konferenci K. Kramářem a E. Benešem a byl sladěn následný postup v podkarpatoruské otázce.

K problematice spojení Podkarpatska s Československem vypracovali českoslovenští zástupci na mírové konferenci oficiální memorandum (Memorandum VI: Problém Rusínů v Uhersku). Zde přiznávali, že teritorium obývané Rusíny nikdy nepatřilo k československému území, avšak tvrdili, že neexistuje jiné alternativy než připojení k Československu - sjednocení s Haličí, kterou možná budou kontrolovat Rusové, Ukrajinci nebo Poláci, či zachování v rámci Maďarska bylo totiž nepřijatelné. Argumentovalo se následovně: spojení s Haličí si přeje jen bezvýznamná skupinka lidí; Poláci si nikdy nečinili nároky na území jižně od Karpat a varianta, že by Rusíni zůstali pod maďarským panstvím, by protirečila všem principům spravedlnosti a demokracie, v jejichž jménu se válka vedla. Jako důkazu přání samotných Rusínů připojit se k Československu se užívalo výsledků plebiscitu amerických Rusínů a prohlášení přešovské a svaljavské rady.⁸⁸ Českoslovenští představitelé zároveň přislíbili autonomii rusínského území, které bude mít vlastní sněm se zákonodárnou mocí v otázkách

---

⁸⁷ Magocsi, Paul R., The Ruthenian Decision to Unite with Czechoslovakia. In: *Slavic Review*, Vol. 34, No. 2, s. 368.

⁸⁸ Podrobněji viz následující kapitola „Rusínský postoj“.

jazykových, školských a náboženských. Navrhovali, že v čele administrativy autonomního území bude guvernér, jmenovaný prezidentem. Celostátní ministerstva budou mít zvláštní rusínské referáty, ve vládě ČSR bude Rusíny zastupovat ministr bez portfeje.⁸⁹

Nejvyšší rada deseti spojení Podkarpatské Rusi s Československem na autonomním základě schválila 3. března 1919. Toto rozhodnutí přešlo do mírových smluv.⁹⁰ Otázka postavení Podkarpatské Rusi v Československu byla rozvedena především v tzv. menší saintgermainské mírové smlouvě, konkrétně v ustanoveních článků 10 až 13 druhé části smlouvy. Smlouva stanoví přesně povinnosti československého státu vůči autonomní Podkarpatské Rusi a určuje rozsah pravomoci místní v čele se sněmem a guvernérem a správy celostátní. Byla otištěna jako číslo 508 ve Sbírce zákonů a nařízení v roce 1921.⁹¹

Podkarpatská Rus se tedy stala 3. března 1919 rozhodnutím vítězných mocností oficiálně součástí Československé republiky. Zároveň pařížská mírová konference vymezila území Podkarpatské Rusi. Jižní hranice byla vymezena následovně: hranice proti Maďarsku probíhala⁹² od Čopu na jih; podél železnice od Čopu až k Marmarošské Sihoti – železnice připadla Československu, Marmorošská Sihot' připadla již k Rumunsku. Dále hranice probíhala podle Tisy na východ k hranici severní. Severní hranice kopírovala hranici mezi bývalými Uhrami a Haličí.⁹³ Do poloviny roku 1919 však takto vymezené území s výjimkou Užhorodska zůstávala mimo kontrolu československých orgánů. Rozhodnutí vojensky obsadit i zbývající území Podkarpatské Rusi přišlo na přelomu března a dubna 1919. S vědomím maršála Ferdinanda Foché, který byl i vrchním velitelem československých vojsk, a generála Maurice Pellého, náčelníka československého generálního štábu, vydal 29. března 1919 ministr obrany Václav Klofáč veliteli

⁸⁹ Jednání československých delegátů o Podkarpatské Rusi na mírové konferenci viz: Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 110-111.

⁹⁰ Mírová smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem, uzavřená v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (článek 53), Mírová smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými a Německem a Protokol, podepsaný ve Versailles 28. června 1919 (článek 81) a Mírová smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými a Maďarskem podepsaná v Trianonu (článek 48). Viz: Mosný, Peter, Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia. Bratislava 2001, s. 73-74.

⁹¹ Přepis znění článků 10-13 smlouvy viz např. Hanak, Walter K., Podkarpatsko-rusínská otázka: 1918-1945. Praha 1998, s. 19.

⁹² Viz příloha 10.

⁹³ Hořec, Jaromír (uspořádal), Dokumenty o Podkarpatské Rusi. Praha 1997, s. 13.

československých vojsk na Podkarpatsku generálu Edmondu Charlesu Adolphe Hennocquovi rozkaz, aby byla obsazena celá Podkarpatská Rus.⁹⁴ Tento územní prostor, ještě než se ho definitivně zmocnila československá moc, prošel de facto dvojí okupací – armádou Maďarské republiky rad a rumunským vojskem.⁹⁵ Dne 29. července 1919 pak československá vláda vydala ministrovi vnitra pokyn, aby zabezpečil fungování státní správy na tomto území. Na základě výnosu ministra vnitra byl pak na Podkarpatsko vyslán civilní úředník Jan Brejcha spolu s přidělenou skupinou referentů s cílem řídit administrativní záležitosti.⁹⁶ Počátkem listopadu 1919 československá vláda vydala první dokument, týkající se statutu Podkarpatské Rusi - zřizovala jím zatímní „vládu“ autonomní země a završila tak formálně spojení Podkarpatska s československým státem.⁹⁷

---

⁹⁴ Maďarské vojsko se drželo v jižních částech Podkarpatska a operovalo i na východě Slovenska. Dne 6. dubna 1919 zahájilo ofenzívu a obsadilo část Užhorodu, kde došlo 12. dubna 1919 k ostrým střetnutím a bojům československých a maďarských jednotek. Dne 29. dubna 1919 se podařilo rumunskému vojsku vytlačit Maďary z Mukačeva a o den později obsadil město 1. prapor československé armády. Koncem dubna 1919 začínají Maďaři své pozice na Podkarpatské Rusi opouštět, aby se vyhnuli obklíčení ze strany československých a rumunských oddílů. Od 30. května 1919 však probíhá maďarská protiofenzíva a teprve s příměřím uzavřeném 24. června 1919 hlavní boje ustávají a československá vojenská i civilní správa se začíná plně nad územím Podkarpatska ujímat kontroly. Viz: Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 42-43.

⁹⁵ Rumunská armáda, která obsazovala uherské teritorium, které mělo nyní připadnout Rumunsku, nerespektovala na mnoha místech dohodnutou demarkační linii a obsadila i některé nerumunské krajiny včetně východu Podkarpatské Rusi. Jednalo se konkrétně o území na východ od města Bereg, což představovalo téměř dvě třetiny země. Rumunské vojsko zůstalo na většině tohoto území až do 30. června 1920. Viz: Chmelař, Josef, Politické poměry v Podkarpatské Rusi. In: Chmelař, Josef; Klíma, Stanislav; Nečas, Jar., Podkarpatská Rus. Obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových. Praha 1923, s. 187.

⁹⁶ Mosný, Peter, Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia. Bratislava 2001, s. 74.

⁹⁷ Tzv. Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi schválila československá vláda 7. listopadu 1919. Ve své první části Generální statut obsahoval doslovný opis článků mírové smlouvy týkajících se Podkarpatské Rusi. Ve druhé části vymezoval státní hranice a rozhraničení Slovenska a Podkarpatské Rusi. Třetí část pojednávala o názvu země a o jazykové a školské otázce. Závěrečná část se týkala základů administrativní organizace Podkarpatska. Schválený statut měl charakter provizorní – nebyl ani vydán formou zákona nebo nařízení a nebyl publikován v úřední Sbírce zákonů a nařízení. Byl vydán jménem vlády jako proklamace nejvyššího velitele československých vojsk na Podkarpatské Rusi generála Hennocquea č. 26536/1919 a kontrasignován administrátorem československé vlády pro Podkarpatsko

Ačkoliv oficiální česká politika v čele s Masarykem a Kramářem s ohledem na geopolitické výhody začlenění území Rusínů do Československa podporovala, ozývaly se i negativní hlasy. „Byla to nejchudší, nejutištěnější, nejzaostalejší a alkoholismem nejvíce prolezlá země celého bývalého Rakouska-Uherska, opravdu nikoliv vítaný zisk pro nový stát, který měl plno práce i s politickou organizací Slovenska,“ konstatoval např. Ferdinand Peroutka. „Dobry příklad, že územní zvětšení samo nepřináší štěstí.“⁹⁸ Z jiného než geopolitického hlediska bylo totiž začlenění Podkarpatské Rusy nevýhodné. Teritorium Podkarpatska představovalo jen 8,3% plochy území a necelých 5% obyvatel ČSR. Hospodářsky a kulturně⁹⁹ šlo o zaostalou zemi převážně agrárního charakteru – výraznější význam měla jen těžba dřeva, produkce vlny a pěstování tabáku. Podkarpatsko navíc extrémně prodlužovalo až i tak geostrategicky nepříznivý tvar státu. Poměr délky a šířky státního území ČSR byl 5:1. Na 100 km² území připadalo 2,42 km hranic (zatímco v Polsku jen 1,13 km, Německu 1,16 km a v Maďarsku 1,86 km). Zároveň jen 5% hranic tvořily hranice s Rumunskem.¹⁰⁰ Ze strany Podkarpatské Rusi vycházelo i vnitrostátní napětí, vyplývající z požadavku autonomie a ze sporů o hranici rusínsko-slovenskou.

Janem Brejchou 18. listopadu 1919 v Užhorodě. Statut de facto zmocňoval generála Hennocquea a administrátora Brejchu vykonávat „po vzájemné dohodě“ československou moc na území Podkarpatska. Viz: Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 113-114.

⁹⁸ Hořec, Jaromír, Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany 1994, s. 20. Podobně mluví např. ve své knize o Podkarpatské Rusi i Karel Kadlec: „Jisto je, že přijavše do státního svazku Rusíny, vzali jsme na sebe větší část břemene než práva a výhody. Součástí republiky stalo se území z odlehlého státního střediska těžko ovladatelné, území celou svou povahou ostatním dvěma součástím dosti cizí, s lidem hmotně i duševně zanedbaným...“ Viz: Kadlec, Karel, Podkarpatská Rus. Praha 1920, s. 25.

⁹⁹ Např. negramotnost Rusínů dosahovala až 85% (pro srovnání u Rumunů to bylo 79%, u Srbů 58%, u Slováků 50%). Viz: Konečný, Stanislav, Alexandr Beskid a Podkarpatská Rus do roku 1939. In: Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus (Sborník z mezinárodní konference v Praze). Praha 1999, s. 75.

¹⁰⁰ Statistické údaje převzaty a o geopolitické pozici Podkarpatské Rusi v meziválečném období více viz: Ištók, Róbert, Geopolitická pozícia Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918-1938. In: Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1918-1939). Prešov 2000, s. 52.

2.2 Postoj Rusínů k formování československého státu

Budapešťská vláda přísně trestala každý sebemenší projev národního uvědomění Rusínů. Proto v Uhrách nebyly za války podmínky pro nějakou politickou akci, jejímž cílem by byla autonomie či dokonce nezávislost území obývaného Rusíny. Rusínský národně-osvobozenec program tak začal vznikat mezi početnou rusínskou emigrací v USA. Mezi americkými Rusíny původně padaly návrhy na uskutečnění autonomie v rámci dosavadního uherského státu či spojení s Ruskem. Zmíněné možnosti však slábly s tím jak se vyvíjela situace v Evropě (bolševická revoluce v Rusku a blížící se bezpodmínečná porážka Rakouska-Uherska). Postupně se proto k zmíněným návrhům přidala ještě další varianta: přičlenění Podkarpatska jako autonomního celku k potenciálním novým státům na mapě Evropy - Ukrajině nebo Československu. Myšlenka spojení s Československým státem vznikla pravděpodobně v kruzích Americko-ruské národní obrany¹⁰¹ na jaře 1918.¹⁰² Její vedoucí představitel, redaktor Nikolaj Pačuta ji v dubnu představil státnímu tajemníkovi Robertu Lansingovi a T. G. Masarykovi pak 30. května 1918.¹⁰³

Dne 23. července 1918 se rusínské spolky sešly v městě Homesteadu. Výsledkem společného jednání bylo vytvoření Americké národní rady Uhro-Rusínů (Amerikanskuju narodnuju radu Uhro-Rusinov - ANRUR), která se prohlásila za jediného zákonného

---

¹⁰¹ Rusínští přistěhovalci vytvořili v USA několik krajanských svépomocných a konfesijních organizací. Jednou z nich byla i výsostně politicky orientovaná Americko-ruská národní obrana (Amerikansko-russkaja narodnaja oborona). Vedle ní existovala světská Sojediněnija greko-katoličeskych russkich bratrstv a náboženský spolek Sobranijem greko-katoličeskych cerkovnych bratstv.

¹⁰² Stalo se tak poté, co zkrachoval vzhledem k chaosu v Rusku původní plán Americko-ruské národní obrany spojit Podkarpatsko s Ruskem. Petr Hatalák, jeden z čelných představitelů tohoto spolku, uvádí bez dalšího rozvedení, že vzhledem k jejich bezpředmětnosti se v jejich organizaci vůbec nediskutovaly možnosti vzniku samostatného Podkarpatska ani spojení s Polskem, Rumunskem či zachování existence v rámci Maďarska. „Československé variantě“ konkurovala jen možnost spojit Podkarpatskou Rus s ukrajinským hnutím v jižním Rusku a podílet se tak na vzniku nezávislé Ukrajiny. „Po dlouhé a zralé úvaze“, však, píše Hatalák, „přišli jsme k názoru, že plán na samostatný ukrajinský stát byl by nesprávný. Viděli jsme, že i kdyby ukrajinský stát za pomoci Němců a Rakušanů byl na nějakou dobu zřízen, že tam nemáme co činit, a že se tento stát dlouho neudrží, takže bychom se zbytečně vystavovali nebezpečí, že po ztroskotání ukrajinského státu zahyneme i my.“ Viz: Hatalák, Petr, Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu. Užhorod 1935, s. 21-22.

¹⁰³ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 7.

představitele uhro-rusínské emigrace. Do vedení nově zřízené organizace se dostal i vedoucí představitel Americko-ruské národní obrany a blízký spolupracovník N. Pačuty Julij Gardoš¹⁰⁴, což usnadnilo další kontakty s Masarykem. Vedením Americké národní rady Uhro-Rusínů také informovalo T. G. Masaryka o závěrečné deklaraci sjezdu, tzv. Homesteadské rezoluci.¹⁰⁵ Její základní body byly: 1. aby se podkarpatoruskému lidu dostalo úplné nezávislosti, 2. nebylo-li by to možno, aby se sjednotili se svými soukmenovci v Haliči a Bukovině, 3. kdyby ani to nebylo možno, aby se jim dostalo autonomie.¹⁰⁶ Autonomie v jakém státu byla stanovena nejednoznačně, mohlo jím být Československo, ale v případě zachování starých uherských hranic i Uhersko. Nejasné stanovisko ve třetím bodě bylo důsledkem nadále rozdílných stanovisek, která zastávaly jednotlivé emigrantské a náboženské skupiny bez ohledu na formální jednotu v rámci ANRUR.

Zásadní vliv na sjednocení rusínského postoje mělo až jednání s prezidentem Wilsonem, který naznačil, že si nepřeje samostatný rusínský stát ani spojení s haličskými a bukovinskými Rusíny či další existenci Podkarpatska v rámci starých Uher. Definitivně proto mezi americkými Rusíny zvítězila varianta připojit Podkarpatsko k některému slovanskému státu a vstoupit do projektu Středoevropské demokratické unie.

Ve Filadelfii, kde se konal sjezd Unie, proběhla jednání mezi Žatkovičem a Masarykem. Žatkovič poté informoval o schůzkách s Wilsonem a Masarykem vedení ANRUR, které jeho dosavadní postup schválilo. Dne 12. listopadu 1918 se pak na jednání ve Scrantonu sjezd Americké národní rad definitivně usnesl na spojení území uherských Rusínů s nově vzniklým Československem. Vliv na rozhodování členů měl především Žatkovičův referát, v němž vylíčil, že Československo bude federálním státem podobným USA, v němž Podkarpatská Rus bude mít jako „nezávislý stát“ vlastní sněm, vládu a administrativu. Zapůsobila i skutečnost, že spojení s Československem by mohlo usnadnit

---

¹⁰⁴ Organizace byla spravována 23 členným tzv. direktoriem. Předsedou byl zvolen řecko-katolický kněz Nikolaj Čopej. V říjnu 1918 se stává hlavní hybnou silou spolku mladý advokát Grigorij Žatkovič, kterého vedení ANRUR kontaktovalo na návrh J. Gardoše s tím, aby vypracoval memorandum týkající se dalšího osudu Rusínů pro prezidenta Wilsona. Viz: Hatalák, Petr, Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu. Užhorod 1935, s. 28-29.

¹⁰⁴ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 7.

¹⁰⁵ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 7.

¹⁰⁶ Beneš, Edvard, Podkarpatsko a jeho vztah k Československu. Praha 1996, s. 13.

připojení slovenských oblastí s rusínskou většinou k Podkarpatsku.¹⁰⁷ V závěrečném prohlášení ANRUR se doslova tvrdí, že „Uhro-Rus, zachovávající v nejširší míře svá práva jako stát, se na federativních principech sjednotí s Československou demokratickou republikou za podmínky, že se součástí našeho státu stanou všechny uhro-rusínské oblasti: Spiš, Šariš, Zemplín, Abov, Boršod, Ung, Bereg, Igora, Marmaroš.“¹⁰⁸ Zároveň se na sněmu prosadil názor, aby byla do Evropy poslána delegace, která by informovala jednak evropskou veřejnost, a jednak také Rusíny doma o pozici rusínských emigrantských spolků. Delegace měla svá tvrzení opírat i o plebiscit provedený v prosinci 1918 mezi americkými Rusíny. Všem filiálkám rusínských organizací a náboženským skupinám byl dán jeden hlas na 50 členů. Pro spojení podkarpatoruského lidu s Československem se vyslovilo 67%, pro spojení s Ukrajinou 28%, pro úplnou samostatnost 2% a pro Maďarsko, Rusko nebo Halič pouhé 1% hlasujících.¹⁰⁹

Na Podkarpatsku se o akci amerických krajanů vědělo jen velmi málo. Brzy po rozkladu habsburské monarchie tu však vzniklo hnutí za národní osvobození. Vytvořilo si své vlastní orgány v podobě národních rad, jež byly voleny na velikých táborech lidu a národních shromážděních. Tyto národní rady vznikaly nezávisle na sobě a často se rozcházely ve svých pohledech na další směřování jejich země v nových poměrech po skončení války. Z původního absolutního chaosu záhy, během listopadu a prosince 1918, vykryštalizovaly tři hlavní politické orientace: maďarská, ukrajinská a československá.

Ukrajinská orientace se zdála mít alespoň zpočátku nejsilnější podporu. Podporovala ji tzv. Ruská národní rada (podle místa založení označovaná také jako Ľubovňanská), která zaštiťovala představitele rusínských obcí komitátů Spiš a Šariš. Podobného smýšlení byla i východorusínská, tzv. Huculská národní rada. Ta dokonce v lednu 1919 vyhlásila samostatnou Huculskou republiku a pokusila se o spojení se Západoukrajinskou republikou. Proukrajinského smýšlení byly i Národní rada v Chustu a

---

¹⁰⁷ Sjednocení všech uherských oblastí s většinou rusínského obyvatelstva v jeden autonomní celek bylo jedním z hlavních cílů rusínské reprezentace doma i v zahraničí. Na území Slovenska žilo podle sčítání obyvatelstva v roce 1910 96 528 Rusínů, tj. 3,4% obyvatelstva Slovenska a 21,6% z celkového počtu Rusínů v Uhersku. Samotní Rusíni odhadovali svůj počet až na 716 940 lidí, z toho asi 220 000 jich mělo žít na území Slovenska. Viz: Konečný, Stanislav, Rusíni na Slovensku a vznik československého státu. In: Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus (Sborník z mezinárodní konference v Praze). Praha 1999, s. 57.

¹⁰⁸ Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 104.

¹⁰⁹ Krofta, Kamil, Podkarpatská Rus a Československo. Praha 1995, s. 32.

Karpatská ruská národní rada ve Svaljavě. Zachování Podkarpatska v rámci Uherska bylo podporováno zejména v oblasti Užhorodska, kde se koncentrovala rusínská, kulturně i národně z větší části pomad'arštěná inteligence. Tento proud reprezentovala Uhro-rusínská národní rada v čele s Augustinem Vološinem a Simeonem Sabovem.

Československá varianta se začala prosazovat s mírným zpožděním, když se ukázala, slovy Edvarda Beneše, „jako jediné řešení, odpovídající skutečným a praktickým zřetelům k mezinárodní politice evropské“, neboť „Západní Ukrajina, vzniklá dočasně v nejistotě poválečné doby, kdy se bolševické Rusko teprve upevňovalo proti Evropě a kdy Polsko nebylo dosud konsolidováno, aby mohlo samo otázku Ukrajiny řešiti, a kdy konečně konference mírová v Paříži byla jen na počátku svých pracích, byla zaměstnána boji s bolševiky a Poláky a neměla vůbec politických možností rozhodně do otázky Podkarpatské Rusi zasáhnouti.“¹¹⁰ Pročeskoslovenská orientace domácí rusínské politiky se zrodila v někdejší Lubovňanské národní radě. Ta v listopadu 1918 přenesla své sídlo do Prešova a její ukrajinoфильské vedení v čele s řecko-katolickým knězem Emiliánem Nevickým postupně vytlačila pročeskoslovenská skupina kolem advokáta Antona Beskida. Dne 21. prosince 1918 se Prešovská rusínská rada spojila s Ruskou radou Lemků severních svahů Karpat a spolu vytvořily Karpato-Ruskou národní radu, která se stává hlavní nositelkou myšlenky spojení Podkarpatska s Československem. Zajisté situaci uspíšilo i obsazení Prešova československou armádou 27. prosince 1918.

Postupně se k tomuto názoru začaly přidávat i další rusínské rady, varianta spojení s Československou republikou zesílila i vlivem aktivity české politiky. V reakci na vzkaz prezidenta Masaryka tlumočený Rusínům prostřednictvím kapitána Ferdinanda Píseckého původně prouherská Užhorodská národní rada poslala do Prahy žádost, aby československé vojsko obsadilo celou podkarpatskou zem.¹¹¹ Společně s Beskidovou prešovskou národní radou pak na přelomu února a března 1919 zformulovaly své požadavky pro soužití Podkarpatska a Československa: „1. Náš karpatoruský národ jako osobitá autonomní část se připojuje k československému státu, 2. autonomní Rus v ČSR bude mít takovou autonomii jako Slovensko, svůj národní sněm, svého rusínského ministra, své úřady – mimo vojenské, zahraniční i finanční záležitosti, 3. hranice se

¹¹⁰ Beneš, Edvard, Podkarpatsko a jeho vztah k Československu. Praha 1996, s. 15.

¹¹¹ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 22.

Slovenskem je třeba stanovit podle příslušnosti obyvatel k rusínskému církevnímu obřadu.“¹¹²

Definitivně k oficiálnímu sjednocení postupu tří nejvlivnějších národních rad v Užhorodu, Chustu a Prešově došlo 8. května 1919. Ten samý den sloučením vzniklá Centrální ruská národní rada na základě jednomyslného hlasování vyhlásila spojení Podkarpatské Rusi s Československou republikou.¹¹³ Do Prahy se pak odebrala stočlenná deputace, aby rozhodnutí předložila prezidentovi Masarykovi. K vítězství pročeskoslovenské orientace nesporně přispěla vojenská situace v zemi. Od dubna 1919 totiž začalo být vnitrozemí obsazováno československým a z východu rumunským vojskem, což definitivně eliminovalo prouherské a proukrajinské proudy v rusínské domácí politice. Vliv samozřejmě mělo i březnové rozhodnutí pařížské mírové konference (kde názory rusínské domácí politiky tlumočil pouze pročeskoslovenský A. Beskid) a Žatkovičovo „osvětové turné“ po Podkarpatorusku, kde od 10. března 1919 vysvětloval zástupcům jednotlivých národních rad názory amerických krajanů i rozhodnutí mírové konference.

2.3 Mezinárodní ohlas na začlenění Podkarpatské Rusi do československého státu

Podkarpatská Rus hrála poměrně významnou geopolitickou úlohu především ve francouzských plánech poválečného uspořádání střední Evropy. Francie, která chtěla po válce mocensky ovládat středoevropský prostor, si od společné československo-rumunské hranice skrze Podkarpatskou Rus připojenou k československému státu slibovala konsolidaci mezinárodně-politických a bezpečnostních poměrů ve střední Evropě. Díky československo-rumunskému sousedství navíc vznikal z geopolitického hlediska výhodný teritoriálně propojený blok potenciálních poválečných francouzských spojenců nacházejících se na mapě Evropy východně od Německa. Ostatní velmoci se s tímto názorem ztotožnily i vzhledem k tomu, že jiná řešení se de facto nenabízela.

Rusíni sice vystoupili na základě „etnické“ politické teorie prezidenta Wilsona o sebeurčení národů s požadavkem vlastního národního státu, vítězné mocnosti však

¹¹² Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 22.

¹¹³ Beneš, Edvard, Podkarpatsko a jeho vztah k Československu. Praha 1996, s. 17.

takovou variantu nehodlaly podpořit od samého počátku. Politicky, hospodářsky i kulturně zaostalé Podkarpatsko by totiž působilo jako velmi nestabilní prvek v prostoru střední Evropy. Uskutečnění takovéto varianty by totiž pravděpodobně znamenalo, že by se Podkarpatsko stalo pouhou hříčkou v rukou jednoho ze sousedních států. A to by vyvolávalo zbytečné spory mezi všemi jejími sousedy.

Již bylo zmíněno, že mezi zejména domácí rusínskou politickou reprezentací byla oblíbená proukrajinská, případně proruská orientace. Spojení s Ruskem bylo pro spojence nepřijatelné, argumentovalo se nebezpečím bolševismu. Nešlo však pouze o bolševismus, taktika USA, Britů i Francouzů zůstávala v této věci konsistentní: neumožnit Rusům, bez ohledu na formu vlády, překročit Karpaty, proniknout do uherské nížiny a dovolit jim tak geopoliticky ovládnout prostor střední Evropy. Samostatný ukrajinský stát tvořící se v letech 1918-1919 si nedokázal získat politickou ani vojenskou podporu Dohody a byl pohlcen bolševickým Ruskem. Proti samostatné Ukrajině mluvila již skutečnost, že ukrajinské hnutí bylo během války podporováno ústředními mocnostmi, Německem a Rakousko-Uherskem, jako zbraň proti spojencům. V chaotických poměrech s koncem války však existovaly dočasně dva ukrajinské státní útvary: Západoukrajinská lidová republika a Ukrajinská lidová republika. Ukrajínští zástupci dokonce navázali styky s některými rusínskými skupinami (nejvýrazněji s tzv. Huculskou republikou a Chutskou národní radou) a mírové konferenci v Paříži navrhovali spojení Podkarpatska se západní Ukrajinou.¹¹⁴ I v případě existence Ukrajinského státu však bylo nepřekonatelnou překážkou pro spojení Podkarpatska s Ukrajinci Polsko. Poláci si nárokovali východní Halič, a jak ostatně ukázal později mír v Rize, dostalo se jim ještě většího území. Tato územní politika Polska tak odřízla Podkarpatsko jak od potenciální nezávislé Ukrajina, tak Ruska.

Existovala i možnost zachovat Podkarpatsko v rámci uherského státu, jak to jednu chvíli na pařížské mírové konferenci navrhovala delegace italská.¹¹⁵ Budapešť se ostatně území Rusínů nehodlala vzdát bez boje. Károlyiho vláda slíbila Rusínům širokou samosprávu s vlastní vládou v Mukačevu a vytvoření rusínského ministerstva v Budapešti. Dne 10. prosince 1918 přijalo v Budapešti maďarské návrhy Károlyiho vládou de facto

¹¹⁴ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 54.

¹¹⁵ Hořec, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999, s. 37.

organizované Národní shromáždění uherských Rusínů.¹¹⁶ Maďarská vláda poté jednala rychle. Dne 21. prosince 1918 vyhlásila zákonem zřízení autonomní provincie Ruská krajina. Od února 1919 začala vláda v Budapešti formovat i administrativní strukturu Rusínska. Byla ustanovena rusínská administrativa v čele s Orestem Szabóvem a guvernér se sídlem v Mukačevu. Tím se stal Agoston Štefan. Počátkem března proběhly dokonce volby do zákonodárného sboru Ruské krajiny, tzv. sejmu. Vliv této administrativy byl spojen s územím, které se nacházelo pod kontrolou maďarských vojenských oddílů. Území Ruské krajiny maďarskými zákony přesně nevymezovaly, pravděpodobně však Budapešť mínila pod Ruskou krajinu začlenit komitáty Marmaroš, Ugoča, Bereg a Ung.¹¹⁷

Projekt Ruské krajiny nakonec neskončil ani tak kvůli vytlačení maďarských oddílů z územního prostoru Podkarpatska ze strany československých vojenských jednotek, jako spíše kvůli komunistickému převratu v Budapešti dne 21. března 1919. Maďarští komunisté Bély Kuna nahradili dosavadní maďarskou administrativu vlastními mocenskými orgány, sověty, a vyhlásili tzv. komunistickou Ruskou krajinu. Ta měla existovat jako autonomní součást Maďarské republiky rad. V plánech bolševiků hrála Podkarpatská Rus významnou geopolitickou úlohu. Vytvářela totiž možnost aktivní spolupráce Maďarska s Ukrajinou a Ruskem. Přes území Podkarpatska by mohli pohodlně pronikat směrem do Evropy komunističtí emisaři, což by usnadnilo sovětizaci celé Evropy. Právě tento pohled urychlil rozhodování vítězných mocností, které následně posvětily obsazování Podkarpatské Rusi československým a rumunským vojskem. Porážka maďarských bolševiků na Podkarpatsku a na Slovensku do poloviny roku 1919 znamenala definitivní konec vlivu maďarské vlády na československém území a de facto vzhledem k odříznutí „rudé“ Budapešti od bolševické Ukrajiny i následný pád Maďarské republiky rad 1. srpna 1919.

Pokusy Budapešti udržet Rusíny v rámci nového, poválečného Maďarska však byly marné de facto od počátku. Velmocemi bylo všeobecně přijímáno, že existence Podkarpatska v rámci Maďarska by nemohla zaručit národní vývoj podkarpatoruského lidu. To naopak mohla zajistit Československá republika, jejíž obyvatelstvo je etnicky lidu podkarpatskému příbuzné.

¹¹⁶ Účastnilo se ho asi 150 rusínských „maďaronů“. Viz: Kadlec, Karel, Podkarpatská Rus. Praha 1920, s. 24.

¹¹⁷ Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 106.

Bylo již zmíněno, že z vítězných velmocí podporovala Maďarskou územní politiku (nejenom) ve vztahu Podkarpatsku zejména Itálie (vzhledem ke svým zájmům ve střední, ale především jihovýchodní Evropě). Postoj italské zahraniční politiky neunikl pozornosti československé politiky. Ministr zahraničí Beneš sděluje 3. března 1919 v telegramu prezidentu Masarykovi, že „komise definitivně rozhodla v náš prospěch (...) otázku Rusínů v Uhrách. Je příznačné, že Italové energicky podpořili v této poslední otázce Maďary proti nám.“¹¹⁸ Důsledkem italské podpory Budapešti bylo i odvolání italského velení v čele s generálem Luigi Piccionem, který vedl československé jednotky na Slovensku.¹¹⁹ Nahradil ho francouzský generál Maurice Pellé.

V prostoru střední Evropy však politika Budapešti našla zastání i v Polsku. V plánech polských nacionalistů existovalo velké Polsko sousedící s Maďarskem. Takto o tom informoval i T. G. Masaryk 25. února 1919 E. Beneše do Paříže. „Poláci usilují o sousedství s Maďary (mít celou Halič – Maďaři – Uhrorusíny) a s těmi pak dohodu s Itálií.“¹²⁰ ČSR de facto pro Varšavu znamenala překážku pro uplatňování polských zájmů v Podunajské oblasti a na Balkáně. Šlo o historický koncept Józefa Pilsudského, týkající se jakési „polské geopolitické vertikály“, sahající od Baltu po Jadran s dominancí polského státu. Československo bylo na základě tohoto konceptu viděno z polské strany jako státní útvar, který brání mocenskému a hospodářskému pronikání Poláků na jih. Česká (resp. československá) politika byla po připojení Podkarpatské Rusi obviňována Poláky ze snahy vytvořit „česko-ruský koridor“¹²¹ a z obkličovacích tendencí.¹²² Podporu Varšavy maďarskému úsilí o revizi hranic v této oblasti násobila i obava z udělení autonomie rusínskému etniku v rámci československého státu. To by totiž mohlo

---

¹¹⁸ Šolle, Zdeněk (uspořádal), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919). Sv. II. Praha 1994, s. 191.

¹¹⁹ Italská mise skončila k 1. červnu 1919. Kľofáčovo ministerstvo dalo najevo, že italské vojenské misi nedůvěřuje jak odborně, tak politicky. Viz: Tomášek, Dušan, Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918-1920. Praha 2005, s. 112.

¹²⁰ Šolle, Zdeněk (uspořádal), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919). Sv. II. Praha 1994, s. 187.

¹²¹ Viz příloha 13.

¹²² Ištók, Róbert, Geopolitická pozícia Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918-1938. In: Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1918-1939). Prešov 2000, s. 54.

analogicky ovlivnit ukrajinskou otázku v Polsku. Polskou náklonnost Maďarsku samozřejmě stupňoval i československo-polský antagonismus ve věci Těšínska.

3. Srbská Lužice

Po první světové válce česká (resp. československá) politika prostřednictvím svých zástupců na mírové konferenci vznesla požadavky i na územní prostor obývaný Lužickými Srby. S připojením Horní a Dolní Lužice k potenciálnímu samostatnému státu počítal ve svém projektu tzv. ústavy slovanské říše již K. Kramář.¹²³ Pravděpodobně nejdůležitěji se však z vrcholných českých politiků pracujících na vzniku samostatného státu otázkou Lužice zabýval T. G. Masaryk. Už v prosinci 1914, když v Římě rozmlouval s ruským žurnalistou Vsevolodem Svatkovským, mj. prohlásil: „Cílem i podmínkou české nezávislosti je co nejvíce oslabit Německo. Proto se při určování hranic Českého království Češi neřídí výlučně etnografií, ale žádají historické a současně strategické hranice. To by mimo jiné umožnilo zachránit Lužické Srby a ohrožovat Berlín z Lužice.“¹²⁴ V lednu 1915 předložil Masaryk v Kyjevě na schůzce místních Čechů v hotelu Praha mapu Československa, kterou tvořilo i území Lužických Srbů.¹²⁵ O Lužických Srbech mluví i ve svém spise *Nová Evropa*, který napsal v Petrohradě během revolučního neklidu. Zde píše: „Lužičané, kdyby si to sami přáli, mohou být přičlenění k Čechům“, přičemž dodává že nepochybuje, „že pangermáni takové řešení pruské otázky odmítnou s největším rozhořčením – Lužičany osvobodit! Na dostřel od Berlína má být svobodná slovanská oblast? Ano – to by bylo vítězstvím spravedlnosti a Nemesidy; jestli spojenci zvítězí, řešení pruské otázky ve smyslu demokracie a národnosti je možné a nutné.“¹²⁶

Český stát se z čistě státoprávního pohledu Horní i Dolní Lužice domáhat mohl. Území Lužic bylo Karlem IV. inkorporováno českému státu. Obě území vklíněná mezi Slezsko a Čechy tehdy z geopolitického hlediska velmi výhodně doplňovala celek českého státu, zaokrouhlovala ho na severozápadě. Během třicetileté války se však obě Lužice staly vlastnictvím saského panovníka. Nejprve jako zástava za odměnu za pomoc poskytnutou Ferdinandovi II. na Bílé hoře, později pražským mírem (1635) jako dědičné mužské léno s právy zeměpanskými. Král český si však tehdy vyhradil užívání lužického

¹²³ Viz příloha 1.

¹²⁴ Hájková, Dagmar, T. G. Masaryk a Lužice. In: Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého (Praha 25.-26. 11. 2004). Praha 2005, s. 21.

¹²⁵ Zmeškal, Vladimír, T. G. Masaryk a Lužice. Praha 1930, s. 12.

¹²⁶ Masaryk, Tomáš Garrigue, *Nová Evropa*. Stanovisko slovanské. Brno 1994, s. 187.

markrabského titulu i znaku, pomoc proti Turkům, ochranu katolické církve a především také, že Lužice nadále zůstávají členy České koruny a v případě vymření saského panovnického rodu opětovné spojení Lužice s českým státem. Úmluvy podle platného českého práva schválil český sněm.

Další změnu ve vztahu českého státu a Lužic přinesl Vídeňský kongres v roce 1815. Podle článku XVIII závěrečné akty vídeňského kongresu postoupilo Sasko celou Dolní a značnou část Horní Lužice Prusku. Král český se tehdy vzdal české lenní výsosti nad tímto územím, vyhradil si však dědický požadavek po vymření pruského královského rodu. Poměr mezi českým státem a saskou částí Horní Lužice se nadále řídil pražským mírem s částečnými úpravami podle vzájemné dohody mezi saským a českým panovníkem z roku 1845. Tyto úmluvy nebyly nikdy schváleny českým sněmem.¹²⁷

První světová válka pak způsobila odpadnutí pruského a saského královského rodu a podle mnohých výkladů tedy i naplnění podmínek jak míru pražského, tak článku XVIII vídeňského kongresu o zpětném spojení Lužic s českým státem.¹²⁸

Česká politika po světové válce však neměla ambice připojit celé historické území Lužice. Jednak proto, že poloha tohoto teritoria byla viděna spíše jako nepříznivá. Historické území Lužic totiž tvořilo jakýsi klín do Německa až k Berlínu a přetínalo všechny spoje mezi východní a západní částí německé říše.¹²⁹ Z tohoto hlediska by jeho připojení znamenalo napnuté vztahy s Německem a stálé nebezpečí pro mír. Po válce, kdy se další vývoj Evropy nesl ve znamení uplatňování etnických zásad, nešlo také přehlížet fakt, že větší část historického území obou Lužic byla poněmčena. Oficiální německé statistiky uváděly k roku 1849 140 000, roku 1861 132 000 a roku 1900 107 000 Lužických Srbů. Lužickosrbský aktivista Arnošt Muka v osmdesátých letech 19. století napočítal 166 000 Lužičanů v Německu.¹³⁰

Československo se tak zaměřilo pouze na možnost prosadit existenci nezávislého lužickosrbského státu v etnických hranicích. Ten měl následně být spojen s ohledem na historické a etnické vazby s Československou republikou. To by umožnilo přežití

---

¹²⁷ O státoprávním poměru českého státu a obou Lužic viz: Kol. autorů, *Odcizené části českého státu*. Praha 1919, s. 37-39.

¹²⁸ Části dokumentů Pražského míru a Vídeňského kongresu týkající se vztahu Lužic k českému státu viz: Kapras, Jan, *Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru*. Praha 1935, s. 32-44.

¹²⁹ Kapras, Jan, *Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru*. Praha 1935, s. 21.

¹³⁰ Kol. autorů, *Odcizené části českého státu*. Praha 1919, s. 42.

lužickosrbského národa. Tyto argumenty se dostaly do písemného memoranda číslo VII s názvem Lužičtí Srbové, které československá delegace předložila jménem lužickosrbského Národního výboru mírové konferenci v Paříži.¹³¹ Otázka hranic takového lužickosrbského území zůstávala otevřená. Znalec lužické problematiky a československý ministerský rada pro lužickou otázku na mírové konferenci Adolf Černý na podzim 1918 vypracoval návrh lužických hranic s ohledem na etnické rozložení lužického teritoria.¹³² Lužickosrbská etnická oblast¹³³ začínala asi pět kilometrů severně od šluknovského výběžku a měla délku asi 130 km. Její šířka byla na jihu asi 30 km, pak se rozšiřovala asi na 50 km a na rozhraní Horní a Dolní Lužice se opět zužovala asi na 20 km, aby pak v Dolní Lužici opět nabyla šířky 30 až 40 km (viz příloha, mapa Páta, Josef). Celková rozloha tohoto územního prostoru kolísala mezi 4 500 až 5 000 čtverečními kilometry. Města byla většinou poněmčena. V hlavním městských centrech Lužice Budyšínu žilo mezi 45 000 obyvateli cca 10 000 Lužičanů a v Chotěbuzi mezi 55 000 obyvateli kolem 3 000 Lužičanů. Také v malých venkovských městečkách bylo procento lužického obyvatelstva nízké. Pouze na venkově tvořili Lužičtí Srbové etnickou většinu – cca 78%. Celkově v etnicky vymezené Lužici žilo asi 57,6% Lužických Srbů (161 000 z 280 000 obyvatel).¹³⁴

Lužickosrbská politická akce de facto neexistovala. Jakési náznaky politické aktivity Lužických Srbů se koncentrovaly kolem lužickosrbských obrozeneckých časopisů, které však v průběhu války bojovaly o holé přežití vzhledem k perzekuci ze strany státu i nedostatku autorů, kteří museli na frontu.¹³⁵ Ani Lužičané za hranicemi se během války důrazněji neozvali.

Porážka Německa a revoluční poválečné časy však přece jen rozproudily i lužickosrbské národní hnutí. Národně osvobozené hnutí probíhalo často živelně a bylo vedeno nadšenými vlastenci. Do čela lužickosrbské národně osvobozené akce se postavil poslanec saského parlamentu Arnošt Bart. Počátkem listopadu 1918 přes Serbské

¹³¹ Kapras, Jan, Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru. Praha 1935, s. 21.

¹³² Kapras, Jan, Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru. Praha 1935, s. 21.

¹³³ Viz příloha 9.

¹³⁴ Statistické údaje viz: David, Josef, Lužičtí Srbové. Londýn 1944, s. 7-8.

¹³⁵ Politicky se angažovaly zejména týdeníky Serbske Nowiny a Katolski Posol. Viz: Černý, Adolf, Lužická otázka. Praha 1945, s. 71.

Nowiny A. Bart rozšířil domněnku, že Češi požadují Lužici zpět.¹³⁶ Z jeho iniciativy se 13. listopadu 1918 sešla skupina dvaceti osob v Lužickém domě v Budyšínu a zvolili Národní výbor, který měl politicky zaštitovat národně osvobozené hnutí Lužických Srbů. Do čela Národního výboru se postavil A. Bart, místopředseda byl Jurij Dučman, pokladník Božidar Dobrucki (nebyl původem Lužický Srb, ale Slovák, který v Lužici působil jako evangelický duchovní) a tajemník Jan Bryl. Na veřejné schůzi v Khrósčicích dne 20. listopadu 1918 pak byla odhlasována rezoluce, v níž se žádalo na základě práva na sebeurčení národů sjednocení Horní a Dolní Lužice a právo rozhodovat o osudu svého národa. Zároveň byl založen Srbský lidový svaz (Serbski ludowy zwjask), který měl akcím Národního výboru zajistit masovou podporu. V proklamaci byl také obsažen požadavek, aby na mírové konferenci v Paříži byl přítomen zástupce Lužických Srbů.¹³⁷ Narůstající masovost hnutí vystrašila i saské vládní kruhy. Saský ministr Richard Lipinski přislíbil Lužickým Srbům jednání o jejich národních právech v Sasku a ohradil se proti vměšování Čechů do lužickosrbské otázky.¹³⁸

Po prvních neúspěších, kdy Bart usiloval o řešení lužickosrbské otázky uvnitř Německa, vystoupil 1. ledna 1919 Národní výbor s proklamací, v níž žádal vytvoření samostatného lužickosrbského státu.¹³⁹ Zároveň odjeli A. Bart a J. Bryl do Paříže na

¹³⁶ Páta, Josef, Lužice. Praha 1946, s. 240.

¹³⁷ Petr, Jan, Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů. Praha 1972, s. 212-213.

¹³⁸ Páta, Josef, Lužice (s mapou). Praha 1919, s. 65.

¹³⁹ Následně byly požadavky upřesňovány až do následující podoby:

1. Sjednocení všech Hornolužičanů i Dolnolužičanů v jednotném, samostatném státě.
2. V lužickém kraji musí všichni úředníci od nejnižšího do nejvyššího se Srby lužicky mluvit.
3. Obecné školy musí být lužické na základě katolického a evangelického vyznání, s lužickými knihami, němčině bude se učit teprve od určitého školního věku, neboť německy musí též děti umět.
4. Lužický učitelský seminář, gymnázium, reálka a hospodářská škola.
5. Lužická hospodyňská nebo střední škola dívčí.
6. Lužická řeč na poště, drahách, u soudu, jakož vůbec v nejvyšších úřadech.
7. Lužický sněm, bez jehož schválení nelze uvést žádný zákon.
8. Lužická lidová obrana, nutná k udržení vnitřního pořádku a k výchově nižších úředníků.
9. Hospodářská a obchodní samostatnost.
10. Svoboda a veškerá ochrana obou vyznání v zemi.

Viz: Maštálko, Josef, Lužičtí Srbové. Praha 1946, s. 16.

mírovou konferenci, kde požádali československou delegaci, aby hájila jejich zájmy.¹⁴⁰ Proklamace lužickosrbského Národního výboru byla předložena pařížské mírové konferenci skrze československou delegaci v rámci již zmíněného memoranda číslo VII s názvem Lužičtí Srbové. Je třeba dodat, že s československou vládou byli předáci Lužických Srbů ve spojení již od konce války. Dne 18. listopadu 1918 se A. Bart obrátil v důvěrném dopise na československou vládu a sděluje jí mj. pozici jím řízeného Národního výboru k Československu: „Srbský Národní výbor dobře ví, že budoucnost lužickosrbského národa bude zajištěna jedině připojením k československému státu. Tento požadavek chce vysloviti svým zástupcem na mírové konferenci. Proto se obracíme k československému Národnímu výboru se snažnou prosbou, aby lužickosrbskému národu takové zastoupení na mírové konferenci vymohl. Zatím, než bude zástupci srbského Národního výboru možno vydati se do ciziny, aby tam hájil práv Lužických Srbů, dává podepsaný Národní výbor panu Adolfu Černému, lektorovi české university a lužickosrbskému spisovateli, plnou moc, aby pomocí československého Národního výboru působil a vystupoval za lužickosrbský Národní výbor. Československému Národnímu výboru vyslovujeme předem srdečný dík za vše, co pro srbskou Lužici z bratrské lásky učiní. Lužičtí Srbové budou vděční bratřím Čechům, k jejichž státu kdysi náleželi a k němuž touží se zase připojiti.“¹⁴¹

Situace na domácí lužickosrbské politické scéně byla však během mírových jednání značně nestabilní. S výrazným přispěním saské vlády vznikl proněmecký konkurent Národního výboru, tzv. Lužičané, Sasku věrní (Bund sachsentreuer Wenden), tvořený především lužickosrbskými učiteli a statkáři. Ten se, ačkoliv měl mezi Lužickými Srby malý ohlas, taktéž prohlásil za mluvčího lužickosrbského národa.¹⁴² Navíc existovaly i spory v rámci Bartova Národního výboru, zejména právě v otázce možného spojení

---

¹⁴⁰ Pouze A. Bart odjel jako oficiální delegát. Do Paříže odjel s druhou výpravou československé delegace dne 28. ledna 1919 a na konferenci de facto fungoval jako součást československé delegace. J. Bryl odjel už s první československou výpravou 6. ledna 1919 z vlastní vůle a v Paříži jako oficiální zástupce lužickosrbského Národního výboru nepůsobil. I proto nebyl po návratu do Německa na rozdíl od Barta odsouzen za vlastizradu (ani on se však nevyhnul zatčení a policejnímu vyšetřování). Viz: Černý, Adolf, *Lužická otázka*. Praha 1945, s. 86.

¹⁴¹ Kolektiv autorů (uspořádal), *Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. I (listopad 1918-červen 1919)*. Praha 2001, s. 104.

¹⁴² V čele spolku stál Jan Peč-Borkowski. Viz: Petr, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1972, s. 215-216.

nezávislé srbské Lužice s Československou republikou. Na veřejné schůzi U Koruny v Budyšině, kam 22. února 1919 přijel A. Bart referovat o vývoji lužickosrbské otázky na mírové konferenci, byl dosavadní postup Národní výboru podpořen, nicméně ovšem s výjimkou snah připojit nezávislou a samostatnou srbskou Lužici k Československu.¹⁴³

Ani mezinárodní situace nebyla pro lužickosrbské požadavky příliš příznivá. Vzhledem ke sporadickým lužickosrbským politickým aktivitám během války převládalo u některých členů Dohody zdání, že jde o lidi, kteří se chtějí vyvléci z důsledků války.¹⁴⁴ Tato konstelace přesvědčila nejvyšší diplomatické kruhy ČSR v čele s Benešem poměrně rychle, že možné připojení srbské Lužice k československému státu je neproveditelné. Lužickosrbská otázka pak pravděpodobně začala být chápána značně pragmaticky, jako potenciální nástroj pro dosažení některých jiných ústupků při mírových jednáních o Německu.¹⁴⁵

Samotné Benešovo ústní vystoupení před mírovou konferencí dne 5. února 1919 bylo ve věci srbské Lužice oproti požadavkům, které se objevily v memorandu číslo VII, značně umírněné. Na adresu srbské Lužice prohlásil jen, že „Čechoslováci nežádají Lužické Srby pro sebe, ale žádají od mírové konference, aby nedala neněmeckým národům zahynouti v německém moři. Tato otázka je stejně tak politická jako morální.“¹⁴⁶ Definitivní odklon od memoranda VII a spojení srbské Lužice s ČSR pak znamenala žádost na utvoření nezávislé a neutralizované lužickosrbské republiky, která se objevila v březnu 1919. V létě 1919 pak byla i tato žádost zmírněna v požadavek autonomního lužickosrbského území v rámci Německa.¹⁴⁷ Beneš tento postoj vysvětloval i těžkostmi, které by případné připojení srbské Lužice k ČSR způsobily pro samotné Československo:

---

¹⁴³ Vedení lužickosrbského Národního výboru do jisté míry podléhalo vlivu české politiky a některých přátel v Čechách, což se ovšem nenacházelo pochopení v rámci celého lužickosrbského hnutí. Viz: Petr, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1972, s. 215 a 221.

¹⁴⁴ Kapras, Jan, *Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru*. Praha 1935, s. 21.

¹⁴⁵ I T. G. Masaryk, který patřil k velkým zastáncům připojení Lužice k Československé republice v průběhu celé války, 7. listopadu 1918 v soukromém listě Benešovi z New Yorku velmi pragmaticky konstatoval: „Necháme jim Lužičany, ergo oni nám Němce.“ Viz: Šolle, Zdeněk (uspořádal), *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919)*. Sv. II. Praha 1994, s. 134.

¹⁴⁶ Petr, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1972, s. 215.

¹⁴⁷ Kapras, Jan, *Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru*. Praha 1935, s. 21.

velký počet německého obyvatelstva a široký, víceméně čistě německý pás mezi etnickou srbskou Lužicí a Československem.¹⁴⁸ Nicméně doufal alespoň v uskutečnění minimalistických požadavků v podobě mezinárodněprávního zakotvení práv Lužických Srbů žijících v rámci Německé říše. Takto se zmiňuje v dopise zaslaném prezidentu Masarykovi dne 12. června 1919 z Paříže. Na adresu Lužických Srbů v něm píše: „Zdá se mi, že pro Lužické Srby aspoň minoritní zákon přece vyfechtujeme.“¹⁴⁹

Nakonec mírové smlouvy nevyhověly lužickosrbským požadavkům ani v nejmenším. Za jediný výsledek jednání československé delegace v lužickosrbské otázce lze považovat prohlášení, že se bude v Německu jednat s národními menšinami tak, jak se bude nakládat s německými menšinami v sousedních státech, které německá delegace v Paříži podepsala 28. června 1919. Německá vláda zároveň rázně utnula jakoukoliv další pročeskoslovenskou aktivitu Lužických Srbů perzekucí pročeskoslovensky laděných vůdců lužickosrbského národního hnutí. Osudné bylo zadržení kurýra Národního výboru Jakuba Hicky s dopisy z Prahy v březnu 1919. To poskytlo záminku k policejnímu vyšetřování některých osob z vedení Národního výboru včetně A. Muky, B. Dobruckého a J. Bryla za vlastizrady. Podobně zakročily německé úřady i proti A. Bartovi. Po návratu do Německa 2. října 1919 byl na hranicích zatčen a 19. ledna 1920 pro vlastizrady odsouzen ke třem létům pevnostního vězení v Golnow u Štětína.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Později dokonce Beneš zakročil proti spolku Adolf Černý, který působil ve věci spojení Lužických Srbů s Československou republikou, aby se svojí činností nevměšoval do politických poměrů Pruska a Saska. Viz: Petr, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1972, s. 223.

¹⁴⁹ Šolle, Zdeněk (uspořádal), *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919)*. Sv. II. Praha 1994, s. 277.

¹⁵⁰ A. Bart byl propuštěn z vězení 17. září 1920 na zakročení západních velmocí po úsilí československé vlády a po osobní intervenci T. G. Masaryka. Nadále už se poté politické činnosti nevěnoval. Viz: Černý, Adolf, *Lužická otázka*. Praha 1945, s. 86-87.

Část II

STÁTNÍ ÚZEMÍ ČSR A DOKTRÍNA ČESKÉHO HISTORICKÉHO STÁTNÍHO PRÁVA

1. České historické právo a argumenty užitá pro jeho podporu

Ačkoliv česká politika na základě etnického principu bojovala proti mnohonárodnostní habsburské monarchii a žádala pro svůj samostatný stát Slovensko, Podkarpatskou Rus či srbskou Lužici, v případě teritoria zemí Koruny české se všechny české politické strany hlásily k doktríně historického státního práva. To určovalo rozsah území pro samostatný stát poměrně jednoznačně – jeho hranice byly tvořeny hranicemi tří rakouských korunních zemí Čech, Moravy a (rakouského) Slezska. Odkazy na nezadatelná práva historická, státními akty plně uznaná (těmito státními akty se rozuměly pragmatická sankce, volba Habsburků 1526, císařské reskripty, dualistická ústava apod.) se ostatně objevují již v prvních dokumentech české politiky, které se hlásí k myšlence samostatného státu (tzn. v prohlášení Českého svazu z 30. května 1917 a v Tříkrálové deklaraci z 6. ledna 1918).¹⁵¹ Nespornou výhodou této argumentace bylo, že umožňovala do samostatného československého státu zahrnout i německé obyvatelstvo, jež tvořilo etnickou většinu v pohraničí českých zemí.

Světová válka však účinnost tradiční historicko-státoprávní argumentace oslabila. Období rozsáhlých změn nemělo pochopení pro historickou kontinuitu. Historické státní právo se proto nemohlo použít v tradiční podobě. Odvolávat se pouze na autoritu pragmatické sankce a císařských reskriptů mohlo znamenat neuspět se svými územními požadavky, nota bene když tzv. čeští Němci sami argumentovali tehdy mnohem více respektovaným etnickým principem proti zachování jednoty zemí bývalé Koruny české. Česká politika proto svojí historicko-státoprávní argumentaci přizpůsobila, tj. doplnila ji o teze, které měly potvrdit, že územní prostor rozprostírající se v historických hranicích českých zemí je kvůli staletému společnému vývoji natolik jednotný, že ho dělit prostě a jednoduše nelze.

---

¹⁵¹ Galandauer, Jan, Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy. Praha 1988, s. 152.

Tyto další, „podpůrné“ argumenty¹⁵², které měly především umocnit sílu historického státního práva a de facto ospravedlňovaly jeho užití v případě českých zemí bych chtěl nyní v obecné rovině zmínit. Teprve poté bych se věnoval tomu, jak se česká, resp. záhy československá politika k požadavkům na historické hranice dopracovala, jaké obtíže jí obhajoba těchto nároků přinesla a jak se k této politice nového samostatného československého státu stavěli samy „čeští“ Němci a ostatní zainteresovaní aktéři (tzn. vítězné velmoci, Německé Rakousko a Německo).

Prvním z těchto „podpůrných“ argumentů byly geografické důvody nebo-li argument přirozených státních hranic. Historické hranice českých zemí byly v průběhu historie stabilní, jelikož jde o hranice odpovídající přírodou utvořeným celkům. Právě řetězec hor, který české země obepíná, tvoří přirozené obranné pásmo země. Utvořit nové hranice za linií tvořenou horami by proto znamenalo citelnou nevýhodu z vojensko-strategického hlediska a znamenalo by vydat nové samostatné Československo všanc Německu.

Obdobně byl postaven argument hospodářský, totiž, že během staletého jednotného vývoje českých zemí teritorium v rámci historických hranic natolik hospodářsky srostlo, že jeho rozdělení by znamenalo hospodářskou katastrofu, a to pro obě strany. Celé území českých zemí obývané Němci bylo totiž průmyslově i obchodně propojené s českým vnitrozemím mnohem více než s Německem. Platilo tedy, že hospodářská prosperita a stabilita československého státu by byla secesí Němci obydleného pohraničí ohrožena - ČSR by přišla o svoji surovinovou a průmyslovou základnu. Zároveň však platilo, že hospodářsky by rozdělení historického území českých zemí poškodilo i „české“ Němce. Průmysl v pohraničí by se najednou ocitl odříznut od svých přirozených trhů, které představovalo převážně agrární české vnitrozemí, musel by se potýkat se ztrátou značné části své pracovní síly (předpokládal se hromadný odchod českých dělníků, na kterých

---

¹⁵² Následně zmíněné „podpůrné“ argumenty jsou zobecněním argumentace používané českou politikou v celém průběhu boje za historické hranice českých zemí, zejména však na mírové konferenci. Toto zobecnění vychází z (v této kapitole) uvedené literatury. Lze srovnat např. s: Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. IV. London 1921, s. 267-270; Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 155-156; Galandauer, Jan, *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy*. Praha 1988, s. 158-161; Sládek, Milan, *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha 2002, s. 35-36.

průmysl závisel) a případné spojení pohraničí s Německem by znamenalo „životní“ ohrožení tamního průmyslu vlivem silné konkurence z Německa.

Opět velmi podobný byl argument o správní a politické jednotě českých zemí. Tedy, že území v historických hranicích bylo po staletí spravováno z Prahy, což jen potvrzuje, že Praha je přirozeným správním centrem pro toto území. Tzn., že „čeští“ Němci správně a politicky vždy patřili k českým zemím.

Vedle toho česká politika užila i argumenty, které ani tak neměly ospravedlnit užití historického státního práva a dodat mu na náležité síle, jako spíše ukázat, že „čeští“ Němci prostě nemají právo se dožadovat národního sebeurčení a tedy na základě etnického principu se spojit buď s Německým Rakouskem anebo s Německem (anebo v jediný všenněmecký stát).

Jedním z takových argumentů bylo tvrzení, že „čeští“ Němci nemají právo na sebeurčení už proto, že právo na sebeurčení znamená nárok na samostatnost, na svůj národní stát. Německý stát již existoval (a byl schopný existovat i bez „českých“ Němců) a „čeští“ Němci tak jsou jen národnostní menšinou (nikoli národem), která nemůže disponovat sebeurčovacím právem. Spojení této menšiny s jejím národním státem je nemožné, protože by tím bylo znemožněno sebeurčovací právo Čechů. Československý stát by totiž nebyl schopný přežít v případě, že by došlo k odtržení německých oblastí. Masaryk to vyjádřil ve smyslu, že „národ o sedmdesáti milionech, jako německý, může mnohem snáze postrádat tři miliony duší než národ o deseti milionech půl milionu...“¹⁵³

Dalším obdobným argumentem bylo, že to byli Češi, kdo vybudovali český stát v jeho dosavadních hranicích. Němci přišli pouze jako kolonisté. Toto stanovisko formuloval T. G. Masaryk.¹⁵⁴ Vychází z toho, že před německou kolonizací žila v Čechách jen malá část Němců. Němci však byli pozváni českými králi a proto i nový československý stát má zájem nadále Němce na svém území podržet a zajistit jim národnostní práva. Němci tím, že pozvání přijali, se dobrovolně stali příslušníky českého státu a vzali na sebe závazky a práva vyplývající z příslušnosti k českému státu.

Hojně také česká politika argumentovala tvrzením, že pohraničí je území poněmčené. Tedy, že zde i přes německou kolonizaci žije poměrně vysoký počet

---

¹⁵³ Masaryk, Tomáš Garrigue, Cesta demokracie. Sv. I. Projevy – články – rozhovory 1918-1920. Praha 2003, s. 83.

¹⁵⁴ Masaryk, Tomáš Garrigue, Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha 1925, s. 527.

etnických Čechů, kteří však byli postupně germanizováni.¹⁵⁵ Úřední rakouská statistika z roku 1910 uváděla v českých zemích asi 3 486 000 obyvatel německé národnosti.¹⁵⁶ Češi však tvrdili, že toto číslo je zkreslené, a že v českých zemích musí být až o 800 000 až 1 000 000 Němců méně. Vysvětlováno to bylo tím, že kritériem národnosti podle statistik z roku 1910 nebyl mateřský jazyk, ale tzv. jazyk obcovací: a mnoho Čechů v pohraničí bylo nuceno jako obcovacího jazyka používat němčinu. Toto tvrzení bylo nadnesené, což ukázalo i československé sčítání lidu z roku 1921, které napočítalo v Československu 3 120 000 Němců, v českých zemích pak 2 973 000 obyvatel německé národnosti.¹⁵⁷

Jako zřejmě nejvýraznější argument proti sebeurčovacímu právu „českých“ Němců působilo zdůrazňování skutečnosti, že s výjimkou západních Čech neexistuje v českém pohraničí homogenní německé území,¹⁵⁸ a že výrazné české menšiny zabráňují vytvoření kompaktního územního celku „českých“ Němců.¹⁵⁹

2. Postoj české politiky k německým oblastem tzv. historických českých zemí

Neoblohmnost, co se týče historických hranic pro samostatný stát, prosazovalo již od počátku války především národní křídlo české politiky v čele s Kramářem a Rašínem. Tito politici nejprve dokonce uvažovali o hranicích ještě extenzivnějších, a to v rozsahu českého státu od doby Karla IV. do třicetileté války. Z těchto nároků oba sice záhy slevili, minimem však nadále zůstala historická hranice z období před válkou – radikálně působil především Rašín, jenž odmítal i sebemenší odklon od historického státního práva a tedy

---

¹⁵⁵ Viz příloha 11.

¹⁵⁶ S touto statistikou (navzdory uváděným nižším odhadům z české strany) operovala i pařížská mírová konference. Viz: Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris. Vol. V - Economic Reconstruction and Protection of Minorities*. London 1921, s. 155.

¹⁵⁷ Kural, Václav, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha 1993, s. 25.

¹⁵⁸ J. W. Brügel s ohledem na statistiky dokazuje, že tento argument byl naprosto správný, přičemž většina obyvatel hlásících se k české národnosti přišla do pohraničí až v době industrializace především za prací. Uvádí, že např. ve správním okrsku okresních soudů Most (Brüx), Horní Litvínov (Oberleutendorf), Duchcov (Dux), Bílina (Bilin) a Teplice (Teplitz) bylo roku 1880 8%, 1890 12%, 1900 18% a 1910 21%. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 733.

¹⁵⁹ Viz příloha 12.

odstoupení byt' sebemenšího Němci osídleného území českých zemí; Kramář naopak nakonec přeci jen slevil a byl ochoten uvažovat o dvou drobných úpravách historické hranice v český neprospěch – a to o odstoupení Ašského výběžku anebo i Broumovska.¹⁶⁰ Na druhou stranu nejmírnější byl pohled sociální demokracie. Ústy svého předáka R. Bechyně strana naznačovala, že by Československo mělo ohledně historické hranice učinit ústupky, nechce-li nový stát kvůli třímilionové německé menšině zdědit rakouský národní problém.¹⁶¹ Zcela proti proudu oficiální české politiky šla např. vůdčí osobnost radikální levice uvnitř sociální demokracie Bohumír Šmeral. Ten v letáku, rozšiřovaném v německých krajích severních Čech, prohlašoval, že socialistické strany zaručí, že sebeurčovací právo se nebude na území zemí Koruny české týkat jen Čechů, ale i Němců.¹⁶²

Určité korektury historických hranic byl během války připraven učinit i zahraniční odboj. Masaryk i Beneš jeden čas uvažovali o zřeknutí se části Němci osídleného území v rámci českých historických zemí. Činili tak zcela z pragmatických důvodů, aby zmenšili počet Němců v samostatném Československu (předpokládalo se, že až o jednu třetinu) a tím oslabili sílu německého odporu proti českému státnímu právu; ztráta těchto území měla být kompenzována (např. Hlučínskem, které by připadlo k Československu či kompenzacemi pro české menšiny ve Vídni, Kladsku, Pruském Slezsku, pro Lužické Srby).¹⁶³ Masaryk se však jasně již v říjnu 1914 na svém jednání se Seton-Watsonem v Rotterdamu vyjádřil v tom smyslu, že české ústupky by snad mohly být učiněny ve Slezsku, v žádném případě ale ne v severních Čechách, jež jsou pro vznikající stát nepostradatelné.¹⁶⁴

V otázce historických hranic tak panovala mezi hlavními představiteli české politiky shoda již během války, ani zahraniční odboj nakonec nebyl ochoten k výraznějším

---

¹⁶⁰ Lemberg, Hans, Porozumění. Češi – Němci – východní Evropa 1848 – 1948. Praha 1999, s. 24.

¹⁶¹ Kural, Václav, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Praha 1993, s. 17-18.

¹⁶² Tato soukromá akce B. Šmerala, od které se sociální demokracie distancovala, bylo již tehdy Němci vykládána tak, že zachování historických hranic české koruny závisí na jejich souhlasu. Viz: Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991, s. 31.

¹⁶³ Kural, Václav, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Praha 1993, s. 17.

¹⁶⁴ Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 87.

ústupkům. Rozdílly však existovaly v otázce toho, jak dosáhnout zařazení německé menšiny do československého státu. Zjednodušeně lze říci, že v tomto bodě proti sobě stály dvě základní koncepce – Kramářova, který je pro „granitovou“ fortifikaci českých pozic ve státě a Masarykova, který je pro cestu dohody, kompromisu, i když s poznámkou, že „stát je náš“, a že „čeští“ Němci jsou menšina; Masaryk sice odmítá autonomii pro německé oblasti, nabízí však kompromis v podobě dvou až tří samosprávních žup s německou většinou, účast německých politiků ve vládě, možnost svébytného kulturního života a nekonfrontační politiku.¹⁶⁵ Na jednání v Ženevě byla mezi zahraniční československou vládou a domácí politikou, vedenou právě Kramářem, prozatím sjednán postup umírněný, česká politika byla ochotna nabídnout Němcům alespoň některé kompromisy jako zastoupení v Národním výboru (z čehož by pak vyplývalo jejich zastoupení v revolučním Národním shromážděním) a také ministr bez portfeuille.¹⁶⁶

Po válce se nová – revoluční - československá vláda v žádném případě netěšila podpory Němců, kteří odmítli vůbec uznat autoritu nového státu. Česká politika zpočátku rezignovala na získání kontroly nad Němci obývaným pohraničím českých zemí a (jak už naznačila na zmíněném jednání v Ženevě) měla zájem s Němci vyjednávat o kompromisech. Postupovala tak samozřejmě i z čistě pragmatických důvodů – nechtěla vyvolat konflikt v době, kdy byla ještě slabá a nemohla se ani opřít o spolehlivé ozbrojené síly. První jednání mezi českými politiky (Antonínem Švehlou, Aloisem Rašínem, Františkem Soukupem a Jiřím Stříbrným) a zemským hejtmanem tzv. provincie Deutschböhmen¹⁶⁷ Rudolfem von Auen Lodgmanem se uskutečnila již tři dny po převratu. K jednání došlo z české iniciativy¹⁶⁸, Lodgman jednání nemohl odmítnout již s ohledem na to, aby jeho odmítnutí nevyvolalo negativní mezinárodní reakci; motivací pravděpodobně byla i snaha získat pomoc pro řešení zásobovacích, dopravních a jiných nestátoprávních obtíží v pohraničních oblastech. Jednání však byla odsouzena k neúspěchu

¹⁶⁵ Kural, Václav, Československo jako národní stát? Sudetoněmecký problém. In: Ztroskotání spolužití. Češi, Němci a Slováci v První republice 1918-1939. Praha 1993, s. 89.

¹⁶⁶ Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv I. 1918-1919. Praha 1991, s. 121.

¹⁶⁷ Němci vytvořili v českých zemích čtyři německé provincie (Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Kreis Deutsch-Südmähren) a deklarovali jejich připojení, resp. setrvání v rámci Německého Rakouska. Podrobně viz následující kapitola „Postoj tzv. českých Němců k formování československého státu“.

¹⁶⁸ Již 28. října 1918 vyhledal poslanec Bechyně předáka Deutschböhmen Lodgmana s žádostí o schůzku mezi ním a českými politiky. Viz: Opočenský, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928, s. 169.

již předem, protože obě strany nehodlaly učinit kompromis v hlavních bodech – jak píše Ferdinand Peroutka, „Češi chtěli vyjednávat s předpokladem, že německé kraje případnou k Čechám a Lodgman s předpokladem, že nepřipadnou.“¹⁶⁹ Lodgman po celou dobu vyžadoval, aby jeho vláda Deutschböhmen byla uznána a aby se s ní jednalo jako rovný s rovným. Na to čeští představitelé prohlásili, že vládu Deutschböhmen neuznávají a ani s ní nemíní jednat. Tím však jednání mezi českými a německými předáky neskončila. Dne 4. listopadu se objevil v pražském Národním výboru Lodgmanův zástupce Josef Seliger doufaje, že jako sociální demokrat najde u českých politiků větší pochopení než nacionalista Lodgman. I jeho hlavní starostí bylo zásobování a také ani on nehodlal ustoupit od podmínky, že jednání musí být vedena jako jednání dvou suverénních celků. Není proto divu, že vzájemná jednání opět ztroskotala.¹⁷⁰

Jednání však dobře ukázala český postoj - československá politika byla sice ochotna k ústupkům a kompromisům, ale také jednotně trvala na celistvosti českých zemí. Lze také říci, že předvedená neústupnost německých představitelů zradikalizovala československou politiku, jež se definitivně přiklonila k vojenskému obsazení pohraničí. Tento postup československá vláda opírala o tezi, že jako stát vítězný má podle dohody o příměří s Rakousko-Uherskem ze dne 3. listopadu 1918 právo už před podpisem mírových smluv obsadit ta území, jež jí zatím vítězné velmoci přiznaly a jestliže to vyžaduje udržení pořádku či vedení vojenských operací.¹⁷¹ Obsazování pohraničí probíhalo postupně, tak jak to umožňoval stav československých ozbrojených sil. Rozhodující ofenziva byla zahájena přibližně v polovině listopadu 1918 a dokonce roku se podařilo československé armádě dostat pod kontrolu všechny německé oblasti a to bez výraznějšího odporu. Dne 9. prosince 1918 bylo obsazeno sídlo německé sociální demokracie a J. Seligera Teplice, 12. prosince 1918 nejdůležitější průmyslové středisko Deutschböhmen Ústí nad Labem a

¹⁶⁹ Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991, s. 119.

¹⁷⁰ O jednání mezi českými politiky a Lodgmanem, resp. Seligerem viz: Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991, s. 119-120.

Seliger po krachu jednání rozhlašoval, že v Praze mu bylo sděleno, že nyní rozhoduje jen moc. Jeho odchod z jednání byl údajně vyprovokován Rašínovou větou „S rebely se nevyjednává!“ Tento výrok (jemuž se dostalo náležité publicity v tisku) i přes okamžité dementi s československé strany vyvolal vzednutí nacionálních vášní a zablokoval další případná jednání. Kramář později prohlásil, že indiskrece poslance Seligera byla „jedna z největších sprostřáren, s jakou se kdy v životě setkal.“ Viz: Seibt, Ferdinand. Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha 1996, s. 256-257.

¹⁷¹ Opočenský, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928, s. 175.

konečně 16. prosince 1918 bašta německé iredenty v Čechách – Liberec. Obdobně rychle postupovala československá vojska i ve Slezsku a na severní Moravě, 15. prosince 1918 tzv. Sudetenland kapituloval a 18. prosince již bez boje bylo obsazeno jeho hlavní město Opava. Hladce postupovaly československé oddíly i v Pošumaví (Böhmerwaldgau) a na jižní Moravě (Kreis Deutsch-Südmähren), kde byl německý odboj po vojenské stránce zajištěn nejméně.¹⁷²

Po obsazení pohraničí se československá vláda zaměřila na zabezpečení hranic. Snažila se především zabránit styku mezi odbojem „českých“ Němců v zahraničí a jeho stoupenci uvnitř státu. Zároveň deklaroval československý stát ústy svých politiků odhodlání zabránit otevřenému konfliktu s německou menšinou. Panovaly totiž obavy, aby takovýto konflikt nezkomplikoval mezinárodní pozici ČSR (zejména s ohledem na konečné rozhodnutí mírové konference) či předpokládanou budoucí vnitrostátní spolupráci s Němci. V tomto smyslu informoval pražský Národní výbor i E. Beneš 5. listopadu 1918 z Paříže, když píše: „Vyvarujte [se] všem rozbrojům a všem krvavým bouřím také v německých částech Čech. Jest v našem zájmu, aby z těchto území nedocházely sem zprávy, že se organizuje příliš samostatně a že stojí naprosto nesmiřitelně proti nám. Jakmile dostanete do rukou možnost komunikace s námi, dodávejte nám všechny zprávy a doklady o tom, kde skutečně vrstvy jednak dělnické, jednak industriální i rolnické projevují a už projevovaly přání, zůstat s námi.“¹⁷³ Obdobně také ministerský předseda Kramář, ačkoliv stoupenec „tvrdé linie“, státnicky v Národním shromáždění v prosinci 1918 prohlásil, že „my to jsme, kteří chceme, aby Němci zůstali u nás... Chceme na věky, pokud bude československá republika trvat, Němci s námi tu žili... Tu, myslím, že je naší povinností říci si jedno: Totiž, že je každé poukazování na naše vítězství a moc a zejména každý příliš okatý takový poukaz přímo hříchem na budoucnosti našeho státu... My jsme

---

¹⁷² K největším bojům došlo už 29. listopadu 1918 během obsazování Mostu. Ale i tam byl po celonoční přestřelce v Mosteckých ulicích odpor Němců zcela zlomen a československé vojsko mohlo následujícího dne obsadit město již bez dalšího boje. Boje si vyžádaly deset mrtvých, devět Čechů a jednoho Němce. Viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 108-111.

¹⁷³ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. III - Dokumenty. Praha 1928, s. 496.

slavnostně slíbili Němcům, že jich nebudeme utiskovat ani národně, ani kulturně, ani hospodářsky... jsme povinni doslova to dodržeti.“¹⁷⁴

Proto také velitelům československých vojsk v pohraničí i místním českým samosprávám neustále z Prahy přicházely nové a nové výzvy a důrazné výstrahy, v nichž byli napomínáni, aby se nedávali vyprovokovat k nepředloženým činům. Dojem z těchto výstrah však nebyl dostatečný a zejména čeští vojáci se často nechávali strhnout k nacionálnímu násilí, např. v podobě ničení německých soch, nápisů apod.¹⁷⁵ Vrcholem nepřiměřeného postupu československé armády a policie byl způsob potlačení demonstrací pořádaných německou sociální demokracií v českých zemích dne 4. března 1919. Demonstrace byly reakcí na zákaz československé vlády pořádat volby do Národního shromáždění Německého Rakouska na Němci obývaném území českých zemí. Českoslovenští vládní představitelé se na tomto případě rozhodli ukázat světu stabilizované poměry v republice a dostatečnou sílu státní moci, jež dovede zvládat nepokoje. Konkrétní zásah byl však v řadě měst zbytečně krvavý, když začalo československé vojsko sice do rozvášněného, ale přece jen neozbrojeného davu střílet. Střelba si vyžádala 53 mrtvých německých civilistů.¹⁷⁶

I přes přetrvávající národnostní napětí v pohraničí však obsazení tohoto území československým vojskem výrazně zlepšilo vyjednávací pozici ČSR do budoucna. Jednak se ukázalo, že německá možnost odporu byla mnohem menší, než se předpokládalo. Stalo se zřejmým, že Německé Rakousko i Německo, jejichž případné intervence se Praha po čas obsazování obávala, nehodlají příliš riskovat kvůli „českým“ Němcům a nechtějí jít do otevřeného konfliktu s Československou republikou za každou cenu. Obsazení pohraničí zlepšilo i mezinárodní vyhlídky na řešení otázky „českých“ Němců v československý prospěch. Mírová konference již nestála před problémem choulostivého rozhodování mezi dvěma svářícími se protivníky, nýbrž vlastně měla jen potvrdit stav, jehož bylo fakticky dosaženo. Prakticky tedy na počátku roku 1919 bylo již velmi čitelné, že konečné

---

¹⁷⁴ Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991, s. 124.

¹⁷⁵ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 133.

¹⁷⁶ Největší byl počet obětí v západočeské Kadani – celkem 25. Na druhém místě smutné statistiky figurovalo severomoravské město Šternberk se šestnácti německými mrtvými. Zde však byli zastřeleni i dva příslušníci československé armády, z nichž jeden byl Němec. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 132-133.

rozhodnutí mírové konference dopadne podle přání československé politiky, a že němečtí nacionalisté budou muset strávit prohru.

Přesto českoslovenští delegáti v Paříži v čele s Benešem obhajobu historických hranic nepodcenili. Na počátku roku 1919 delegace ČSR předložila v rámci svých územních nároků i tzv. Memoire III, nazvaný „Problematika Němců v Čechách“. Toto memorandum slibovalo vítězným velmocím liberální politiku vůči občanům ČSR, kteří jsou jiné než české nebo slovenské národnosti. Konkrétně to znamenalo, že Němcům budou poskytnuta značná menšinová práva; československé zřízení se podle těchto slibů mělo podobat švýcarskému. Memorandum dále vyjadřovalo většinu argumentů, které jsem uvedl v úvodu této kapitoly –zkreslená statistika z roku 1910, nekompaktnost území českých Němců, teze o Němcích jako kolonistech, (zejména hospodářská a vojensko-strategická) neživotaschopnost československého státu bez německého pohraničí.¹⁷⁷

Konference tyto důvody uznala a odsouhlasila pro Československo historické hranice s Německem a Německým Rakouskem. Odmítla dokonce výměny některých drobných území mezi Československem a Německem, tak jak to navrhovala československá delegace, a to s ohledem na značnou složitost takové výměny. Československo tehdy nabízelo čistě německé oblasti, které byly sice historickou součástí Koruny české, ale s geopolitického pohledu byly naprosto nevýznamné jako např. Aš, Frýdlant, Šluknov a část Opavska, za jiná území náležící Německé říši, ale s českou většinou jako zejména např. Hlučínsko, příp. i Kladsko a některé další malé úpravy v Horním Slezsku.¹⁷⁸ Přestože vítězné velmoci navrhované výměny území zamítly, Hlučínsko však nakonec Československu přece jen připadlo a znamenalo tak v podstatě nejvýznamnější korekturu historické hranice českých zemí s Německou říší. Hlučínsko, území o rozloze asi 316 km² bylo součástí Pruska od roku 1742.¹⁷⁹ Na západě na Hlučínsko navazovalo území Hlubičska (ležící mezi osoblažským výběžkem a Opavou),

---

¹⁷⁷ Zmíněné hlavní body Memoire III viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 145-151 a Richter, Karel, *Sudety*. Praha 1994, s. 69-70.

¹⁷⁸ Horna, Richard, *Hranice Republiky Československé ve světle historie*. Bratislava 1924, s. 12.

Za navržení těchto ústupků byl E. Beneš ostře kritizován ze strany radikálních obhájců historických hranic, ke kterým patřil např. i K. Kramář. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 146.

¹⁷⁹ Připojení Hlučínska podrobně viz: Sovinský, Jaroslav, *Státní hranice Československé a České republiky*. Praha 2005, s. 73-81.

kteřé se taktéž s rozhodnutí mírové konference mohlo stát součástí Československa, pouze však za podmínky, že by plebiscit v Horním Slezsku vyzněl pro Poláky a odřízl tudíž toto území od Německa. To se však nestalo.¹⁸⁰

Stejný byl i případ Kladska, území na sever od Náchodu o rozloze 1 635 km². O Kladsko měla československá politika značný zájem – původně žádala celé historické Kladsko, a to zejména z vojensko-strategických důvodů. Vojenští stratégové totiž poukazovali na fakt, že Kladsko tvoří velký zub do Čech, navíc uprostřed s bývalou vojenskou pevností Kladsko (Glatz), která by mohla sloužit jako opěrný bod pro vpád do ČSR.¹⁸¹ Proti těmto československým požadavkům však hovořila skutečnost, že se jednalo o oblast osídlenou téměř výhradně německým obyvatelstvem. Tento územní nárok byl proto zmenšen a Československo nadále žádalo pouze menší část Kladska, kde sídlilo několik tisíc Čechů.¹⁸² I zde však nakonec byly československé územní nároky vázány na stanovení hranic mezi Německem a Polskem a i zde byly ze stejných důvodů jako v případě Hlubičska zamítnuty.¹⁸³

Drobné úpravy v československý prospěch nakonec velmoci připustily i v případě hranic mezi českými zeměmi a Německým Rakouskem. Československá delegace zde žádala odklon od historické hranice ve dvou případech - požadovala z geopolitických důvodů připojení území Vitorazska a Valticka k ČSR. Na Vitorazsku byla její žádost vyslyšena jen částečně - nakonec získala podle dohodových expertů jen nejnezbytnější část Vitorazska, tzn. jen předměstí Gmündu (České Velenice), důležitý železniční uzel, kde se sbíhají tratě z Českých Budějovic a Tábora. Celkově se jednalo územní rozlohu 113 km². Město Valtice (Fedsberg) s okolím Československé republiky připadly s ohledem, že tudy procházela jediná železniční trať spojující Břeclav a Mikulov; rozloha tohoto území na jih od Břeclavi je 87 km².¹⁸⁴

Rozhodnutí mírové konference o definitivní podobě hranic mezi Československem a Německem, resp. Československem a Německým Rakouskem bylo stvrzeno Versailleskou mírovou smlouvou z 28. června 1919, jakož i následující smlouvou

¹⁸⁰ Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. IV. London 1921, s. 366-367.

¹⁸¹ Horna, Richard, *Hranice Republiky Československé ve světle historie*. Bratislava 1924, s. 16.

¹⁸² V Kladsku žilo přibližně 5 000 Čechů. Viz: Kol. autorů, *Odcizené části českého státu*. Praha 1919, s. 10.

¹⁸³ Malý, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999, s. 278.

¹⁸⁴ Připojení Vitorazska a Valticka podrobně viz: Sovinský, Jaroslav, *Státní hranice Československé a České republiky*. Praha 2005, s. 95-105.

saintgermainskou z 10. září 1919.¹⁸⁵ Tyto smlouvy tak na území nového československého státu ponechaly výraznou německou menšinu, aniž by ovšem samozřejmě odstranily národnostní rozpory mezi oběma národy. Ty trvaly v plné síle a jejich vliv se významně projevoval především ve vnitropolitickém vývoji Československé republiky v následujících letech.

3. Postoj tzv. českých Němců k formování československého státu

Už první oficiální vystoupení české politiky pro historické hranice (tzn. Tříkrálová deklarace z ledna 1918) vyvolalo mezi „českými“ Němci odpor. Na české požadavky zareagovali dne 21. ledna 1918, kdy němečtí poslanci za české země ve Vídni přijali rezoluci, v níž požadovali oddělení pohraničních oblastí Čech obývaných německým etnikem a zřízení samosprávné provincie Německé Čechy (Deutschböhmen). V květnu 1918 na svatodušní svátky pak vídeňská vláda vydala nařízení, jímž oficiálně požadavkům „českých“ Němců vyhověla a skutečně zřizovala k 1. lednu 1919 samosprávnou provincii Deutschböhmen.¹⁸⁶ Dříve tedy než se toto dělení Čech mohlo realizovat, monarchie se zhroutila.

Na podzim 1918, kdy už byla porážka ústředních mocností evidentní, „čeští“ Němci jasně deklarovali svoji loajalitu vůči Vídni a postavili se proti českým snahám o

---

¹⁸⁵ Smlouvy uváděly, že bude zachována historická hranice s výjimkou Hlučínska (popř. Hlubičska, Kladska), Vitorazska, Valticka. O těchto území uváděly jen, že hraniční čára se zde může odlišovat od historické hranice a má se určit na místě samém (stejně tak se mělo postupovat i v případě předmostí Petřalka u Bratislavy). Viz: Sovinský, Jaroslav, Státní hranice Československé a České republiky. Praha 2005, s. 73 a 96.

¹⁸⁶ Samosprávná provincie Deutschböhmen měla být podle vládního nařízení zřízena v rámci reorganizace státní správy. V Čechách mělo být zavedeno krajské zřízení - mělo být vytvořeno celkem 11 krajů, organizovaných podle národnostního principu. Pro německé a české kraje měly být vytvořeny ještě zvláštní, na sobě nezávislé zemské vlády, podřízené ústřední vládě ve Vídni. Vedle toho se poslanci „českých“ Němců snažili učinit i další kroky, které by deklarovali oddělení etnicky německého a českého území v rámci českých zemí, např. zřízení krajského soudu v Trutnově, jehož obvod byl již vytyčen podle národnostního principu v hranicích připravované provincie Deutschböhmen. Viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 58-61.

vytvoření samostatného československého státu. Dne 21. října 1918 se také němečtí poslanci za české země (vzešlí z voleb v roce 1911) na rozdíl od svých českých kolegů zúčastnili ustavující schůze německorakouského národního shromáždění a společně s ostatními německorakouskými poslanci vyhlásili samostatný německorakouský stát. Ten si podle svého usnesení činil nárok na „územní svrchovanost nad celým německým sídelním územím, zejména též v zemích sudetských“.¹⁸⁷ Když český Národní výbor převzal v Praze moc a vyhlásil samostatné Československo, sešli se dne 29. října 1918 němečtí poslanci za české země ve Vídni a deklarovali odtržení pohraničních oblastí s německou většinou od československého státu a s ohledem na sebeurčovací právo připojení tohoto území k Německému Rakousku, příp. k Německu. Tento názor zastávala politická reprezentace „českých“ Němců napříč politickým spektrem – od nacionalů až po předáky sociální demokracie.¹⁸⁸

Okamžitě však vyvstala celá řada potíží, které sebeurčovacímu právu „českých“ Němců bránily. Nejvýraznější překážkou bylo nerovnoměrné rozložení německého obyvatelstva v rámci českých zemí. Němci osídlené oblasti netvořily celistvé území, nýbrž několik celků, vzájemně oddělených oblastmi českými. Zcela mimo tato území se nacházela některá města s výraznou německou menšinou, jako především Praha, ale i moravská města Brno, Olomouc nebo Jihlava.¹⁸⁹ Politická reprezentace „českých“ Němců na danou situaci zareagovala vytvořením několika vzájemně spolu nespojujících provincií, z nichž některé vůbec nesousedily s rakouským územím. Předáci všech těchto území však odmítli shodně uznat autoritu československého státu a deklarovali svoje odhodlání zůstat součástí Německého Rakouska a popř. později spolu s Německým Rakouskem se stát součástí jednotného německého státu. Jako první vznikla provincie Německé Čechy (Deutschböhmen), kterou vyhlásili němečtí poslanci z Čech již na zmíněném zasedání ve Vídni 29. října 1918. Jednalo se však o politický pojem, o hranicích této provincie

¹⁸⁷ Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 96.

¹⁸⁸ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 65.

¹⁸⁹ Němci z Brna, Jihlavy a Olomouce si vytvořili jednotný politický orgán, tzv. Německý národní výbor pro Brno a centrální Moravu. Viz: Richter, Karel, *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Sv. I. Třebíč 1999, s. 151.

nepanovala mezi poslanci žádná shoda.¹⁹⁰ Záhy¹⁹¹ však začala být tato oblast vymezována od německých okresů v Orlických horách až po Cheb. Provincie v podstatě zahrnovala neširoké územní pásmo podél západních a severních hranic Čech. V této podobě se provincie rozkládala na 14 464 km² a žilo zde asi 2 200 000 obyvatel, jejím centrem se stal Liberec.¹⁹² Do této provincie ovšem nebyly pojaty Domažlickem a Klatovskem (s českou většinou) teritoriálně oddělené německé okresy jižních Čech, tzn. území od Tachova po Vimperk, zahrnující např. města Krumlov, Prachatice, Tachov. Ty se 3. listopadu 1919 seskupily v Župu Pošumaví (Böhmerwaldgau) s hlavním městem Krumlovem. Toto území nemělo již vůbec žádné předpoklady fungovat samostatně. Jeho političtí předáci to však ani nezamýšleli a rovnou se usnesli na připojení území k Hornímu Rakousům.¹⁹³

Obdobný vývoj následoval na Moravě a Slezsku. Zde však byla situace složitější, neboť Němci osídlené území bylo ještě méně kompaktní než tomu bylo v Čechách. Přesto 30. října 1918 ve Vídni vytvořili němečtí poslanci ze Slezska a severní Moravy provincii pojmenovanou jako Sudety (Sudetenland). Provincie zahrnovala německé okresy ve Slezsku a na severu Moravy (i území několika východočeských obcí), tzn. oblast táhnoucí se od Javornického výběžku v západním Slezsku až po ostravskou pánev a přilehlou oblast severní Moravy včetně Kravařska. Jednalo se o území o rozloze 6 534 km² s 680 000 obyvateli.¹⁹⁴ Centrem provincie se stala Opava, město obklopené paradoxně významnou českou menšinou.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Proti vytvoření Deutschböhmen se postavila jen Všeněmecká strana, která měla v Čechách podle voleb z roku 1911 tři poslance. Všeněmci chtěli nechat Čechy nerozdělené a zcela je poněmčít. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 97 a 723.

¹⁹¹ Německá území v rámci českých zemí byla postupně vymezena Německým Rakouskem v souvislosti se snahou předkládat tyto nároky politikům Dohody. Viz: Opočenský, Jan, *Zrození našeho státu*. Praha 1928, s. 166-167.

¹⁹² Richter, Karel, *Sudety*. Praha 1994, s. 63.

¹⁹³ Toto rozhodnutí však vzbudilo rozpaky jak na straně hornorakouské administrativy, tak na straně podnikatelských kruhů z provincie Böhmerwaldgau. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 98 a 129.

¹⁹⁴ Richter, Karel, *Sudety*. Praha 1994, s. 64.

¹⁹⁵ Kromě Čechů provincie Sudetenland zahrnula i významnou polskou menšinu. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 98.

Ani na Moravě se vzhledem ke geografickému rozložení německého etnika nepodařilo zahrnout všechny Němce do jediné samosprávné provincie. Němci na území jižní Moravy proto (analogicky situaci v jižních Čechách) vytvořili dne 3. listopadu 1918 kraj Německá jižní Morava (Kreis Deutsch-Südmähren), který měl být připojen k Dolním Rakousům. Jednalo se o pohraniční území od Jaroslavic po Mikulov, s hlavním městem Znojmem.

Celkem tedy „čeští“ Němci vytvořili čtyři správní jednotky, které však svůj postup nikterak politicky nekoordinovaly, i když jejich cíle a postup byly prakticky totožné.¹⁹⁶ Celková rozloha území německých provincií byla 26 000km², žilo zde více než 3 milionů obyvatel, převážně německé národnosti. Německé a československé odhady o počtu Němců na tomto teritoriu se různily. Němci s odvoláním na statistiku z roku 1910 udávali jejich počet na 3 500 000, Beneš odhadoval jejich počet až o milion nižší.¹⁹⁷

Už vzhledem ke své velikosti (jak územní tak co se počtu obyvatel týče) neaktivněji vystupovala provincie Deutschböhmen, jejíž politická reprezentace se pokusila vytvořit skutečně samosprávní územní jednotku. Tato snaha však odhalila jen další obtíže. Téměř ihned po ustavení provincie, dne 4. listopadu 1918 byl svolán zemský sněm. V novém zemském sněmu bylo jako klíče pro rozdělení mandátů použity výsledky voleb z roku 1911. Sněm, jemuž předsedal sociální demokrat Josef Selinger, zvolil zemskou vládu v čele se zemským hejtmanem, jímž se stal poslanec Rafael Pacher. Ten však funkci fakticky nevykonával a po svém jmenování ministrem školství v německorakouské vládě dne 5. listopadu 1919 ho nahradil Rudolf Lodgman von Auen. Zástupcem zemského hejtmana se stal J. Seliger a H. Maixner. Sněm zároveň konstatoval vůli „českých“ Němců zůstat nedělitelnou součástí Rakouska (s nímž ale nebyl teritoriálně spojen) a odmítl československý stát.¹⁹⁸ Tím pádem však bylo třeba zajistit si faktickou nezávislost na bývalém správním centru – Praze. Tzn. především co nejdříve vybudovat vlastní správní aparát, autonomní soudnictví a vojsko, četnictvo, policii, tedy zajistit

¹⁹⁶ Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 98.

¹⁹⁷ Úřední statistika z roku 1921 pak napočítala na území českých zemí 2 973 000 Němců. Viz: Opočenský, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928, s. 167 a Kural, Václav, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Praha 1993, s. 25.

¹⁹⁸ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 68.

bezpečnost vnitřní i vnější. Důležité bylo řešit i poválečné hospodářské problémy (v první řadě zajistit zásobování potravinami) a dopravu.

Zemské vládě se však prakticky nezdařil žádný z klíčových úkolů, což jen potvrdilo jak je vzhledem k dlouholeté společné historii spjata německé pohraničí s českým vnitrozemím a hrálo tedy do karet československým argumentům. Při přebírání starého rakouského správního aparátu zemská vláda sice našla ve většině úřadů německou byrokracii, zklamáním však bylo, že řada německých úředníků se nadále podřizovala příkazům zemského místodržitelství v Praze (které se mezitím ocitlo v českých rukou) a spíše vyčkávala, jak se události vyvinou.

Podobná situace nastala i v případě armády. Političtí předáci Deutschböhmen se snažili pro provincii získat vojenské posádky nacházející se na území provincie. Za tímto účelem byla zřízena funkce vojenského referenta zemské vlády, jímž se stal poslanec Hartl. Ten byl pověřen vyjednáváním s litoměřickým vojenským velitelstvím (v čele s generálem Franzem Danielem rytířem von Drinamünde), pod které spadala většina posádek (zpravidla německých s německými veliteli) na území Deutschböhmen. Generálové staré monarchie však přes sympatie s Deutschböhmen odmítli jakékoliv vojenské dobrodružství v prospěch provincie a postupně předali velitelství československým vojenským orgánům. Po krachu jednání nezbylo zemské vládě nic jiného než se snažit urychlit organizování tzv. Volkswehru, který se měl stát zárodkem budoucí armády. Volkswehr byl tvořen z dobrovolníků, jeho výstavba však probíhala velmi živelně bez jednotného velení, téměř každé město či okres si vytvořilo vlastní jednotku. Navíc Volkswehr záhy získal pověst oddílů tvořený pochybnými živly, omezující se hlavně na loupení a drancování.¹⁹⁹ Bojeschopnost Volkswehru tak byla minimální a lze tedy říci, že pokus o vybudování pro nezávislost provincie tolik důležitých branných sil se zástupcům Deutschböhmen nezdařil. Zklamaly i naděje na ozbrojenou pomoc z Německa či Rakouska.²⁰⁰

K získání sympatií obyvatelstva bylo taktéž nezbytné zajistit bez pomoci bývalého centra, pražského místodržitelství, zásobování. Tady se však snad nejzřetelněji odhalilo

---

¹⁹⁹ Vedle zmíněného došlo ještě k vytváření tzv. občanských gard, které však měly spíše policejní charakter a jejich vojenský význam byl nepatrný. O budování branných složek provincie Deutschböhmen viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 68-76.

²⁰⁰ Klimek, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. XIII. 1918-1929. Praha 2000, s. 31.

propojení Deutschböhmen se zbytkem Čech. Zásobovací nesnáze bylo v podstatě nemožné vyřešit vlastními silami. Přesto se o to vláda provincie alespoň pokusila. Hned 19. listopadu 1918 byl proto zřízen v Liberci zemědělsko-hospodářský úřad, který měl zásobování koordinovat a zavést jakýsi pořádek do zásobovacího chaosu. Pomoc zvenčí byla prakticky vyloučena. Rakousko ani Německo pomoci nemohly vzhledem k vlastním obrovským zásobovacím problémům. Československé úřady pomoc odmítly také, v čemž je nutné vidět politickou taktiku – československé vládní kruhy měly samozřejmě zájem na tom, aby se ukázala neschopnost existence samostatné Deutschböhmen (jakož i ostatních německých oblastí). Na odtržení Deutschböhmen od Čech doplácel i tamní německý průmysl. Najednou chyběly některé suroviny, jako zásobování energií a palivy, ale i odbytíště. Zemská vláda Deutschböhmen se snažila najít východisko tím, že usilovala o získání odbytíšť v Rakousku a Německu. Bez úspěchu však, neboť jak Rakousko tak Německo se potýkalo po válce s vlastními hospodářskými problémy. Tamní politické kruhy navíc odmítaly pomoc provincii jen čistě z národní solidarity za cenu poškození vlastního hospodářství.²⁰¹

Hospodářskou situaci stěžoval i finanční a dopravní chaos. V Deutschböhmen zůstala v platnosti stará rakouská měna, ale vláda se musela potýkat především s výraznou inflací a problémy s financováním výstavby nového státního aparátu. Železnice, jako nejdůležitější dopravní prostředek, byla taktéž ochromena. Liberecká vláda pro zajištění alespoň částečného provozu na železnicích na území Deutschböhmen zřídila záhy po svém vzniku ředitelství drah v Teplicích, ale ani to nemohlo nic udělat s tím, že převážná většina tratí směřovala do vnitrozemí. Provoz na těchto tratích, který by zajistil spojení s ostatními německými oblastmi, byl tak blokován československou vládou. Spojení s Rakouskem bylo udržováno jen přes Sasko a Bavorsko.²⁰²

S obdobnými problémy se setkávaly i ostatní německé kraje v českých zemích. Pouze Sudetenland byl ve výhodě co se týče správního aparátu, neboť jeho zemská vláda v čele

²⁰¹ O hospodářství provincie Deutschböhmen viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 77-79.

²⁰² K dispozici měly Deutschböhmen pouze jednu železniční dráhu procházející celým územím, avšak ta nebyla uzpůsobena provozu rychlovlaků. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 101-102. O finančních a dopravních poměrech v provincii Deutschböhmen také: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 79-81.

s poslancem Robertem Freisslerem a jeho zástupcem Hansem Joklem převzala dne 2. listopadu 1918 slezské zemské místodržitelství v Opavě a jemu podřízené orgány. Do této byrokratické struktury byl záhy inkorporován i úřednický aparát severomoravských okresů.

Zároveň se snažily všechny německé provincie zabránit obsazení jejich území československým vojskem. Vzhledem k tomu, že nešlo spoléhat pouze na vlastní ozbrojené síly, bylo třeba vést jednání, která by postup československých vojsk až na linii historické hranice českých zemí znemožnila. Představitelé „českých“ Němců se proto snažili působit na Dohodu i vlády Německého Rakouska a Německa, aby zajistili odtržení území německých provincií v českých zemích od vznikajícího československého státu. Dohoda se k tomu postavila jednoznačně negativně. Německé a rakouské vládní kruhy přes sympatie s „českými“ Němci zase nechtěly riskovat přímou vojenskou podporu. Nezbyvalo proto nic jiného než jednat s pražskou vládou. Při jednáních zástupců Deutschböhmen v Praze však Lodgman von Auen zaujal neústupné stanovisko, obdobně jako později jeho zástupce Seliger. A to v tom smyslu, že vláda Deutschböhmen je rovnoprávná pražské vládě, a že jednání musí být vedena jako jednání dvou suverénních států. To pražská vláda odmítla.²⁰³ Vzhledem k zmíněným obtížím v celé řadě oblastí, byla pozice německých provincií na území historických českých zemí velmi křehká a situace tak logicky přece jen nakonec vyústila v obsazení německého pohraničí československým vojskem, a to bez výraznějšího ozbrojeného odporu.

V prosinci 1918 když československá vojska vstupovala do posledních dosud neobsazených pohraničních měst, došlo k hromadnému útěku představitelů německých provincií.²⁰⁴ Těžiště protičeskoslovenské politiky „českých“ Němců se nyní přesunulo do exilu. Zejména představitelé Deutschböhmen se nyní snažili získat podporu v Německu (konkrétně v Sasku). Jednak proto, že z Drážďan to bylo blíže na území bývalé Deutschböhmen (což bylo důležité kvůli udržování kontaktů), tak i proto, že emigrace chtěla vsadit nyní spíše na velkoněmeckou než rakouskou kartu (tzn. připojení Deutschböhmen k Německu). Saské ani německé vládní kruhy však neměly zájem na rozporech s ČSR zrovna v době kdy vítězné velmoci rozhodovaly o další budoucnosti

²⁰³ O jednání viz předchozí kapitola „Postoj české politiky k německým oblastem tzv. historických českých zemí“.

²⁰⁴ Tak se tomu stalo zejména v Deutschböhmen. Na druhou stranu v Sudetenland se Freisslerova vláda poklidně rozešla, odchod některých jejích představitelů do exilu následoval až poté.

poraženého Německa; důvody k tomu byly i hospodářské, tzn. neohrožit hospodářské vztahy s ČSR.²⁰⁵ Politická reprezentace Deutschböhmen tak tedy jako reprezentace ostatních provincií zvolila za své centrum Vídeň.

Důležitý úkol spatřovala německá emigrace zejména v agitaci, v posílání různých výzev a memorand politikům států Dohody, ale i rakouským a německým vládním kruhům. Zároveň se agitovalo i prostřednictvím tisku a letáků vylepovaných na území ČSR. Tuto propagandistickou činnost, stejně jako německou ilegální činnost na československém území (tzn. především špionážní činnost) měl koordinovat spolek Hilfsverein für Deutschböhmen und Sudetenland založený na jaře 1919 ve Vídni. Už např. v době, kdy československé vojsko obsazovalo Liberec (definitivně získaly československé orgány nad hlavním městem Deutschböhmen 16. prosince 1918) zaslala zemská vláda Deutschböhmen petici prezidentovi USA W. Wilsonovi, v níž se odvolávala na sebeurčovací právo Němců z českých zemí, protestovala proti československé okupaci a snažila se dosáhnout alespoň toho, aby území provincie obsadilo vojsko spojenecké. Žádost však zůstala bez odezvy.²⁰⁶

Tento postup odpovídal víceméně nové taktice. Předáci „českých“ Němců přestali klást takový důraz na okamžité odtržení německých území od historických českých zemí (a jeho okamžité připojení k Německému Rakousku, příp. Německu), ale počali se dožadovat dočasné neutralizace tohoto území obsazením dohodovým vojskem, které mělo převzít ochranu těchto oblastí až do konečného rozhodnutí mírové konference.²⁰⁷ Zároveň byla mírové konferenci podsouvána možná budoucí řešení. Vedle zmíněného připojení území k Německému Rakousku, příp. Německu²⁰⁸, které nadále mělo prioritní význam,

---

²⁰⁵ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 115.

²⁰⁶ Richter, Karel, Sudety. Praha 1994, s. 67.

Petice byla datována dnem 12. listopadu 1918. Viz: Opočenský, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928, s. 173.

²⁰⁷ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 125.

²⁰⁸ O připojení k Německu bez ohledu na to zda se součástí Německé říše stane i Německé Rakousko usiloval především Lodgman, který chtěl Dohodu přesvědčit o tom, aby umožnila existenci Deutschböhmen jako jednoho spolkového německého státu. Později však podle těchto plánů měly být Deutschböhmen rozpuštěny vmezi Bavorsko, Durynsko a Sasko. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 138.

postupně vykryštalizovaly i další návrhy. Byly to plány na vytvoření středoevropské federace, pod níž by spadaly národy střední Evropy. Tím by došlo k sjednocení hospodářské síly na tomto teritoriu a zároveň by se zamezilo „balkanizaci“ tohoto územního prostoru. Částečně připouštěla emigrace „českých“ Němců i ponechání Němci obývaného pohraničí v ČSR, avšak za předpokladu, že mu bude poskytnuta co nejširší autonomie. Takovéto řešení však bylo formulováno jako dočasné, pouze do doby než vnější podmínky umožní národní sebeurčení „českých“ Němců.²⁰⁹

Vedle petic a memorand se samozřejmě německá emigrace z českých zemí snažila s dohodovými politiky a delegáty vstoupit v přímé jednání. Proto také již počátkem ledna 1919 odjeli Lodgman, Freissler a další do Ženevy, kde se pokusili navázat styky především s britskými a americkými diplomaty. Koncem března obdobnou cestu vykonali předáci jihomoravských Němců O. Teufel a hrabě Oldofredi, kterým se podařilo proniknout k americkému velvyslanci a švýcarskému spolkovému prezidentu.²¹⁰ Přímého jednání na mírové konferenci se však zúčastnit nemohli, sem nebyli pozváni.²¹¹

Zároveň je však nutné dodat, že s postupem času se v rámci politické reprezentace „českých“ Němců začínaly objevovat čím dál více smířlivé postoje k Československé republice. Dělo se tak pod vlivem pro „české“ Němce nepříznivých ohlasů z politických kruhů rozhodujících velmocí i vlivem čirého pragmatismu. Z hospodářského hlediska totiž znamenalo spojení s hospodářsky zruinovaným Německým Rakouskem risk. Proti spojení s Německem naopak hovořila revoluční bouře a celková nepřehlednost politické scény. Nemalý vliv měla i otázka placení reparací.²¹²

Vedle toho iredentistická politika „českých“ Němců oslabovala i v souvislosti s rozpory mezi jednotlivými politickými skupinami. K těmto rozporům výrazně přispělo rozhodnutí československé vlády z jara 1919 vypsát na československém území

---

²⁰⁹ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 175.

²¹⁰ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 183.

²¹¹ Přesto do Paříže odjeli někteří zástupci „českých“ Němců včetně Lodgmana a Seligera v rámci rakouské delegace. Viz: Klimek, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. XIII. 1918-1929. Praha 2000, s. 82.

²¹² Tyto názory zaznívaly čím dál častěji zejména z podnikatelských a měšťanských vrstev, o než se politicky opírala většina německých stran v českých zemích. Nejradikálnějšími nositeli iredentistických nálad se tak postupně staly (paradoxně vzhledem ke své internacionální ideologii) sociálnědemokratické dělnické masy. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 124-125.

komunální volby. Volby se měly uskutečnit 16. června 1919. Německé strany tím byly postaveny před otázku zda volby bojkotovat nebo se jich zúčastnit. Obě varianty měly pro politiku „českých“ Němců výrazná negativa. Nezáčastnit se voleb znamenalo připustit, aby v řadě obcí v pohraničí byla zvolena česká zastupitelstva, což mohlo vyvolat zhroucení důležitého opěrného sloupu celého iredentistického hnutí, tzn. místních samospráv. Nakonec proto převážilo mínění se voleb zúčastnit. S účastí na komunálních volbách však byla spojena další rizika – účast na volbách mohla být vykládána jako dobrovolné se přihlášení k Československé republice²¹³ a samozřejmě volební kampaň mohla narušit dosud relativní jednotu v rámci iredentistického hnutí. Objevily se proto pokusy vytvořit jakousi jednotnou frontu německých stran. Jednání o volební spolupráci však jen potvrdily obavy o narůstajících rozporech mezi jednotlivými politickými skupinami, které se nepodařilo odstranit žádnými frázemi o nacionální jednotě. Odmítavý byl především postoj sociální demokracie.²¹⁴

Definitivně naděje „českých“ Němců na odtržení jimi obývaného území od Československé republiky pohřbila saintgermainská smlouva s Rakouskem podepsaná 10. září 1919, která plně vyhověla československým nárokům. Zároveň znamenala oficiální likvidaci zahraničního odboje „českých“ Němců. Vláda Německého Rakouska totiž musela po podepsání mírové smlouvy přestat podporovat německou emigraci z českých zemí a zrušit všechny své oficiální úřady zřízené na jejich podporu. Zemské vlády Deutschböhmen a Sudetenland byly rozpuštěny.²¹⁵ Zástupci „českých“ Němců, Lodgman a Freissler, na protest proti konečnému rozhodnutí mírové konference poslali Dohodě ještě

---

²¹³ Již předtím, na počátku roku 1919, „čeští“ Němci dobrovolně předložili k okolování bankovky, což také někdy bývá vykládáno jako dobrovolné přihlášení se k Československé republice. Účast ve volbách pak přihlášení se k ČSR ještě umocnila. Viz: Broklová, Eva, Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938. Praha 1999, s. 47.

²¹⁴ Jednání o společném postupu proběhla např. 21.-22. března 1919 v Žatci, kde bylo – neúspěšně – navrhováno vytvořit jednotnou stranu Deutsche Einheitspartei (uvažovalo se i o názvu Deutsch-böhmische Volkspartei). Jediným výsledkem jednání byla nakonec dohoda sjednaná v Litoměřicích, již se spojila německá strana národní, pokroková a demokratická v tzv. Deutscher Arbeitsblock, jež byla později transformována v Deutsche Nationalpartei. Viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 154-155.

²¹⁵ Broklová, Eva, Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938. Praha 1999, s. 47.

čtyři oficiální nóty; ty už však daný stav, tedy zachování území „českých“ Němců v rámci nově vytvořeného československého státu, také nezvrátily.²¹⁶

4. Mezinárodní ohlas na začlenění německých oblastí tzv. historických českých zemí do československého státu

Všechny vyhlášené oblasti „českých“ Němců se hlásily k Německému Rakousku, ačkoliv dvě nejrozsáhlejší území (Deutschböhmen a Sudetenland) neměly s Německým Rakouskem vůbec žádné teritoriální propojení. Dne 12. listopadu 1918 Německé Rakousko prohlášení o přistoupení „českých“ Němců oficiálně přijalo.²¹⁷ Vídeň se stala zároveň největším obhájcem německého iredentistického hnutí v českých zemích, dá se říci, že se jako jediná za nároky „českých“ Němců otevřeně postavila; zřejmě cítila jakési „morální“ závazky vůči Němcům, kteří se po rozpadu habsburské monarchie ocitli za hranicemi nového rakouského státu. Jak již bylo řečeno, ještě před vyhlášením samostatného Československa, německorakouské Národní shromáždění dne 21. října 1918 vzneslo nároky na územní svrchovanost na celém německém sídelním území; dne 22. listopadu 1918 pak „územní zákon“ toto teritorium vymezil jako „země Rakousy pod Enží včetně kraje Německá jižní Morava (Kreis Deutsch-Südmähren) a německého území kolem nové Bystřice, Rakousko nad Enží včetně kraje Německé jižní Čechy (Böhmerwaldgau)... Německé Čechy (Deutschböhmen) a Sudety (Sudetenland), jakož i německé sídelní území brněnské, jihlavské a olomoucké.“²¹⁸

²¹⁶ Césár, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 185.

²¹⁷ Teritoriálně tak německé oblasti českých zemí (konkrétně Deutschböhmen a Sudetenlandt) byly s Německým Rakouskem spojeny aspoň na „papíře“. Německé Rakousko totiž bylo již 12. listopadu 1918 zároveň s vyhlášením republiky prohlášeno za součást Německé republiky. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 122.

²¹⁸ Tímto kuriózním ustanovením si tedy Německé Rakousko činilo nároky nejenom na čtyři vytvořené německé provincie v českých zemích, ale přičleňovalo i území Nové Bystřice v Jižních Čechách (jež s ostatním teritoriem nijak nesouviselo) a dokonce, bez další definice, části Brněnska, Jihlavska a Olomoucka. Vedle toho Německé Rakousko jednostranně proklamovalo, že průmyslovou oblast Moravské Ostravy je nutno zmezinárodnit a učinit z ní německo-rakousko-československo-polské kondominium. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 123-124.

Představitelé Německého Rakouska se zároveň snažili působit na dohodové politiky a mezinárodní veřejnost. Již 30. října 1918 zaslalo německorakouské národní shromáždění prezidentu USA W. Wilsonovi odpověď na jeho nótu z 18. října 1918, kde ho žádá, aby se svojí autoritou zasadil o prosazení sebeurčovacího principu pro všechno německé obyvatelstvo a umožnil tak přání „českých“ Němců na jejich spojení s Německým Rakouskem, obdobně tak učinila vídeňská vláda 12. listopadu 1918. Těmto prosbám se však nedostalo výraznější pozornosti.²¹⁹ Německé Rakousko se snažilo ovlivnit mínění mezi představiteli rozhodujících velmocí i prostřednictvím neutrálních států. Dne 13. prosince 1918 se vláda Německého Rakouska jménem „více než tří milionů Němců“ obrátila prostřednictvím švýcarského velvyslanectví ve Vídni na představitele Dohody s žádostí, aby byl v Němci osídleném pohraničí českých zemí proveden plebiscit pod dohledem neutrálních úřadů. Tento požadavek však skončil fiaskem, představitelé Dohody se otázkou plebiscitu vůbec nezabývali, dali naopak za pravdu protestu ministra zahraničí ČSR E. Beneše a Německému Rakousku, bylo jasně sděleno, že za hranice československého státu, alespoň do rozhodnutí mírové konference, tvoří historické hranice Čech, Moravy a rakouského Slezska.²²⁰

Německé Rakousko se obrany „českých“ Němců ujalo i na mírové konferenci. Do jednání vstupovala německorakouská delegace s maximalistickými požadavky včetně nároků na Brno, Jihlavu a Olomouc. Ale vláda kancléře Rennera tyto požadavky hájila s notnou zdrženlivostí; sám Renner se vyjadřoval ve smyslu, že cenu má nárokovat pouze připojení území Jižních Čech a Jižní Moravy k Horním a Dolním Rakousům.²²¹

Ještě menší podpory se „českým“ Němcům dostalo ze strany německé vlády. Veškerá reakce na podporu německé iredenty v ČSR je obsažena v nótě německé delegace v Paříži ze dne 29. května 1919. Nóta říká, že „Německo žádá, aby práva na sebeurčení bylo šetřeno i s ohledem na Němce v Rakousku a v zemi české,“; na jiném místě pak pokračuje větou že „další miliony Němců žijící u našich hranic mají být nuceny zůstat při nově utvořeném Československém státu.“²²²

²¹⁹ Opočenský, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928, s. 166-167 a 173.

²²⁰ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. III - Dokumenty. Praha 1928, s. 533-539.

²²¹ Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 149.

²²² Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 158.

Postoj Německého Rakouska i Německa byl pro německé iredentistické hnutí z českých zemí jistě zklamáním, ale rezervovaný postoj obou zemí měl své příčiny. Za prvé obě země se počítaly mezi poražené světové války, takže jen stěží mohly přispět k získání mezinárodní podpory pro požadavky „českých“ Němců. Naopak, angažovat se otevřeně ve prospěch německého iredentistického hnutí mohlo zhoršit jejich už tak nesnadné postavení před vítěznými velmocemi. Riskantní bylo i rozdmýchávání sporů s Československem z hospodářských důvodů. Německo mělo zájem na co nejrychlejším rozvoji korektních hospodářských styků s ČSR a Německé Rakousko dokonce bylo za tehdejších poměrů do značné míry závislé na dodávkách potravin, surovin a hlavně uhlí z ČSR.²²³

Z vítězných velmocí – logicky s ohledem na svojí taktiku co nejvíce oslabit Německo a naopak posílit své východoevropské spojení – byla největším spojencem pro československé požadavky i ve věci historických hranic s Německem a Německým Rakouskem Francie. Francouzská delegace dokonce odmítala i takové korektury historické hranic ve prospěch Německa, které navrhovalo samo Československo s obavou, že by se mohlo jednat o precedent i s ohledem na německo-rakouské spojení.²²⁴ Pařížská vláda se také snažila působit na USA, které v počátcích naopak patřili – s ohledem na jimi někdy až dogmaticky obhajované právo na sebeurčení – k největším obhájcům požadavků „českých“ Němců. Když tehdejší státní tajemník USA Lansing vyslovil s historickou hranicí pochybnosti, dostalo se mu ze strany francouzského ministra zahraničních věcí Pichona odpovědi, že kdyby se postupovalo v jeho intencích, vznikla by mapa posetá izolovanými fleky jako srst pantera.²²⁵

Američtí představitelé také pro tento svůj postoj byli v očích „českých“ Němců považováni za nejvhodnějšího spojence pro dosažení jejich požadavků, o čemž svědčí, jak už bylo uvedeno výše, řada petic odvolávajících se na právo na sebeurčení zaslaných prezidentu Wilsonovi. Jejich naděje v tomto směru se však nespĺnily, Wilson naopak uznával, že je prakticky nemožné v případě „českých“ Němců využít etnického klíče. Přesvědčivě na něj totiž působil argument, že během staletého společného vývoje

²²³ César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 166-167.

²²⁴ Perman, Dagmar, The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920. Leiden 1962, zejm. s. 134.

²²⁵ Brügel, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006, s. 152.

německého pohraničí s českým vnitrozemím se vytvořila vzájemná hospodářská závislost a zároveň došlo k výraznému promíšení obou národností. K jakýmkoliv ústupkům v neprospěch historické hranice tak byl velmi zdrženlivý a ještě při návratu do Washingtonu vzkazoval Lansingovi v radiové zprávě z paluby lodi, aby postupoval s největší možnou obezřetností vůči pokusům vést hranici podle etnických hledisek. Zároveň udával příklad jednoho konkrétního okresu v Čechách jako určitého varování: „V Čechách existuje např. jeden okres, který je nepochybně co se obyvatelstva týče převážně německý, ale leží v rámci historických hranic Čech a tvoří jejich nedílnou součást. Za těchto okolností nemohou být etnické hranice vedeny bez krajní nespravedlnosti a příkoří.“²²⁶

Mezi nejvýraznější zastávce požadavků „českých“ Němců patřil v americké delegaci Wilsonův poradce prof. Archibald Coolidge. Coolidge patřil k expertům, které vyslali Američané do střední Evropy, aby se informovali o národnostních otázkách přímo na místě. Coolidge pak osobně vyslechl i zástupce „českých“ Němců.²²⁷ Poté vypracoval vlastní návrhy, v nichž navrhoval výraznou korekturu historických hranic – Německému Rakousku měla případnou jihočeské a jihomoravské území (tyto oblasti se měly ve shodě s návrhy „českých“ Němců začlenit Dolních, resp. Horních Rakous) a Německu mělo připadnout Chebsko (mělo být konkrétně začleněno do Bavorska). Dále se zmiňoval o tom, že Slezsko a části severní Moravy by mohly být začleněny do Pruska. I on však zavrhnul možnost, aby od Čech byly odloučeny západočeská a severočeská průmyslová oblast, tedy Karlovarsko, Teplicko, Liberecko, Ústecko, Jablonecko a Trutnovsko. Jeho návrhy řešení hranic českých zemí však byly prezidentem Wilsonem zablokovány, negativně se k nim nakonec postavil i ministr zahraničí Lansing.²²⁸ Nakonec tak zůstalo v rámci ČSR i Chebsko, ačkoliv v návrhu komise pro československé záležitosti z konce

---

²²⁶ Perman, Dagmar, *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920.* Leiden 1962, s. 206-207.

²²⁷ Lodgman ho např. informoval o hospodářských otázkách, zástupce Kreis Deutsch-Südmähren hrabě Oldofredi o poměrech na jižní Moravě. Viz: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938.* Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 172.

²²⁸ O Coolidgeových návrzích viz: Perman, Dagmar, *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920.* Leiden 1962, zejm. s. 204-207.

března 1919 bylo Chebsko právě kvůli postoji Američanů jediným územím, kde mělo dojít k rektifikaci v německý prospěch.²²⁹

Velká Británie sice platila za hlavního spojence francouzských návrhů, ale v otázce historických hranic českých zemí s Německem a Německým Rakouskem svůj postup přece jen výrazněji vážila. Německo totiž pro Velkou Británii vždy znamenalo na evropském kontinentu sílu, která vyvažovala mocenské ambice Paříže. Navíc nyní bylo vyraženo ze hry Rusko (vzhledem k bolševické revoluci) a Francie mohla ovládnout evropský kontinent. Londýn proto neměl v úmyslu oslabit Německo nějak výrazně. Od poloviny března 1919 navíc začali političtí předáci Velké Británie poukazovat na revoluční bouře v poraženém Německu, vyslovujíc domněnku, že je to důsledek příliš tvrdé francouzské politiky.²³⁰ Vrcholem těchto obav bylo memorandum Lloyda George, kde poukázal na nebezpečí bolševismu v Německu, odmítl podpořit francouzské územní nároky na východ, neboť prý znamenají provokaci Německa a vyslovil se pro přivtělení menšin k jejich mateřským zemím.²³¹ Jeho prohlášení však odporovalo názoru britských expertů v rámci komise pro československé záležitosti i směrnicí Foreign Office, kteří se vyslovovali pro přijetí československých požadavků na nerozdělené historické země Čechy, Moravu a Slezsko. Toto stanovisko i přes počáteční pochyby nakonec zaujal i Lloyd George.²³²

Tradiční odpůrce československých územních nároků, Itálie, se naopak tentokrát postavila proti německým požadavkům a hájila československé historické hranice. Sama totiž měla zájem na tvrdém postupu vůči především Německému Rakousku. Šlo jí o to, aby rakousko-uherské soustátí v nějaké nové podobě nepřežilo svou vlastní smrt a neohrožovalo zamýšlené italské mocenské plány v oblasti střední a jihovýchodní Evropy. Vedle toho Italové sami vedli diplomatický boj s Vídní o ta rakouská území, kde žili obyvatelé italské národnosti.

²²⁹ Gajanová, Alena, *ČSR a středoevropská politika velmocí (1918-1938)*. Praha 1967, s. 31.

²³⁰ Gajanová, Alena, *ČSR a středoevropská politika velmocí (1918-1938)*. Praha 1967, s. 32.

²³¹ Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. VI. London 1924, s. 544-551.

²³² Lloyd George v období mnichovské krize v roce 1938 tvrdil, že byl proti československým požadavkům historické hranice, a že na ně nakonec kývl jen tehdejší ministr zahraničí Balfour. J. W. Brügel však dokazuje, že nakonec přeci jen s podobou hranic mezi ČSR a Německem, resp. Německým Rakouskem vyjádřil souhlas. Viz: Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006, s. 152 a 157.

Část III

STÁTNÍ ÚZEMÍ ČSR A GEOPOLITICKÝ ARGUMENT

1. Československo-maďarská hranice

Území Slovenska bylo k českému, resp. československému státu připojeno pod vlivem etnických argumentů - na základě všeobecně přijímané Masarykovy teorie o slovenské větvi jednotného československého národa. Paradoxně však československo-maďarská hranice určená pařížskou mírovou konferencí ponechala na slovenské straně víc než tři čtvrtě miliónu Maďarů.²³³ Československá politika se totiž snažila prosadit hranice především geopoliticky výhodné. Argumentovala tak přirozenými hranicemi a zřetelem dopravním, ekonomickým a vojensko-strategickým.

Již s počátkem války se začaly objevovat různé návrhy a mapky potenciálního samostatného českého, resp. československého státu. První vymezení československo-maďarské hranici se objevuje v mapě, vycházející z Kramářových návrhů tzv. ústavy slovanské říše. Tato mapa byla součástí spisu předanému carovi Mikulášovi II. v září 1914. Jižní hranici Slovenska tady tvoří Dunaj a slovenské Jižní Předhoří.²³⁴ V podstatě stejný názor na československo-maďarské hranice, minimálně co se týče západního úseku této hranice, zaujímal československý zahraniční odboj. Např. E. Beneš se několikrát vyjádřil ve smyslu, že v případě Slovenska je nepostradatelné, aby jeho jižní hranici tvořil Dunaj.²³⁵ Také Masaryk už ve svém návrhu hranic československého státu z roku 1914 určuje hranice Slovenska na jihu celkem přirozenou hranicí Dunaje. Za jižní hranici však přijímal tehdy malý Dunaj a ponechával tak Maďarům vojenskostrategicky významný

---

²³³ Československé sčítání v roce 1921 zaznamenalo 761 000 osob maďarského původu. Podle maďarských statistik z roku 1910 se ocitlo v Československé republice dokonce 1 066 000 Maďarů. Na druhou stranu i v maďarském území zůstala řada slovenských obcí, celkově asi 200 000 osob slovenské národnosti (podle maďarského sčítání z roku 1920 to bylo 142 000 Slováků). Viz: Romsics, Ignác, Edvard Beneš a československo-maďarská hranice. In: Střední Evropa, roč. 8, č. 27, s. 9.

²³⁴ Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 91.

Náčrt mapy samostatného českého, resp. československého státu podle úvah K. Kramáře, jež byl v září 1914 předložen ruskému carovi viz Příloha 1.

²³⁵ Romsics, Ignác, Edvard Beneš a československo-maďarská hranice. In: Střední Evropa, roč. 8, č. 27, s. 10.

Žitný ostrov. Podobně činil i ve svém memorandu pro britské ministerstvo zahraničí z jara roku 1915.²³⁶

S těmito cíli vstupovalo Československo i do poválečných vyjednávání. S koncem války vítězné velmoci v tzv. Padovském příměří z 3. listopadu 1918 a následně v Bělehradském konvenci z 13. listopadu 1918 opomněly vymezit mezi Československem a Maďarskem demarkační linii a Slovensko dokonce ponechaly prozatím (až do rozhodnutí mírové konference) ve správě maďarských civilních autorit. Protože však, i vzhledem k Benešově nátlaku, nebyly ze strany vítězů války zmíněné body konvence v daném znění respektovány²³⁷, bylo třeba stanovit nějakou prozatímní hranici do doby než o jejím konečné podobě rozhodne mírová konference. Linie této prozatímní hranice byla politicky značně ožehavá. Československá i maďarská vláda, stejně jako vítězné velmoci měly na paměti váhu *fait accompli*, tedy, že i v případě československo-maďarské hranice by mohla prozatímní hranice výrazně ovlivnit podobu hranice definitivní. O podobu hranice se tak vedly výrazné spory ihned od konce války nejen mezi Československem a Maďarskem, ale i velmocemi samotnými.

První demarkační linie, která však měla čistě vojenský charakter a nebyla nikterak politizována, byla uzavřena již počátkem listopadu 1918. S vědomím maďarské vlády ji uzavřel velitel maďarského vojska v okolí Bratislavy major Brandstätter s nadporučíkem Ripkem, velitelem nejjihnější představené skupiny československého vojska. Tato demarkace vycházela od Děvínské Nové vsi a pokračovala přes Malínský vrch ke kótě 385 západně od Sv. Jura. Její platnost skončila obsazením Bratislavy 1. ledna 1919 československým 33. legionářským plukem, příšlého z Itálie.²³⁸

Oproti tomu značné politické vášně vzbudila demarkace, kterou dohodl zplnomocněnec československé vlády v Budapešti Milan Hodža a ministr války maďarské vlády Vojtěch Barth. Hodža přijel do Budapešti na sklonku listopadu 1918 a ve funkci zplnomocněnce vystřídal Emila Stodolu. Hodžovo pověření bylo neurčité. Podle usnesení Slovenského klubu z 16. listopadu 1918 byl Hodža pověřen jen o jednání o odsunu maďarského vojska ze Slovenska.²³⁹ Hodža ihned po svém příjezdu navázal styky

²³⁶ Chaloupecký, Václav, *Zápas o Slovensko 1918*. Praha 1930, s. 180.

²³⁷ O nejasnostech kolem Bělehradské konvence viz kapitola „Mezinárodní ohlas na začlenění území Slovenska do československého státu“.

²³⁸ Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 200.

²³⁹ Klímek, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XIII (1918-1929). Praha 2000, s. 41.

s Károlyim a ministrem pro národnostní otázku Oskárem Jászim. Sám již měl určitou představu jak by měla vypadat linie, za kterou by se Maďaři měli stáhnout. Idea jeho návrhu vycházela ze starších představ o územní rozloze Slovenska. Slovenské území podle těchto úvah zahrnovalo 37 okresů, včetně dvou největších center Bratislavy a Košic. Tuto koncepci také předal ve formě memoranda Jázsimu.²⁴⁰ Naopak Maďaři do jednání s Hodžou šli s návrhem, aby základním podkladem byl Jázsiho projekt tzv. Slovenského impéria.²⁴¹ Hranice Slovenska podle tohoto projektu byly určeny hranicemi okresů, v kterých Slováci podle maďarské oficiální statistiky měli absolutní většinu, měly být tedy určeny čistě podle etnického principu.²⁴²

Hodžovy budapeštské aktivity vzbudily značný ohlas v Praze.²⁴³ Pražská vláda byla totiž už 27. listopadu 1918 instruována Benešem z Paříže, aby nepodnikala žádné oficiální styky s Maďary či Němci. Zároveň Beneš vytkl pražskému vedení, že byl vůbec akreditován zástupce ve Vídni a Budapešti, protože „my jsme světem uznáni, oni nikoliv.“²⁴⁴ Na základě těchto Benešových protestů, Kramářův kabinet 1. prosince 1918 Hodžu desavuoval prohlášením, že měl v Budapešti projednat pouze nezbytné otázky související s převzetím správy Slovenska. I přes výslovný zákaz však Hodža v jednání s Maďary pokračoval a 6. prosince 1918 uzavřel s ministrem války Bárthem dohodu o provizorní hraniční čáře, za kterou se mělo stáhnout maďarské vojsko.²⁴⁵ Linie vedla²⁴⁶ od

²⁴⁰ Klimko, Jozef, *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980, s. 108.

²⁴¹ Jázsiho projekt byl motivovaný úsilím o vyrovnání se se Slováci i za cenu ústupků, ale při zachování integrity Uher. Jako takový však nikdy nebyl předmětem žádného oficiálního vyjednávání.

²⁴² Území tzv. Slovenského impéria mělo zahrnovat okresy Bratislavský, Senecký, Trnavský, Hlohovský, Nitranský, Novozámský (bez Nových Zámkov), Zlatomoravský, Bátovský, Krupinský, Zvolenský, Haličský, Rimavskosobotský, Ratkovský, Veľnovevický, Hronský, Spiš.-novovesský, Spiš.-podhradský, Širocký, Prešovský, Nižnotorysský, Vranovský, Sečovský, Michalovský, Sobranský, Humenský, Topľanský, Sekčovský. Viz: Houdek, Fedor, *Vznik hraníc Slovenska*. Bratislava 1931, s. 214.

²⁴³ Hodža o své činnosti v Budapešti informoval pražskou vládu písemně 28. listopadu 1918. Jeho zpráva obsahovala materiály včetně jeho návrhu demarkační linie, které předtím předal Jázsimu. Viz: Klimko, Jozef, *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980, s. 108.

²⁴⁴ Beneš zároveň žádá, aby byl zplnomocněnec v Budapešti okamžitě odvolán (přičemž mluví ještě o dr. Stodolovi, protože pravděpodobně ještě nevěděl, že byl mezitím nahrazen právě Hodžou). Viz: Beneš, Edvard, *Světová válka a naše revoluce*. III. díl. Praha 1928, s. 519.

²⁴⁵ Hodžova motivace pokračovat v jednání i přes výslovný nesouhlas Prahy je nejasná. Jeho vlastní vysvětlení, že se obával plebiscitu, invaze a teroru ze strany Maďarů na Slovensku už zpochybňovali jeho současníci. Viz: Chaloupecký, Václav, *Zápas o Slovensko 1918*. Praha 1930. zejm. s. 190-193.

Devína a pokračovala po čáře přes Pezinok, Malé Šenkvice, Nové Zámky, Vráble, Kozárovce, Litava, Lučenec, Smolník, potom dolinou Gelnice k Margecanom a údolím Hornádu k jižním hranicím Šariše a Zemplína směrem na Trebišov, potom přes Sebrance, vrchol hory Vihorlát, přes Humenné a pak na sever dolinou Laborce až k hranici s Polskem.²⁴⁷ Nechávala tak např. mimo československé území dvě hlavní centra Slovenska Bratislavu a Košice.

Hraniční linie, i když byla Hodžou dohodnuta jako provizorní²⁴⁸, tak neodpovídala československým představám o geopoliticky výhodné hranici a byla tak spíše vyjednávacím úspěchem Károlyiho vlády. Károlyi také ihned využil tuto demarkaci jako argument proti Benešovým požadavkům hranice navrhaných v Paříži a usiloval o uznání této s Hodžou dohodnuté linie jako definitivní. Česká politika v čele s Benešem však zahájila úspěšnou diplomatickou protiofenzívu. Poukázala na vyhlášení Kramáře a Klubu slovenských poslanců, kteří dementovali oprávněnost Hodžy nebo kohokoliv jiného jednat oficiálně o otázkou hranice s maďarskou vládou ještě před podepsáním dohody Hodža-Barth. Mocnosti Dohody tak zmíněnou hranici vůbec neakceptovaly.²⁴⁹

Dohoda o první demarkační čáře rozhodla, přes časté Benešovi urgencye, až těsně před vánoci 1918. Ve formě nóty francouzského ministra zahraničí (a hlavního tajemníka mírové konference) Stephena Pichona byla nejprve 21. prosince 1918 oznámena vídeňské vládě, a pak dne 24. prosince 1918 prostřednictvím podplukovníka Vyxe i Maďarům. Tato, tzv. Pichonova demarkační čára vedla následovně²⁵⁰: od ústí řeky Moravy do Dunaje, pokračovala Dunajem až ke vtoku Ipľu, odtud řekou Ipeľ až k Rimavské Sobote, odtud přímá čára od západu k východu až k ústí řeky Už, odtud na sever jeho korytem až

---

²⁴⁶ Viz příloha 6.

²⁴⁷ Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 201.

²⁴⁸ Hodža uvádí, že linie uzavřel s platností jen do doby než přijdou nové instrukce z Paříže. Viz: Hodža, Milan, *Slovenský rozchod s Maďary roku 1918*. Bratislava 1929, s. 65.

²⁴⁹ Hodža navíc použil jako oficiální důvod k vypovězení dohody o demarkační čáře útok ustupujícího maďarského vojska na československé oddíly poblíž Velkého Mačadu, který podle jeho výkladu odporoval znění úmluvy. Viz: Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 201.

²⁵⁰ Viz příloha 6. Mapa jež tvoří přílohu 6 však pojmenovává Pichonovu demarkační čáru jako „demarkační čáru stanovenou Dohodou dne 25. XI. 1918“. Dne 25. listopadu 1918 však byla tato demarkace pouze navržena, schválena ze strany Dohody byla skutečně až 21. prosince 1918. Viz: Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 201.

k Haliči.²⁵¹ Tato linie vycházela z návrhů Francie, postupně ji akceptoval Velká Británie, Itálie i USA. Přesto zejména Američané se snažili hranici posunout více k severu a odmítali jakékoliv překročení etnické linie.²⁵² V tom jim hojně sekundovala Itálie, která si nepřála s ohledem na svoji mocenskou politiku v jihovýchodní Evropě (tzn. především vzhledem ke svým územním sporům) s Jihoslovany příliš oslabit Maďarsko.²⁵³ Na sklonku ledna 1919 pak československé vojsko obsadilo území Slovenska po tuto linii a všude se hned zavedla československá politická správa v čele se zplnomocněným ministrem pro správu Slovenska Vavro Šrobárem.²⁵⁴

Československou delegaci na mírové konferenci v Paříži však tato, tzv. Pichonova linie neuspokojila a označila ji z hospodářských, dopravních a vojenskostrategických důvodů za nevyhovující. Hraniční linie vedla totiž zejména na svém středním a východním úseku výrazně severněji oproti původním československým představám a zanechávala tak na území Maďarska např. významné železniční uzly a spojky jako Šahy, Filakovo, Feledince, Banriev, Michal'any, Čop a nádraží v Užhorodě. Tím byl provoz od Lučence a od Košic na východ na území Slovenska nemožný.²⁵⁵ Z vojenskostrategického hlediska se zdůrazňovala obtížnost obsadit takto stanovenou hranici vojensky i finanční stráží. Do československého území nebyly totiž zahrnuty důležité strategické body jako např. Novohradské hory nebo Matra.²⁵⁶

Po československém diplomatickém tlaku, podporovaném Rumuny, kterým pro změnu nevyhovovala demarkace určená v Bělehradě, proto došlo k novému ustanovení

---

²⁵¹ Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 201-202.

Pichonova demarkační čára viz: Příloha 6. Mapa (Příloha 6) však pojmenovává Pichonovu demarkační čáru jako „demarkační čáru stanovenou Dohodou dne 25. XI. 1918“. Dne 25. listopadu 1918 však byla tato demarkace pouze navržena, schválena ze strany Dohody byla skutečně až 21. prosince 1918. Viz: Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 201.

²⁵² Romsics, Ignác, Edvard Beneš a československo-maďarská hranice. In: *Střední Evropa*, roč. 8, č. 27, s. 11. Američané v tomto stanovisko zůstali víceméně konzistentní po celou dobu jednání o československo-maďarské hranici.

²⁵³ Perman, Dagmar, *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920*. Leiden 1962, s. 147.

²⁵⁴ Dr. Šrobár se ujal funkce ministra 12. 12. 1919, tedy půl druhého týdne před oznámením první demarkační linie určené ze strany Dohody.

²⁵⁵ Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 202.

²⁵⁶ Hronský, Marián, *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*. Bratislava 1998, s. 160.

demarkační linie. Dne 26. února 1919 Nejvyšší vojenská rada určila linii následovně²⁵⁷: řeka Dunaj, od ústí Ipľu přes nejvyšší vrch Novohradských hor, Bokor, Malá Teraňa, Pošvar, Sarvaskö, Malé (jižně od Miškovca), Gestel, Šarišský Potok, Pacín, Baťovo, dále na sever k Perečínu a řece Uh.²⁵⁸ Tato čára, označovaná podle jejího hlavního iniciátora, francouzského maršála Ferdinanda Focha²⁵⁹, plně vyhovovala československým požadavkům. Paradoxem však je, že tato hraniční linie v praxi de facto nakonec nefungovala, neboť jí československé vojsko na mnoha místech vůbec nedosáhlo. Na sklonku dubna totiž vypukl mezi ČSR a mezitím již bolševickou Maďarskou republikou rad válečný stav, odstartovaný právě československým postupem na Fochovu linii. Když pak boje koncem června 1919 ustaly, byla již stanovena mírovou konferencí nová, tentokrát konečná československo-maďarská státní hranice.

Mírové konferenci Beneš přednesl takové požadavky na československo-maďarskou hranici, které byly víceméně konzistentní s myšlenkami zahraničního odboje během války (a víceméně odpovídaly demarkační linii z 26. února 1919). Požadované jižní hranice Slovenska, popsané v písemném memorandu II (Územní nároky Československé republiky) a hlavně V (Slovensko – Územní nároky na Slovensku), zahrnovaly do teritoria Slovenska územní prostor kolem Dunaje včetně Žitného ostrova až po Vác, dále přímou čarou na sever od Miskolca a konečně území severozápadním směrem až po řeku Už.²⁶⁰ K ospravedlnění takto navržené hranice, která by zanechala na slovenské straně výraznou maďarskou menšinu, se používal argument, že tato menšina je značně rozptýlena po celém území Slovenska. Také bylo poukazováno na fakt, že z těch stejných příčin postihne podobný osud i slovenskou menšinu, která tak zůstane na území Maďarska. Vedle toho československá delegace jasně konstatovala, že jižní slovenskou hranici se snaží vytyčit především s ohledem na geopolitické skutečnosti. Nejzásadnější taková skutečnost byla ambice Československa stát se skutečným dunajským státem.

---

²⁵⁷ Viz příloha 6.

²⁵⁸ Kadlec, Čeněk M., Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001, s. 80.

²⁵⁹ Foch linii posvětil, aniž by pro ni získal definitivní souhlas mírové konference a ostatních dohodových velitelů. Viz: Perman, D., The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920. Leiden 1962, s. 221.

²⁶⁰ Klimko, Jozef, Politické a právne dejiny hraníc predmnichovskej republiky (1918-1938). Bratislava 1986, s. 80.

Viz příloha 7.

Dunaj byl chápán jako životně důležitý z hospodářských, dopravních i vojenskostrategických příčin.²⁶¹

Velké spory svedla československá delegace proto zejména o území kolem Bratislavy - Žitný ostrov a bratislavské předmostí Petržalka. Bylo totiž nezbytné, aby byla získána vojenskostrategická opora pro Bratislavu (jako předpokládaného centra Slovenska a důležitého přístavu samostatného československého státu), neboť Dunaj byl v těchto místech jedinou hranicí, která umožňuje obranu Bratislavy v případě války s Maďarskem nebo Rakouskem. Potíž spočívala především v tom, že oblast byla de facto osídlena pouze obyvatelstvem maďarské národnosti.²⁶²

Proti československým požadavkům však nestály jen etnické argumenty, ale i rozpory mezi velmocemi, klíčová byla především změna britské politiky vůči Německu. Od března 1919 totiž začala Velká Británie zaujímat mírnější stanovisko vůči Německu, obávajíc se vnitropolitického vývoje v zemi. Možnost nástupu bolševiků v Německu potvrdily i revoluční události v Maďarsku. To způsobilo prohloubení odporu vůči francouzské středoevropské politice. Lloyd George se v této souvislosti vyslovil i proti strategickým hranicím francouzských východních spojenců a vyslovil se pro připojení etnických menšin k jejich mateřským zemím v co největším rozsahu.²⁶³ Změna britské politiky se tak dotkla i francouzsko-československému pojetí československo-maďarské hranice promítnuté již do demarkační čáry z 26. února 1919. Najednou totiž Francie ztratila hlavního spojence a proti ní se postavil silný blok italsko-americko-britský žádající příznivější hranici z pohledu Maďarů.

Reakce na konkrétní hraniční návrhy předkládané na mírové konferenci měla prozkoumat i mise jihoafrického generála Jana Smutse, vyslaná Lloyd Georgem do Budapešti a Prahy.²⁶⁴ Smuts potvrdil silný odpor Maďarů k Francouzi navrhovanému řešení hraničních otázek. K československým hranicím mj. prohlásil, že Maďaři jsou odhodláni zachovat v rámci svého území určitě Žitný ostrov a Komárno a že je na zvážení,

---

²⁶¹ Argumenty československé delegace pro jí navrženou podobu slovenské jižní hranice viz: Klimko, Jozef, Politické a právní dejiny hraníc predmnichovskej republiky (1918-1938). Bratislava 1986, s. 80-81.

²⁶² Horna, Richard, Hranice Republiky Československé v světle historie. Bratislava 1924, s. 27.

²⁶³ Temperley, H. W. V., A History of the Peace Conference of Paris. Vol. VI. London 1924, s. 544-551.

²⁶⁴ Wandycz, Piotr S., France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. Minneapolis 1962, s. 67

zda by toto území mělo Čechoslovákům skutečně připadnout.²⁶⁵ Odvolával se i na stanovisko prezidenta Masaryka, který by se údajně spokojil jen s předmostím a Žitný ostrov ponechal Maďarům.²⁶⁶ Tímto názorem také ihned argumentovala Velká Británie, i přesto, že Masaryk a československá delegace v Paříži označili tento výrok za nedorozumění.²⁶⁷

O konečné podobě československo-maďarské hranice rozhodla Nejvyšší rada na svém zasedání dne 12. června 1919, tedy ještě v době maďarské okupace značné části slovenského území. Hranice měly následující vymezení²⁶⁸: začínaly na kótě 123 u Magosligetu, tj. na trojmezí Československa, Maďarska a Rumunska a pokračovaly až k trojmezí Československa, Maďarska a Rakouska, ležícímu 1 km západně od dvorce Antonienhofu u Kopčan. Hranice vymezovaly řeky Batár, Tisa a pokračovaly k soutoku Černé Vody s Čarohrou, přes kótu 179 v blízkosti Mezökaszony, Kerek Gorondtánya, Berkitánya, dále po administrativních hranicích mezi komitáty sablčským a berežským, po toku Čorondy, dále jihovýchodně na Tárkány, kolem Tisy. Odtud západně až k toku Roňva, přes řeku Bodrou k Slovenskému Novému Mestu, dále tokem Roňvy k řece Hornádu a pokračovaly východně od Plešivce k Bánrévu, dále k řece Iplu a jeho soutoku s Dunajem a dále Dunajem až k trojrozmezí.²⁶⁹

Stanovené hranice představám československé delegace zdaleka neodpovídaly, Československo vyhrálo de facto jen souboj o Žitný ostrov. V západním úseku, kde hranici tvořil Dunaj, bylo neúspěchem především nezískání předmostí na pravé straně Dunaje u Bratislavy a Komárna. Výrazně nevýhodný však byl zejména úsek od vtoku řeky Ipeľ do Dunaje. Ten se nacházel výrazně severněji (až o 20-30 km) než se Československo dožadovalo. Především vojensko-strategicky významné Novohradské hory, severně od Vácova, se tak ocitly na maďarské straně. To by v případě válečného konfliktu ulehčilo maďarský vpád na Slovensko a zároveň zhoršilo československou situaci pro eventuální

---

²⁶⁵ Šrobár, Vavro, *Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920*. Bratislava 2004, s. 106.

²⁶⁶ Generál Smuts se při cestě z Maďarska zastavil 7. dubna 1919 v Praze.

²⁶⁷ Klimko, Jozef, *Politické a právne dejiny hraníc predmnichovskej republiky (1918-1938)*. Bratislava 1986, s. 82-83.

²⁶⁸ Viz příloha 8.

²⁶⁹ Kadlec, Čeněk M., *Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001*, s. 81. Podrobněji viz: Dopis francouzského ministra zahraničních věcí S. Pichona předsedovi československé delegace v Paříži K. Kramářovi ze dne 14. června 1919. In: Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 308-311.

nástup proti Budapešti. Dále na východ pak vytyčená hranice ponechala Maďarsku šalgotarjanské území s jeho uhelnými doly a železářským průmyslem. Další slabý bod se pak nalézal u Košic. Československo-maďarská hranice totiž byla od tohoto druhého centra Slovenska vzdálena asi jen 20 km a z vojenského hlediska velmi špatně hájitelná, neboť hranice na tomto úseku postrádala jakékoliv vojenskostrategicky výhodné body.²⁷⁰

Hranice, tak jak byla nakonec zahrnuta do Trianonské smlouvy se však přece jenom trochu od rozhodnutí z 12. června 1919 odlišovala.²⁷¹ Tyto menší úpravy a doplňky hranice, převážně ve prospěch Československa, byly provedeny zejména na území Novohradské a Hontianské župy. Nejvýraznější odlišnost se však týkala předmostí Bratislavy na pravé straně Dunaje, o které Československo tolik usilovalo. Původně byla hranice utvořena tak, že polovina bratislavského mostu náležela Československu a polovina Maďarům. Uprostřed pak bylo neutrální pásmo. Když však mírová konference rozhodla o připojení některých oblastí západních Uher k Německému Rakousku (Burgenland), dostalo se zároveň Československu u Bratislavy žádaného předmostí. K zařazení předmostí do československého území došlo vlivem vojenského plánu generála E. D. Mittelhausera, tehdy hlavního velitele československých vojsk na Slovensku, a na žádost hlavního velitele československé moci generála M. C. J. Pellého.²⁷² Dunaj se tak u Bratislavy na několik kilometrů ocitl na československém území oběma svými břehy. Podle trianonské mírové smlouvy sice nebylo Československu dovoleno předmostí opevnit, přesto však poskytovalo značné vojenskostrategické výhody v případě války s Maďarskem nebo Rakouskem. V polovině měsíce srpna pak bylo toto území obsazeno československou armádou.²⁷³

K jiným výrazným změnám podoby hranice nedošlo. A to i přes snahu Horthyho vlády, která nastoupila po pádu komunistů Bély Kuna, o dosáhnutí principálních změn československo-maďarské hranice. Nové Horthyovské Maďarsko pro to získalo podporu nejenom tradičně z Říma, ale plány revizí byly kladně přijímány i u řady britských

---

²⁷⁰ O nevýhodách mírovou konferencí stanovené československo-maďarské hranice viz: Horna, Richard, *Hranice Republiky Československé v světle historie*. Bratislava 1924, s. 28-30.

²⁷¹ Popis všech změn viz: Houdek, Fedor, *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931, s. 311-313.

²⁷² Hronský, Marián, *Vznik Česko-Slovenska. Vojenské obsadzovanie územia Slovenska a utváranie jeho hraníc (1918-1920)*. In: Pekník, Miroslav a kolektiv, *Pohľady na slovenskú politiku*. Bratislava 2000, s. 132.

²⁷³ Horna, Richard, *Hranice Republiky Československé v světle historie*. Bratislava 1924, s. 27-28.

politiků.²⁷⁴ Nakonec však, dne 4. června 1920, byla maďarská Horthyho vláda donucena podepsat Trianonskou smlouvu bez ohledu na její plány územních revizí. Tím byl ukončen i proces vymezování na mapě Evropy zcela nové, československo-maďarské hranice. Její výsledná podoba byla důsledkem řady kompromisů nejenom mezi Československou republikou a Maďarskem, ale především mezi samotnými vítěznými velmocemi. Posledním krokem bylo ustanovení delimitační komise (podle článku 50 Trianonské smlouvy) pod vedením plukovníka Gareya, jejímž úkolem bylo vytyčit hranice popsané v Trianonské smlouvě. Svoji činnost ukončila tato komise 15. května 1925, rozpuštěná byla 31. května 1935.²⁷⁵

---

²⁷⁴ Dejmek, Jindřich, *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918-1938)*. Praha 2003, s. 31-32

²⁷⁵ Klimko, Jozef, *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980, s. 110.

2. Československo-polská hranice

Řešení československo-polského územního sporu bylo neobyčejně vleklé a úporné. Tento spor se totiž vymykal z ostatních územních sporů, které československý stát po svém vzniku podstupoval. Všechny ostatní hranice samostatného československého státu byly vytyčovány proti poraženým ústředním mocnostem (Německu), resp. jejich dědicům (Německému Rakousku a Maďarsku). Polsko však, stejně jako Československo, byl stát nově uznaný, navíc Dohodou počítaný mezi vítěze války. Z pohledu válečné české politiky i pohledu vítězných velmocí (zejména Francie) měly oba nové slovanské státy fungovat v poválečné éře jako spojenci, nikoliv jako rivalové.

Po válce se však Poláci ozvali s územními nároky, které se křížily s nároky Československa. Polsko vzneslo požadavek na území Těšínska a posléze překvapivě i na Spiš a Oravu. Tedy na území, které česká, resp. československá politická reprezentace považovala za neoddiskutovatelnou součást nového československého státu. Proti sobě zde stály dva nejzákladnější argumenty pro utváření nových hranic po světové válce – Polsko si nárokovalo území na základě etnických principů, Československo oponovalo historickým státním právem.

Pro Československo to byl případ unikátní už v tom, že pravděpodobnost, že se nepodaří v hraničním sporu s Polskem udržet historickou hraniční linii byla značně vysoká. Hranice s Polskem nakonec také byly jediným případem, kde ČSR ustoupila od tradiční historické hranice a přijala kompromisní řešení. V ostatních případech, kde československá politika argumentovala historickým právem, se totiž vesměs základem příští hranice stávaly hranice historické, a to výlučně v tom smyslu, že drobné hraniční změny, k nimž došlo (Vitorazsko, Valticko a Hlučínsko) neznamenal nikde umenšení historického území, ale připojení dalšího teritoria. Navíc šlo o korektury nepatrné a nepodstatné - i kdyby nebyly realizovány, nemělo to výraznější vliv na poměry celostátní.

V případě československo-polské hranice, konkrétně v případě Těšínska, však výraznější korektura historické hranice v polský prospěch mohla ohrozit životní zájmy mladého československého státu. Těšínsko bylo totiž jak z hospodářského, tak dopravně strategického hlediska veledůležité. Československá politika tak postupně přešla od argumentace historickým státním právem k argumentaci, kterou označují jako geopolitickou. V konečném důsledku tak zde proti sobě stál polský národní sebeurčovací

program založený na etnickém principu a československý národní sebeurčovací program opíraný o geopolitickou argumentaci, tzn. životně důležité především hospodářské a dopravní zájmy.

2.1 Těšínsko

Čechy s Poláky spojoval v období před i v průběhu světové války společný odpor proti německé dominanci ve střední Evropě. Vzájemné vztahy však již tehdy kalilo Těšínsko, na které si mysleli političtí představitelé obou slovanských národů ve svých úvahách o vlastním samostatném státu. Česká politika Těšínsko řadila k svým územním nárokům, neboť se jednalo o teritorium, které historicky náleželo k zemím Koruny české. Těšínsko jako součást Slezska definitivně připadlo české koruně v době Karla IV. V roce 1335 se totiž polský král Kazimír vzdal nároků na Slezsko, a to i za své nástupce. Smlouva o tom byla stvrzena v roce 1339 v sídelním městě polských králů Krakově. Tento nový státoprávní poměr slezských knížectví shrnul Karel IV. ve dvou majestátech z roku 1348 a 1355.²⁷⁶ Těšínsko zůstalo součástí koruny české i po odstoupení většiny Slezska Prusku v době Marie Terezie. Nově tvořilo Těšínsko (spolu s Opavskem a Krnovskem) součást tzv. českého (resp. rakouského) Slezska, jak Marie Terezie část Slezska zbylou Koruně české označila. V roce 1752 pak Těšínsko povýšila na knížectví, udělujíc je jako české léno.

Poláci už před koncem války vznášeli na Těšínsko nároky z důvodů etnických. Novou hranici mezi potenciálním samostatným československým a polským státem vytyčovali na řece Ostravici, která podle nich oddělovala česky a polsky mluvící obyvatelstvo.²⁷⁷ Etnicky však bylo území mezi Vislou a Ostravicí poměrně různorodé. Až do druhé poloviny 19. století tu byly zastoupeny prakticky jen dvě národnosti – Češi a Němci. Teprve s růstem industrializace a rozvojem těžby uhlí začali přicházet do oblasti

²⁷⁶ Kapras, Jan, Těšínsko součástí českého státu. Moravská Ostrava 1919, s. 6.

²⁷⁷ Kubík, Lubomír, Těšínský konflikt. Olomouc 2001, s. 12.

Těšínska Poláci za prací v dolech a hutních provozech. Žili zde však i tzv. Šlonzaci (Slezané), umělé etnikum poněmčených Poláků, hovořící směsicí polštiny a němčiny.²⁷⁸

Během války však spory o státní příslušnost Těšínska nebudily výraznou pozornost, česká politika ostatně chápala otázku Těšínska jen jako lokální problém. Určitě k tomu přispěl i fakt, že z oblasti Těšínska nepocházel žádný významný politik, který byl součástí pražského protirakouského politického centra.²⁷⁹

Domácí politická akce s polskými, resp. haličskými politiky určitě jednala o Těšínu během jubilejních oslav Národního divadla v květnu 1918 v Praze. Vedle dohody o společném postupu proti Vídni byl ze strany české politiky vysloven souhlas s tím, že nebude trvat na historické hranici zemí Koruny české na Těšínsku a bude respektovat etnický princip, kterého se polská strana dožadovala. Nebyla dohodnuta žádná konkrétní hraniční linie, ale pravděpodobně převládl názor, že po konci války bude třeba vytvořit smíšenou česko-polskou komisi expertů, snad s neutrálním předsedou, která doporučí optimální průběh hranice.²⁸⁰

Většina těchto haličských politiků, kteří se zúčastnili pražských porad, však po vytvoření samostatného polského státu zůstala mimo rozhodující varšavská politická grémia.²⁸¹ Mnohem důležitější tak byla jednání, která o Těšínsku vedla česká a polská politická reprezentace v emigraci. O Těšínsku se jednalo především na setkání T. G. Masaryka s polskými předáky v Rusku v létě 1917. Při jednáních s polským vůdcem Wladyslawem Grabskim v Kyjevě Masaryk mj. prohlásil, že rozhraničení na Těšínsku

---

²⁷⁸ Rakouské sčítání lidu z roku 1910 (neevidující Šlonzáky jako národnost) napočítalo na Těšínsku 115 604 Čechů (27,1%), 233 850 Poláků (54,8%) a 76 916 Němců (18%). Viz: Hejret, John, *Czechs and Poles in Těšín Silesia*. Prague 1919, s. 6.

²⁷⁹ Nejvýznamnějším politikem z této oblasti byl zakladatel sociální demokracie na Ostravsku a poslanec již v rakouském parlamentu Petr Cingr. Ten se však zabýval takřka výhradně jen odborovými hornickými záležitostmi a navíc stál v sociální demokracii spíše na okraji. Viz: Valenta, Jaroslav, *Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920*. In: *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920*. Opava 1991, s. 2-3.

²⁸⁰ Jednání se za českou stranu zúčastnili např. Karel Kramář, František Staněk, Vladimír Sís a Přemysl Šámal, za polskou stranu pak Stanislaw Głabiński, Wincenty Witos, Aleksander Skarbek a Jędrzej Moraczewski. Viz: Wandycz, Piotr S., *France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis 1962, s. 76.

²⁸¹ Valenta, Jaroslav, *Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920*. In: *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920*. Opava 1991, s. 5.

mezi polskou a českou částí se provede v souladu s vůlí místního obyvatelstva.²⁸² Jen okrajově a bezvýsledně jednal Masaryk o těšínské otázce také v USA, kde mu jeden z polských předáků Roman Dmowski dokonce slíbil, že vypracuje návrh možného poválečného rozdělení Těšínska; nakonec však tak neučinil.²⁸³ Konkrétní řešení těšínské otázky tak představoval snad jen návrh zprostředkovaný polské straně E. Benešem. Beneš byl v návrhu, několikrát diskutovaném s polskými předáky, zejména opět s Romanem Dmowskim, ochoten připustit změnu historické hranice v polský prospěch, a to tak, že budoucí Československo se vzdá nároků na území za řekou Vislou a Visla tak bude v podstatě tvořit společnou hranici, což ulehčí Československu hospodářský styk s Polskem, s Varšavou i Baltickým mořem. I přes zmíněný ústupek však polská strana na návrh nepřistoupila, patrně z důvodu, že stále ponechával značnou část polského etnika na československé straně hranice.²⁸⁴ I zahraniční odboj však pokládal Těšínsko spíše za podružnou otázku.

Na konci války v říjnu 1918 tak česká (resp. československá) politika věděla jen to, že Těšínsko představuje problém a že je třeba se na jeho řešení dohodnout. Následné události tak československou politiku překvapily. Polská strana byla aktivnější, Rada narodowa ovládla většinu těšínského území. Dne 5. listopadu 1918 pak došlo na radnici v Orlové k dohodě mezi lokálními polskými a českými politiky na Těšínsku, zastoupenými v zmíněné polské Radě narodové, resp. Zemském národním výboru na české straně. Dohoda vzešla z české iniciativy a jejím cílem byla snaha řešit obtíže příšle s koncem války a rozpadem Rakousko-Uherska, tzn. především hospodářské a zásobovací obtíže a také předejít bezvládní a anarchii. Dohoda se týkala celého Těšínska a vymezovala jakousi správní hranici pro působnost českého Zemského národního výboru na jedné straně a polské Rady narodové na straně druhé.²⁸⁵ Politický okres bílský a těšínský připadl polské straně, fryštátský byl rozdělen (obce s polskou většinou spadaly pod správu Rady narodové, obce s českou většinou pod správu Zemského národního výboru) a frýdecký okres dohoda přiřkla celý české straně. Klíčem pro rozdělení byl etnický princip.

---

²⁸² Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 3.

²⁸³ Peroutka, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991, s. 148.

²⁸⁴ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. II. Praha 1927, s. 97.

²⁸⁵ Viz přílohy 13 a 14.

Vyjednávání s Radou narodowou podpořila i pražská vláda, ačkoliv s konečnou podobou dohody nebyla spokojena. Instrukce Zemskému národnímu výboru totiž zněly ve smyslu, že je třeba dohodu jednoznačně formulovat jako prozatímní a že je třeba ponechat pouze český vliv na košicko-bohumínskou dráhu a uhelný revír.²⁸⁶ To ovšem nebylo splněno. Preambule textu dohody sice zmiňuje, že rozdělení je pouze dočasné, platné do doby než o Těšínsku rozhodnou centrální politické orgány, tzn. varšavská a pražská vláda, ale zbylé dvě podmínky z Prahy splněny nebyly – dráha se na základě rozdělení z 5. listopadu 1918 dostala plně pod kontrolu Rady Narodowe a dohled nad revír byl rozdělen.

Už z toho, co bylo prozatím řečeno, je vidět, že česká (resp. československá) politika byla ochotna v oblasti Těšínska učinit jisté územní ústupky, i přesto, že se z taktických důvodů dovolávala zachování historické hranice všude na území historických zemí koruny české, tedy i na Těšínsku. V žádném případě však československá politická reprezentace nebyla ochotná vyhovět požadavkům v tom smyslu, v jakém byly předkládány polskou stranou. Byla připravena neústupně trvat alespoň na tzv. minimálním programu, tedy požadovat území celého karvinského uhelného revíru a celou košicko-bohumínskou dráhu. Oba tyto požadavky patřily k životním zájmům ČSR. Uhlí bylo klíčová surovina pro československý průmysl, trať pak jediným spojením na Slovensko. Po konci války tak byla košicko-bohumínská dráha zcela nezbytnou pro vysílání českých vlaků s vojskem pro obsazení Slovenska.²⁸⁷

Kamenem úrazu tak bylo, když Poláci začali pro Československo neakceptovatelné rozdělení Těšínska z 5. listopadu 1918 interpretovat jako trvalé. Váhu této interpretaci měla dodat i mobilizace vyhlášená Poláky v jejich správním pásmu, přičemž měli být mobilizováni i muži české národnosti; o dva dny později byla mobilizace změněna na nábor dobrovolníků. Zásadním problémem se pak pro československou stranu stal okamžik, kdy Varšava, konkrétně první celopolská vláda premiéra Moraczewského

---

²⁸⁶ Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 6.

²⁸⁷ Na Slovensko vedla z českých zemí ještě trať přes Vlárský průsmyk (do Púchova), ale byla to pouhá lokálka, u níž konstrukce tratí, promile stoupání a poloměry zatáček vylučovaly průjezd rychlíků nebo těžkých nákladních vlaků. Bylo nepředstavitelné, aby obě poloviny republiky byly spojeny jen takovouto tratí, nota bene v době, kdy automobilová doprava byla teprve v plenkách a železnice byla tehdy hlavním dopravním prostředkem. Viz: Valenta, Jaroslav, Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše. In: Dějiny a současnost, roč. 13, č. 3, s. 57.

prostřednictvím dekretu Józefa Pilsudského, vyhlásila dne 28. listopadu 1918 volby do ústavodárného sejmu i na území svého těšínského pásma. Volby měly proběhnout 26. ledna 1919. To byl krok, který nepochybně signalizoval výkon státní suverenity na sporném těšínském území ze strany polského státu. Vzhledem k váze *fait accompli* tak mohlo provedení voleb výrazně vychýlit v očích velmocí těšínský spor v polský prospěch.

Zároveň polská strana koncem prosince 1918 oznámila prostřednictvím memoranda své územní nároky na Těšínsku i oficiálně na mírové konferenci v Paříži. Poláci žádali celé okresy bílský, těšínský a fryštátský a vedle toho pět obcí frýdeckého okresu. Československu měl tak z území Těšínska připadnout jen zbytek frýdeckého okresu. To tedy znamenalo posun nároků i oproti rozdělení z 5. listopadu 1918. Polská argumentace pro tuto linii byla převážně etnická. Československo reagovalo v lednu 1919, kdy předneslo prostřednictvím oficiálního memoranda (tzv. Memorandum IV: Problém Slezska v oblasti Těšínska) mírové konferenci taktéž maximalistické požadavky, tzn. žádalo historickou hranici. Historickou hranici se česká strana snažila podpořit v souladu se svým dřívějším postupem hospodářskými, dopravními a vojenskostrategickými argumenty – opět bylo zdůrazněno, že Československo se nemůže obejít bez těšínského uhlí a košicko-bohumínské dráhy.²⁸⁸

Československá politika však odmítla pasivně vyčkávat rozhodnutí pařížské konference a dát tím Polsku vzhledem k vypsáním volbám taktickou výhodu. S cílem znemožnit konání voleb a změnit mocenské poměry na Těšínsku překročilo z rozhodnutí pražské vlády československé vojsko, skládající se z francouzských a italských legionářů, domácích jednotek a dobrovolníků, 23. ledna 1919 delimitační linii vymezenou v dohodě z 5. listopadu 1918. Obsadilo nejprve území od Bohumína po Karvinou, poté Těšín a proniklo až k Visle.²⁸⁹ Když na nátlak dohodových velmocí byly dne 30. ledna 1919 vojenské operace zastaveny, Československo ovládalo již značnou část území Těšínska. Velmoci však československou okupaci Těšínska odmítly a dne 3. února 1919 stanovily

---

²⁸⁸ Oficiální požadavky obou stran na mírové konferenci v Paříži viz: Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 11 a Wandycz, Piotr S., France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. Minneapolis 1962, s. 90-92.

²⁸⁹ Břach, Radko, Generál Pellé a československo-polský spor o Těšínsko. In: Historie a vojenství, roč. 54, č. 3, s. 33.

novou demarkační linii, na kterou se mělo československé vojsko stáhnout.²⁹⁰ Nová demarkační linie však byla pro Československo mnohem výhodnější. Košicko-bohumínská trať, resp. pouze její severní část Bohumín – Těšín, se opět dostala pod kontrolu československých orgánů spolu s okresy frýštátským a frýdeckým, pod polskou správu připadla jižní část trati (Těšín – Jablunkov) a okresy bílský, těšínský.²⁹¹ S tím, že celé území se pokládá do konečného rozhodnutí za sporné; velmoci zakázaly konat na Těšínsku volby a odvody a těžba uhlí se nově realizovala pod dozorem spojenecké komise, přičemž vytěžená surovina byla proporcionálně rozdělována mezi Československo a Polsko.²⁹²

Další řešení těšínské otázky již bylo plně v rukou velmocí. Obě strany se tak snažily bojovat o přízeň velmocenských expertů a politiků. Československo bylo spíše v nevýhodě, vzhledem k nepřízni ze strany velmocí odstartované kvůli konfliktu s Polskem v lednu 1919 a v dubnu 1919 s Maďarskem. Polsko navíc vzhledem ke své vojenské síle bylo velmocemi považováno za spojence číslo jedna v oblasti středovýchodní Evropy. ČSR tomu nemohla konkurovat vzhledem k mnohem méně početné armádě (jejíž kredit navíc po vojenských neúspěších s Maďarskou republikou rad poklesl) a i vzhledem k faktoru tří milionů (českých) Němců v týle. Jako jediný československý spojenec v těšínské záležitosti se jevila Francie, i tu se však Poláci snažili získat na svojí stranu tvrzením, že Československo je ohroženo bolševismem, že jeho politika je germanofilská, zdůrazňujíc přitom svou vlastní pohotovost ke kontrarevolučnímu boji stejně ostře jako protiněmeckou politiku.²⁹³ Navíc do řešení těšínské krize se promítl i spor mezi USA a Francií. Americký ministr zahraničí Lansing Francouzům vyčítal, že se snaží řešit problémy střední Evropy především s ohledem na svůj vliv v oblasti a bez ohledu na etnické poměry.²⁹⁴

Zároveň pod tlakem velmocí, především právě USA, se snažili o problému vzájemně jednat českoslovenští a polští politici. Během jara a léta 1919 došlo k několika

---

²⁹⁰ Viz přílohy 13 a 14.

²⁹¹ Procházka, Rudolf, *Likvidace války 1919*. Praha 1935, s. 178.

²⁹² Klimko, Jozef, *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938)*. Bratislava 1986, s. 38.

²⁹³ Gajanová, Alena, *ČSR a stredo-evropská politika velmocí 1918-1938*. Praha 1967, s. 46.

²⁹⁴ Perman, Dagmar, *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920*. Leiden, s. 233.

neúspěšným jednáním. Nejvýraznější z nich bylo sjednáno koncem května 1919 mezi prezidentem Masarykem a polským ministerským předsedou Ignacem Janem Paderewskim (který se v Praze zastavil při své cestě z Paříže do Varšavy). Domluveny zde byly porady o těšínské otázce mezi československými a polskými politiky v Krakově. Na krakovských jednání (22. – 28. července 1919) Poláci hned na začátku vystoupili s požadavkem plebiscitu, ten se měl však konat pouze v okrese fryštátském a těšínském, kdežto okres bílský prohlásili za okres nesporně polský (i přesto, že zde žila početná německá a šlonzácká menšina) a okres frýdecký za nesporně český. Porady se nakonec změnilly jen ve výměnu písemných stanovisek a pronášení nacionalistických projevů. Výsledek jednání byl tak nulový, plebiscit Československo odmítlo, kompromis strany nenašly (československá delegace byla připravena v nejzazším případě přistoupit až na kompromis v podobě hraniční linie podél Olše).²⁹⁵

Na konci srpna 1919, v situaci, kdy hrozilo nebezpečí, že Nejvyšší rada Dohody by mohla přijmout ve věci rozhraničení na Těšínsku jednu z verzí hranice, neuspokojující ani minimálně československé požadavky, provedl ministr E. Beneš taktickou volbu a oficiálně oznámil, že Československo se přeci jen přiklání k řešení sporu plebiscitem. Mírová konference totiž vážně uvažovala o přijetí italsko-amerického návrhu tzv. Tissiho linie²⁹⁶ (podle člena spojenecké komise zabývající se těšínskou otázkou, který ji navrhnul), přiznávající Polsku trať z Bohumína do Jablunkova i část uhelného revíru.²⁹⁷ Koncem září 1919 pak tedy Nejvyšší rada formálně rozhodla, že na Těšínsku (stejně jako na Oravě a Spiši) se bude konat tzv. konzultativní plebiscit, tedy že výsledek hlasování nebude přímo a bezprostředně rozhodovat o průběhu hranice, ale že k němu bude při stanovení hranice přihlíženo.²⁹⁸

---

²⁹⁵ O krakovských poradách viz: Pelc, Ferdinand, O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 95-97.

²⁹⁶ Viz příloha 13.

²⁹⁷ Tissiho linie měla jít od bodu, kde se stýká hranice mezi Československem a Německem s Odrou, na západ od Bohumína, ponechávajíc na polské straně Bohumín, Karvinou, Stonavu, Chotěbuz, Dolní Žukov, Ropici, Třinec, kdežto Jablunkovsko mělo připadnout ČSR. Československým dopravním požadavkům na spojení českých zemí se Slovenskem mělo být vyhověno vystavěním dráhy mezi Hnojníkem a Vendryní, čímž by bylo docíleno spojení Ostrava – Frýdek – Hnojník – Vendryně – Jablunkov. Viz: Pelc, Ferdinand, O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 98.

²⁹⁸ Hranice vedená jen podle výsledků hlasování by byla příliš klikatá a vytvářela by případně i enklávy.

Lidové hlasování mělo proběhnout do tří měsíců od příjezdu Mezispojenecké plebiscitní komise. Tato komise se sídlem v Těšíně měla území prozatímně spravovat (plebiscitní území bylo prohlášeno až do konečného rozhodnutí velmocí za neutrální a nespadlo tedy pod správu československých ani polských orgánů) a dohlédnout na přípravu a konání plebiscitu. Ovšem příjezd komise byl neustále odkládán. Existovaly totiž rozpory v personálním obsazení plebiscitní komise i kolem formulace hlasovacího práva pro účely plebiscitu. Komise byla složena ze zástupců spojených a sdružených velmocí – každá velmoc byla reprezentována jedním delegátem pod předsednictvím francouzského zástupce, jako poradci působili československý a polský delegát.²⁹⁹ Nakonec byla nalezena shoda i co se týče hlasovacího práva. Právo zúčastnit se plebiscitu získala každá osoba, bez rozdílu pohlaví, která do 1. ledna 1920 dovršila dvacátý rok a která měla před 1. srpnem 1914 bydliště anebo domovské právo na plebiscitním území.³⁰⁰ Rozpory však způsobily, že komise přijela do Těšína až 30. ledna 1920 a předpokládaný termín plebiscitu se tak posunul až na konec dubna 1920.

Když už Mezispojenecká plebiscitní komise konečně do Těšína přijela a převzala správu nad sporným územím, plebiscit ohrožovala její bezmocnost udržet v oblasti pořádek. Obyvatelstvo prakticky dohodový orgán ignorovalo a poslouchalo spíše příslušné národní orgány. Např. polské obce na pokyn Rady narodowe odmítly vyhotovovat hlasovací seznamy, bez nichž však byl plebiscit neuskutečnitelný. Především polská strana také neustále napadala komisi, že straní Čechům.³⁰¹

Každé zdržení však hrálo v československý prospěch. ČSR tím získávala čas a další prostor pro diplomacii. V období přípravy plebiscitu se totiž oba státy snažily získat u obyvatel území dotčeného plebiscitem stoupence a příznivce – a to nejenom

---

²⁹⁹ Předsedou se měl stát původně americký delegát, ale vzhledem k tomu, že americký Kongres odmítl ratifikaci mírových smluv, nakonec jmenován nebyl. Předsedou byl tak francouzský ministr, hrabě Manneville, Italy v komisi jako její místopředseda zastupoval bývalý viceministr zahraničních věcí, senátor markýz Borsarelli, za Velkou Británii byl členem generální konsul Wilton a za Japonsko prof. Yamada. Komisi doplnila řada expertů, celkově čítala asi 30 osob. Československým delegátem byl dr. Matouš, Poláky zastupoval z počátku poslanec Zamotali, později generál Latinik. Viz: Pelc, Ferdinand, O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 108-109.

³⁰⁰ Československá strana např. obhajovala stanovisko, aby hlasovací právo získaly osoby jen s domovským právem. Více viz: Klimko, Jozef, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hranic. Bratislava 1980, s. 113.

³⁰¹ Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 13-14.

propagačními a agitačními letáky³⁰² a shromážděními, ale i hmotnými argumenty. Těšínsko tak bylo přednostně zásobováno po válce nedostatkovým zbožím jako např. některými potravinami, cukrem, tabákem, petrolejem apod. A v tom bylo Československo úspěšnější. Polské ústřední orgány totiž mnohem více soustředily svoji pozornost na východní frontu i na otázku přístupu k moři. Radě narodowe se tak na Těšínsku nedostávalo takové podpory na zajištění propagandy jako československému Zemskému národnímu výboru. Boje na východě proti Rudé armádě Polsku v případném plebiscitu mohly ublížit i z toho důvodu, že Těšínsko vzhledem k uhelnému revíru a hutnímu průmyslu bylo baštou dělnictva. Nutno však dodat, že dělnický internacionalismus stál v době vzdemutých národních nálad na Těšínsku spíše v pozadí.

Významnou roli v případném plebiscitu měli také sehrát těšínská Němci (politicky reprezentováni především Volksratem) a Šlonzáci (politicky reprezentováni především stranou Ślaska partya ludowa v čele s bývalým zemským poslancem Koždoněm). Ti oficiálně žádali neutralizaci buď samostatného Těšínska, nebo samostatný stát vytvořený spojením Těšínska s Horním Slezskem. Sami si však uvědomovali neuskutečnitelnost těchto požadavků. Kategoricky tak trvali jen na nedělitelnosti Těšínska a fakticky se přikláněli přece jen spíše na československou stranu – především z důvodů historických a hospodářských. Československá politika navíc – i přesto, že byla připravena, jak jsem se již snažil ukázat, vyjednávat s Poláky o kompromisním řešení těšínské otázky - v době plebiscitních agitací ujišťovala jak Němce tak Šlonzáky, že ČSR neusiluje o nic jiného než o zachování historické hranice a tedy přičlenění celého (tzn. nerozděleného) Těšínska. Hlavní koordinátor československých akcí, které měly zajistit dosažení dobrého výsledku v plebiscitu, Ferdinand Pelc se o československé taktice vůči těšínským Němcům a Šlonzákům zmiňuje následovně: „Šlonzáci a Němci byli při plebiscitu jazyčkem na váze, a proto bylo nutno jejich dobrou náladu za každou cenu až do konce udržeti. Bylo proto potřeba vystříhati se všeho, co by tuto dobrou náladu mohlo pokaziti. Tak zejména nebylo radno mluvit o možnosti dělení Těšínska, když právě u obou těchto spojenců na nedělitelnost země kladen největší důraz. Kdybychom byli veřejně připouštěli dělení, znamenalo by to ztrátu hlasů německých a šlonzáckých z bílského okresu! Proto bylo

---

³⁰² Ukázka protičeské tiskové agitace viz příloha 17.

nutné do poslední chvíle žádati celé nedílné Těšínsko, což ostatně i jinak muselo takticky býti jen ku prospěchu.³⁰³

Odkládání plebiscitu tak zvýšilo československé šance dosáhnout co možná nejpříznivějšího výsledku. Československu navíc pomohla změna na mezinárodní scéně, když situaci Poláků na východní frontě zkomplikovala úspěšná protiofenzíva Rudé armády z přelomu května a června 1920. To definitivně oslabilo podporu těšínských Poláků ze strany polských centrálních orgánů. Z Varšavy naopak začaly přicházet náznaky, že Polsko má zájem se s Československem dohodnout co nejrychleji. Přes Československo totiž směřovaly do Polska dodávky válečného materiálu, nezbytného pro zastavení ruské ofenzivy. Navíc na Polsko v tomto směru tlačila i Dohoda, která s cílem stabilizovat situaci na východní frontě nabízela Polsku pomoc, ale jen za cenu, že Polsko přijme rozhodnutí dohodových velmocí o všech dosud nedořešených otázkách svých hranic (tzn. nejen hranic s ČSR, ale např. i Litvou nebo v otázce Gdaňska). Československo takto získalo mimořádně výhodnou pozici pro další jednání.

Polská strana tak pod tlakem zmíněných okolností na konci května 1920 plebiscit na Těšínsku odmítla. Oficiálně s odkazem na anarchické poměry a národnostní napětí, které na Těšínsku panovaly a které učinily plebiscit neproveditelným. V Paříži zároveň proběhlo jednání mezi polským delegátem Erazmem Piltzem a E. Benešem o možném dalším řešení. Beneš zde připustil možnost arbitráže s tím, že Československo bude určitě trvat v nárocích na ostravsko-karvinský uhelný revír a košicko-bohumínskou dráhu.³⁰⁴

Následný vývoj byl již vítězstvím československé diplomacie. Velmoci nedopustily další kličkování Varšavy a kvapně přijaly myšlenku arbitráže. Dne 23. června 1920 se tak velvyslanecká konference³⁰⁵ obrátila na pražskou i varšavskou vládu

---

³⁰³ Z těchto důvodů byl například stáhnut článek ministra zahraničí E. Beneše v Moravsko-slezském deníku z 8. července 1920, který prozrazoval československou ochotu rozdělit Těšínsko mezi ČSR a Polsko. O roli Němců a Šlonzáků viz: Pelc, Ferdinand, O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 145-150.

³⁰⁴ Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 14.

³⁰⁵ Konference velvyslanců Dohody navázala na činnost pařížské mírové konference (vyřizovala po ní různé nedodělky). Pařížská mírová konference se rozešla v červnu 1920 po podpisu trianonské mírové smlouvy s Maďarskem.

s kategorickou výzvou, aby nejpozději do 15. července závazně prohlásily, zda akceptují arbitráž; v případě nesouhlasu byt' jedné z vlád se měl během deseti dnů, tzn. do 25. července 1920 uskutečnit plebiscit. I přes původní Benešovo odmítnutí (odvolával se na negativní rozhodnutí pražského parlamentu) se přece jen obě strany arbitráži podvolily, což posvětili svými podpisy na konferenci ve Spa dne 10. července 1920 ministr zahraničí ČSR E. Beneš a nový polský premiér Wladyslaw Grabski.

Velvyslanecká konference vydala konečný verdikt 28. července 1920. Týkal se Těšínska i sporného území Oravy a Spiše. Rozhodnutí vycházelo plně vstříc Benešovým návrhům. Beneš totiž neponechal nic náhodě a již před konečným rozhodnutím si zajistil podporu Francie a Velké Británie pro svoje návrhy rozhraničení Těšínska.³⁰⁶ Hranice byla určena následovně³⁰⁷: vycházela od styku východních hranic obce Pěrsné s bývalými hranicemi mezi Německem a Rakouskem směrem na jih až ke kótě 268, ležící přibližně 2 km severovýchodně od Fryštátu. Hranice rozdělily jednotnou obec Marklovice na Horní a Dolní, přičemž Dolní připadla k Československu a Horní k Polsku. Dále pokračovaly souběžně s východním okrajem obcí Fryštát a Ráje až k řece Olši, odtud proti proudu řeky Olše až k místu, kde se hranice mezi obcemi Horní Lištnou a Nýdkem dotýkají západních hranic bílského okresu. Obce Horní Lištná a Puncov připadly Polsku, zatímco Dolní Lištná a Kojkovice Československu. Hranice dále pokračovaly přes kótu 989 po obecních hranicích Jistebné a Javořinky až k hranicím bývalého Uherska se Slezskem.³⁰⁸ ČSR tímto rozdělením připadl ostravsko-karvinský uhelný revír i košicko-bohumínská dráha a dále např. města jako Bohumín, Karviná, Fryštát, Třinec, Jablunkov a těšínské předměstí kolem vlakového nádraží (z nějž vznikl Český Těšín). V číslech pak Poláci získali asi 44% území historického Těšínska, tzn. 1013 km² s 89 městy a obcemi a se 137 000 obyvateli, z nichž se hlásilo 40 000 k německé národnosti, 3 000 k české a zbytek představovali Poláci; Československu připadlo 1273 km² se 122 městy a obcemi a 297 000 obyvateli, z toho 70 000 Poláků a 23 000 Němců.³⁰⁹

Nutno ještě dodat, že ani jedna strana nebyla s konečným kompromisním rozhraničením spokojena. Překvapivé to bylo zvláště na československé straně, neboť

³⁰⁶ Valenta, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920. Opava 1991, s. 14 a 17.

³⁰⁷ Viz přílohy 13 a 14.

³⁰⁸ Kadlec, Čeněk M., Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001, s. 68.

³⁰⁹ Kubík, Lubomír, Těšínský konflikt. Olomouc 2001, s. 120.

vzhledem k vývoji v počátku a původním pesimistickým předpokladům šlo konečný výsledek považovat za úspěch – ČSR obhájila nezbytné, tzn. pro nový stát životně důležitou košicko-bohumínskou dráhu a ostravsko-karvinský uhelný revír. Proti konečnému rozhodnutí byly především národní demokraté, ale i lidovci a německé strany. Vůdcem této opozice byl K. Kramář, vyčítající Benešovi, že ústupem od historických hranic na Těšínsku připustil nebezpečný precedens pro další vývoj československých hranic.³¹⁰

2.2 Orava a Spiš

Územní nároky Polska na Slovensku byly do jisté míry překvapením. Když se těšínský spor vyhocený sedmidenní válkou začal projednávat před mírovou konferencí, doplnila polská delegace své původní požadavky vůči Československu týkající se Těšínska i o požadavky na teritorium Oravy a Spiše (memorandum ze dne 3. března 1919). Poláci v memorandu zdůrazňovali důležitost vymezit polsko-československou hranici na etnickém základě, jako podpůrný argument pro své územní nároky uváděli vylepšení jejich strategické pozice. Původní polské požadavky byly poměrně rozsáhlé. Kromě Těšínska žádali na Slovensku okres Čadcu v Trenčínské župě; na Oravě žádali určit hraniční čáru: Erdutka, Klin, Zakamenné, Chyžné, Hladovka, Suchá Hora; na Spiši čáru: Vysoká, Gerlach, dolina Veľkej, Červený potok, Matejovce a potom na sever Farkašovce a Dvorec.³¹¹

Československá delegace naopak pro slovensko-polskou hranici žádala zachování tehdejší hraniční linie mezi bývalým Uherskem a Haličí. S tím se původně (5. prosince 1918) ztotožnila i Nejvyšší rada.³¹² Severní hranice Slovenska patřila v historii k nejstabilnějším, už vzhledem k tomu, že se jednalo o hranici danou samou přírodou. Táhla se po hřebenech Karpat, což způsobovalo její nepropustnost, která zabránila i výraznějšímu prolínání polského a slovenského etnika. Na první pohled tak zachování této hranice vedle historického principu podporoval i etnický argument. Za pravdu tomu

³¹⁰ Kubík, Lubomír, Těšínský konflikt. Olomouc 2001, s. 121-122.

³¹¹ Bielovodský, Andrej, Severné hranice Slovenska. Bratislava 1946, s. 65.

³¹² Houdek, Fedor, Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931, s. 314.

ostatně dávala i uherská statistika. V roce 1900 vykazovala v celém Uhersku pouhých 26 834 Poláků.³¹³

Oblast Oravy a Spiše se však přece jen od zbytku slovenské severní hranice odlišovala. Hřeben Karpat zde nebyl natolik vysoký a netvořil nepropustnou přírodní hranici. To umožňovalo čilý styk mezi Slováků z Uher a Poláků z Haliče a prolínání obou etnik. Obyvatelstvo tak mluvilo dialektem tvořícím přechod mezi slovenštinou a polštinou. Prohlásit o místním obyvatelstvu, že je etnicky čistě polské nebo naopak slovenské nebylo proto jednoduché. Na to upozorňovala i československá diplomacie.³¹⁴ Poláci naopak tvrdili, že místní dialekt patří k polským nářečím.³¹⁵ Mnohem důležitější byl proto subjektivní názor místních, označujících sebe za tzv. goraly (horaly), kteří se hlásili spíše k slovenskému etniku. To ostatně dokazovalo i uherské sčítání lidu z let 1880, 1890 a 1900, které nezaznamenalo na sporném území výraznou polskou menšinu. Statistika neuvádí ani jedinou čistě polskou obec a Poláky zařadili vzhledem k jejich malé početnosti do hromadné skupiny „jiná národnost, převážně polská“. Statistika vykazuje v roce 1900 v celé Trenčínské župě, konkrétně v osmi obcích, 591 obyvatel „jiné národnosti“, v celé Oravě pak 9 obcí s 572 obyvateli „jiné národnosti“, v celé Spiši 20 obcí s 1484 obyvateli „jiné národnosti“. V roce 1910 statistika napočítala v Trenčínské župě 415, ve Spiši 1657 a v celé Oravě dokonce najednou 15 839 občanů „jiné národnosti, převážně polské“.³¹⁶

Z historického pohledu bylo sporné teritorium s výjimkou Spiše vždy součástí Uher. Pouze třináct spišských měst bylo po několik století v polské zástavě. Zikmund Lucemburský je totiž zastavil roku 1412 Polákům za to, že mu půjčili 37 000 kop pražských grošů. V roce 1772, po prvním dělení Polska, však opět připadla uherskému království.

Poláci se angažovali na sporném území už před válkou i v jejím průběhu, Fedor Houdek např. uvádí, že maďarské oficiální úřady přehlížely propolskou propagandu mezi

³¹³ Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 316.

³¹⁴ Horna, Richard, Hranice Republiky Československé ve světle historie. Bratislava 1924, s. 26.

³¹⁵ Valenta, Jaroslav, Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše. In: Dějiny a současnost, roč. 13, č. 3, s. 55.

³¹⁶ Statistické údaje cit. dle: Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 316-317.

Náhlé zvýšení obyvatel „jiné národnosti, převážně polské“ na území Oravy mezi lety 1900 a 1910 může mít za následek propolská propaganda (jak naznačuje právě F. Houdek) nebo i úmyslná manipulace ze strany sčítacích komisařů (viz: Kadlec, Čeněk M., Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001, s. 70.)

obyvatelstvem za účelem oslabit především pročecké nálady mezi Slováků a úředně snížit počet etnických Slováků v Uhrách. Nástrojem agitace byla především Gazeta Podhalańska, která poprvé vyšla v roce 1913, od podzimu 1918 pak téměř veškerý polský tisk včetně ústředního tiskového orgánu Regentské Rady – Monitoru Polského.³¹⁷ Propolská agitace byla výrazná hlavně na Oravě, kde se opírala o faráře Ferdinanda Machaye a jeho rozvětvenou zámožnou rodinu. Na Spiši takový horlivý agitátor se značným vlivem, jakému se dopřávala tehdy na vesnici duchovnímu, chyběl. Také proto i po roce 1918 byla akce pro připojení k Polsku na Spiši mnohem chabější. Agitace zesílila ihned po konci války, podpořena polskými ozbrojenými silami vyslanými sem z Nového Targu, mj. aby zavedly pořádek (tzn. zabránily rabování apod.). Polské oddíly vnikly na Slovensko z Haliče přes Suchou Horu, obsadily okolí Jablonky a pronikly ve Spiši až na linii Tatranská Lomnica-Slovenská Ves-Lipník.³¹⁸ Jejich postup se zprvu obešel bez jakéhokoliv odporu, maďarská ozbrojená moc území vyklidila, československá armáda začala pronikat do tohoto prostoru teprve od prosince 1918 od Žiliny. Polský postup zastavilo na zmíněné linii československé vojsko a četnictvo až 24. prosince 1918, kdy (aniž by předtím došlo k výraznějším srážkám) bylo v Popradu sepsáno (v německém jazyce) příměří na úrovni místních vojenských velitelů v hodnosti poručíků a akceptována stávající demarkační linie mezi oběma tábory.³¹⁹ Tato demarkace však neměla dlouhého trvání. Obě strany se již předtím ve sporu o území Oravy a Spiše obrátily na velitele Dohodové vojenské mise v Budapešti plukovníka Vyxe. Ten se s ohledem na rozhodnutí Dohody o severní slovenské hranice z 5. prosince 1918 (tzn. zachovat bývalou uhersko-haličskou hranici jako severní hranici Slovenska) přiklonil k československému nároku na sporné území a Polsku nařídil vyklidit území do 13. ledna 1919.³²⁰

Zajímavé je jak se k postupu polského vojska postavily maďarské a polské vládní orgány. Budapešť považovala postup Poláků na slovenské území, které se maďarská vláda stále snažila udržet v rámci uherského státu, za okrajovou, nedůležitou záležitost a jeden z budapešťských listů dokonce napsal, že polské vojsko je jediné, které nevzkročilo na území Uher jako nepřítel. Samotná polská vláda pak dokonce vydala prohlášení, že ke

³¹⁷ Kol. autorů, Češi a Poláci v minulosti. Sv. II. Praha 1967, s. 444.

³¹⁸ Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 318.

³¹⁹ Valenta, Jaroslav, Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše. In: Dějiny a současnost, roč. 13, č. 3, s. 55-56.

³²⁰ Borák, Mečislav; Žáček, Rudolf, „Ukradené“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín 1998, s. 7.

vstupu polských jednotek na uherské území došlo bez vědomí polské vlády a že tato akce není v žádném případě namířena proti integritě svatoštěpánské koruny.³²¹

Polsko nakonec rozhodnutí Dohody z 13. ledna 1919 akceptovalo a své vojsko ze Slovenska stáhlo. Od poloviny ledna 1919 tak Československo získalo nad sporným územím vojenskou kontrolu. Další boj pak probíhal již jen čistě politicky. I na Oravu a Spiš se vztahoval již dříve vydaný (10. ledna 1919) statut Polské administrativní komise pro Halič, těšínské Slezsko, Oravu a Spiš, kterým Poláci deklarovali trvalé přičlenění tohoto území k polskému státu a na 26. ledna 1919 zde vypsali volby do polského sejmku. Obsazením území československou armádou však bylo provedení takových voleb fakticky nemožné.

Další vývoj na Oravě a Spiši ovlivňovaly události na Těšínsku. Koncem ledna se vystupňovaly československo-polské spory ohledně Těšínska a v noci na 31. ledna 1919 vypukla československo-polská sedmidenní válka. Dohoda, znechucena vojenskou šarvátkou svých východoevropských spojenců, donutila sporné strany jednat o možných řešení. Na dvoustranných československo-polských jednáních v Krakově v červenci 1919, kde se měla řešit především „těšínská krize“, polská strana pak poprvé oficiálně informovala zástupce ČSR o míře svých územních požadavků na Slovensku.³²² Českoslovenští delegáti, patrně kvůli Těšínsku, na těchto jednáních neuplatnili jakékoliv požadavky kategorického charakteru na sporné území na Slovensku. Navíc, opět s ohledem na Těšínsko, byl Československem odmítnut i polskou stranou navrhovaný plebiscit, ačkoliv se v případě Oravy a Spiše předpokládalo, že by mohl pro československý stát vyznít příznivě.³²³

Po krachu dvoustranných jednání se řešení československo-polského hraničního sporu definitivně přesunulo na mírovou konferenci. Nejvyšší rada pak dne 27. září 1919 nařídila, aby se na sporném území uskutečnil tzv. konzultativní plebiscit. Na Slovensku se plebiscit neměl konat v rozsahu původních polských územních požadavků.³²⁴ Sama polská delegace v Paříži (pod tlakem Dohody) totiž od některých očividně přehnaných územních

³²¹ Kol. autorů, Češi a Poláci v minulosti. II. díl. Praha 1967, s. 445.

³²² Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 318.

Již předtím (3. března 1919), jak jsem se zmínil v úvodu kapitoly, byly polské požadavky předloženy mírové konferenci.

³²³ Klimko, Jozef, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980, s. 111.

³²⁴ Plebiscitní území viz příloha 15.

nároků na Slovensku ustoupila: žádala nadále jen připojení dvou oravských okresů (Trstená a Námestovo) a staroveeský okres na Spiši. Ve Spišské župě se lidové hlasování týkalo i části okresu Kežmarok, konkrétně obcí, které se nacházely na severozápad od čáry rozvodí mezi řečištěm Dunajce a Popradu, včetně obcí, kterými procházela tato čára (jednalo se např. o později kontroverzní obec Javorinu).³²⁵ Toto území pak bylo z rozhodnutí mírové konference podřízeno mezinárodní komisi se sídlem v Těšíně, která měla dočasně vykonávat správu oblasti i zorganizovat plebiscit. Lidové hlasování mělo proběhnout do tří měsíců, ale komise vzhledem k různým odkladům přicestovala až koncem ledna 1920. Pro teritorium Oravy a Spiše si mezinárodní komise zřídila zvláštní subkomisi. Subkomisi tvořili čtyři delegáti těšínské komise, zástupce zde měla Velká Británie, Francie, Itálie a Japonsko. V rámci subkomise na postu tzv. poradců pak působili československý a polský delegát.³²⁶ Celé plebiscitní oblast Oravy a Spiše se stala oficiálně neutrální, netvořila součást československého ani polského státu. Podmínky pro možnost zúčastnit se plebiscitu v oravské a spišské župě byly totožné s těmi na Těšínsku.³²⁷

Ostatně podobně jako na Těšínsku, i na území Oravy a Spiše se oba státy, ucházejíc se o přízeň obyvatelstva, snažily získat příznivce nejen propagačními a agitačními letáky, ale i hmotnými argumenty – tzn. zvýhodněným zásobováním některými po válce nedostatkovými potravinami, tabákem, cukrem apod. Na obou slovenských územích však byla celková atmosféra výrazně klidnější než na Těšínsku, kde nacionalismus skutečně dosahoval vrcholu. Srovnání mezi Oravou a Spiší ukazuje, že výrazně aktivnější byla polská propaganda na Oravě, kde se opírala o Machayovu rodinu.³²⁸

Plebiscit se však nakonec nekonal, Polsko jej koncem května 1920 odmítlo. Oficiálně se odvolávalo na anarchistické poměry na plebiscitním územím, ve skutečnosti

³²⁵ Klimko, Jozef, *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980, s. 112.

Na Spiši původně Poláci požadovali území zasahující do pěti okresů: celé okresy staroveeský, kežmarský, lubovnianský, polovinu levočského a popradského s městy Kežmarok, Spišská Belá, Kubica. Zcela ustoupili od požadavku získat území na Trenčínku, kde i polský odborník prof. Zawiliňsky našel polskou většinu jen v Čiernom a Skalitom. Viz: Houdek, Fedor, *Vznik hraníc Slovenska*. Bratislava 1931, s. 318.

³²⁶ Klimko, Jozef, *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980, s. 113.

³²⁷ Tzn. právo hlasovat bylo přiznáno všem osobám bez rozdílu pohlaví, které do 1. ledna 1920 dovršili dvacátý rok, a osobám, které měli před 1. srpnem 1914 bydliště nebo domovské právo na území, kde byl nařízen plebiscit. Viz předchozí kapitola Těšínsko.

³²⁸ Valenta, Jaroslav, *Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše*. In: *Dějiny a současnost*, roč. 13, č. 3, s. 57.

však změnu polského stanoviska ovlivnila především obava z výsledku i katastrofická vojenská situace Polska na východní frontě po protiofenzívě ruské rudé armády. Nejenom na Těšínsku, ale především na území Oravy a Spiše skutečně hrozilo, že plebiscit dopadne výrazně v polský neprospěch. Ze sporného území Oravy a Spiše totiž po čas sporů přicházely jasné náznaky pročeskoslovenské orientace místních v podobě podpisových akcí a petic. Takovéto aktivity nebyly ojedinělé, jsou známy např. z obcí Skalisté, Čierne, Oščadnica, Jaworky, Biela Woda, Czarna Woda a jiných obcí. Náležitě publicity se dostalo i návštěvě delegace občanů Horní Oravy u prezidenta Masaryka, kde slibovali věrnost Československé republice.³²⁹ V podobném smyslu se ozvali i američtí Slováci. Dne 29. srpna 1919 např. Slováci z New Yorku a okolí poslali prezidentům Československa a Polska T. G. Masarykovi a I. J. Paderewskému „rezoluci rodáků žup Oravské, Spišské a Trenčínské“, v níž se dožadují neporušitelnosti severní slovenské hranice a protestují proti jakýmkoliv ústupkům učiněným ze strany československých představitelů. S podobnou rezolucí přišlo i 1500 Slováků Oravské a Spišské župy v Chicagu dne 6. října 1919. Slováci v USA pak založili tzv. Stály výbor pre celok Slovenska, který byl pověřen agitací přímo mezi obyvatelstvem na Oravě a Spiši i u československé vlády, aby trvala na zachování integrity slovenského území. Podobně se snažil ovlivňovat i názor velmocí. Pro tyto účely Výbor sestavil tzv. Promemoria, která rozeslal poslancům, vládám a tisku v zemích Dohody, mírové konferenci, Společnosti národů i československé a polské vládě.³³⁰

O konečné podobě hranice na Oravě a Spiši (stejně jako o Těšínsku) rozhodla nakonec tedy Dohoda, s čímž souhlasily obě sporné strany. Konečné rozhodnutí vyhlásila Konference velvyslanců dohodových zemí dne 28. července 1920. Konečný kompromisní

---

³²⁹ Klimko, Jozef, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980, s. 120.

Masaryk na to také upozorňoval Beneše: „S tou Spiši a Oravou Poláci zdá se hodně švindlovali. Z 33 vesnic v Spiši 28 bylo zde: pozorně jsem poslouchal, jak (sedláci) mluví – rozhodně více slovensky než polsky. A sami chtějí být s námi; bojí se polského hospodářství.“ Viz: Šolle, Zdeněk (uspořádal), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 - prosinec 1919). Sv. II. Praha 1994, s. 261.

³³⁰ Promemoria byla schválena jednomyslně 2000 členy Slovenské ligy na shromáždění v Lyceu Theatre v Pittsburghu. O aktivitě amerických Slováků za připojení Oravy a Spiše k ČSR viz: Bielovodský, Andrej, Severné hranice Slovenska. Bratislava 1946, s. 25-27

výsledek rozdělení Oravska a Spišska fakticky odpovídal představám s jakými do konečného jednání vstupoval E. Beneš.³³¹

Polsku bylo tak přiznáno na Oravě 12 obcí asi s 16 000 obyvateli, na Spiši 13 obcí s 9 000 obyvateli; celkem tedy asi 25 000 obyvatel a 92 600 katastrálních jutám (338 km² na Oravě a 192 km² na Spiši), což byl jen zlomek toho, co Polsko oficiálně požadovalo.³³² Československo tedy v prostoru Oravy a Spiše ztratilo jen nepatrnou část území, na které vzneslo po světové válce svůj nárok. Oproti historické uhersko-haličské linii se nová československo-polská hranice odchytila následovně³³³ – na území Oravy vycházela hranice od bodu ve vzdálenosti 1,5 km východně od Babí Hory, kóty 1725, místa původního rozhraní mezi Uherskem a Haličí. Odtud pokračovala k bodu asi 200 m jihovýchodně od soutoku Lipnice s potokem tekoucím od Privarovky k soutoku Chyžného potoka s Černou Oravou, dále přes kótu 758 na západním okraji Lipnice, ke kótě 617 v blízkosti komunikace Námestovo – Jablonka, odtud podél Chyžného potoka v protisměru k Jelešné Vodě a ve vzdálenosti asi 1 km severně od vrchu Magura, kóta 1230 a zde navazovala opět na bývalé uhersko-haličské hranice; na území Spiše vedla hranice od bývalých hranic mezi Uherskem a Haličí od bodu ležícího na řece Biela Voda ve vzdálenosti asi 500 m od obce Břehů a pokračovala severovýchodním směrem až k bodu ležícímu v blízkosti kvóty 487 na cestě z Czorsztyna do Spišské Staré Vsi, kde splynula opět s původními uhersko-haličskými hranicemi (viz mapa).³³⁴

Poláci byli s tímto rozhodnutím velmi nespokojeni a zanedlouho při delimitaci vyvolali spor o Javorinu na Spišsku. Poláci v tomto místě požadovali další posun hranice asi o 15 km v jejich prospěch. Poté co předseda delimitační komise, francouzský plukovník Uffer, předložil v květnu 1921 v rozporu s rozhodnutím Konference vyslanců návrh nové hranice vycházející vstříc polským požadavkům, odmítlo Československo nadále pokračovat v práci na rozhraničení. Tento spor zcela paralyzoval činnost

---

³³¹ Valenta, Jaroslav, Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše. In: Dějiny a současnost, roč. 13, č. 3, s. 57.

³³² Polsku připadly tyto obce: 1) na území Oravy: Srnie, Podvlk, Harkabúz, Vyšná a Nižná Zubrica, Oravka, Bukovina-Podsklé, Pekelník, Jablonka, Chyžné, Vyšná Lipnica, Hladovka a Suchá Hora, 2) na území Spiše: Nová Belá, Fridman (s osadou Falštín), Krempace, Tribš, Durštín, Čierna Hora, Jurgov, Repisko, Vyšné a Nižné Lapše, Nedeca, Kacvín, Lapšanka. Viz: Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 321.

³³³ Viz příloha 15.

³³⁴ Kadlec, Čeněk M., Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001, s. 71-72.

delimitační komise a následně se, nejdříve v Polsku a poté v Československu, rozvířila kampaň pod heslem „Za Javorinu“. Spor se dostal až před mezinárodní soudní dvůr v Haagu. Ten se v rozhodnutí ze 6. prosince 1923 přiklonil k československému stanovisku a za definitivní hranice na sporném území potvrdil linii z 28. července 1920. Spory o konkrétní vymezení v terénu však nadále pokračovaly a k definitivní dohodě o československo-polské hranici došlo až 6. května 1924 v rámci dohody ČSR-Polsko z Krakova.³³⁵

---

³³⁵ Hronský, Marián, *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920*. Bratislava 1998, s. 211-212.

3. Slovanský koridor

Jedním z požadavků československé delegace na mírové konferenci v Paříži byl i koridor vedoucí mezi Rakouskem a Maďarskem a spojující Československo s Jihoslovany. Myšlenku koridoru přinesl do české politiky Karel Kramář. Kramář poprvé načrtl plán koridoru v květnu 1914 v rámci svého projektu tzv. ústavy slovanské říše, který skrze svého přítele, ruského žurnalisty a zpravodajského důstojníka, Vsevoloda Svatkovskije předal ruskému carovi. Ve svém tajném náčrtu cara mj. žádal, aby se zasazovala o připojení k srbskému království tzv. koridoru, tj. jihozápadní a západní části Uherska až po střední Dunaj. Koridor měl v Kramářově uvažování značný význam pro celé Slovanstvo – a to politicko-vojenský, hospodářský, finanční a dopravní - neboť by vytvářel ucelené slovanské teritoriální pásmo od Ruska až k Jadranu. Měla jej tvořit zhruba oblast tzv. Mezimuří, česko-srbská hranice měla být na Dunaji.³³⁶

Po rozpoutání světové války, která přinesla otazníky nad další existencí Rakouska-Uherska a uspořádáním střeoevropského prostoru se dostalo otázce koridoru velkého ohlasu mezi odbornou veřejností. Většina autorů formulovala i hranice, v kterých by měl být koridor proveden. Myšlenku koridoru rozpracoval ve svých pracích např. odborník na slovanskou otázku a historik Čech, prof. Ernest Denis z pařížské Sorbonny. V knize Velké Srbsko s čistě francouzského úhlu pohledu tvrdí, že chce-li Francie zabránit novým německým útokům, měla by podporovat existenci malých slovanských států v oblasti střední Evropy a především zajistit společnou česko-srbskou hranici v podobě koridoru rozkládajícím se mezi Litavou a Rábou až k Dunaji.³³⁷ Podobně ve spise *La Guerre 1915* hlásá protiněmeckou slovanskou hráz od Gdanska k Terstu, pro níž, nemá-li být přetržena a český stát učiněn ostrovem bezvýznamným anebo zoufalým, je nutno obnovit společnou hranici mezi Čechy a Jihoslovany alespoň v délce Hainburk-Ráb, tedy asi 120 km.³³⁸

³³⁶ Paulová, Milada, Tomáš G. Masaryk a Jihoslované. Praha 1938, s. 58-59.

Náčrt mapy samostatného českého, resp. československého státu podle úvah K. Kramáře, jež byl v září 1914 odevzdán ruskému carovi viz Příloha 1.

³³⁷ Denis, Ernest, Velké Srbsko. Praha 1920, s. 301.

³³⁸ S dalších autorů se koridorem zabývali např. E. Chalupný, který v knize *Český stát a sociologie* žádá pro československý stát na pravém břehu Dunaje Vídeň s celou rovinou vídeňskou a stolicí Mošošskou a Šoproňskou, což by byla základna pro spojení Československa s Jugoslávií. L. Stěhule ve spise *Československý stát v mezinárodním právu a styku* kreslí ohraničení českého státu na jihu od Kremže po

O formulování tzv. slovanského koridoru jako základního územního požadavku české politické reprezentace se však zasadil zejména T. G. Masaryk. Masaryk, jak uvádí ve své Světové revoluci, původně z tohoto plánu příliš nadšen nebyl: „Úzký koridor 200 km dlouhý mezi Maďary a Rakušany, a Maďary úplně izolující, nezdál se mi možný.“³³⁹ Jeho prosazování se však nakonec ujal, hlavně pod vlivem obliby s jakou se myšlenka koridoru v Čechách setkávala.³⁴⁰

Pro Masaryka, podobně jako pro celou řadu dalších teoretiků koridoru, představovala společná česko(slovensko)-jihoslovanská hranice odčinění bezpráví spáchaného na Slovanech Maďary po jejich příchodu do Panonské nížiny.³⁴¹ Maďaři, podle tohoto výklad, s přispěním Němců, resp. jejich kolonizace německé východní marky (Österreich) vrazili klín mezi Jihoslovany a Čechoslováky a postupně vytlačili nebo asimilovali v tomto územním prostoru původní slovanské obyvatelstvo.

Masaryka k myšlence koridoru dovedly úvahy o možném uvedení prince Alexandra na český trůn, čímž by samostatné (poválečné) Čechy byly spojeny se Srbskem personální unií. O koridoru se zmínil veřejně poprvé v rozhovoru s ředitelem oficiální ruské tiskové agentury v Římě V. P. Svatkovským v prosinci 1914. „Společným přáním Čechů a Jihoslovánů je mít územní spojení v pásmu chorvatských jazykových ostrovů mezi Rakouskem a Uherskem“, prohlásil tehdy.³⁴² Ještě před tím než odjel do Itálie probíral tuto myšlenku s chorvatským politikem dr. Ivanem Lorkovićem. Lorković byl velkým stoupencem koridoru a pro Masaryka nechal vypracovat podrobné statistické

Dunaji za Vídeň a jižně přímo k západnímu břehu jezera Neziiderského, od jehož jižního cípu po hranici Mošošské stolice do Rábu opět na Dunaj. Člen Narodne Vijeće v Záhřebu Joso Lakatoš v brožuře Jugoslavija u svijetlu statistiky nakreslil koridor jen jako obalovou křivku jihoslovanských národnostních ostrovů a koridor v jeho podání tak dosahuje na některých místech šířky jen 4-5 km. A. Chervin v De Prague a l' Adriatique vymezil koridor, který tvořily čtyři stolice: Mošošská, Šoproňská, Železná a Zala. F. Hlaváček ve spise Síť železničních drah mezipojených a příčná dráha polsko-česko-jihoslovanská podává náčrtek, v němž území koridoru je vyznačeno po obou stranách linie Bratislava-Velká Kaniža. Myšlenkou koridoru se ve svých člancích zabývali i někteří další – např. vlivní zahraniční publicisté jako Pietri Silva, Seton Watson nebo Glombiški. Viz: Pára, Odon, Naše spojení s Jugoslávií. Praha 1919, s. 17-20.

³³⁹ Masaryk, Tomáš Garrigue, Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha 1925, s. 33.

³⁴⁰ Paulová, Milada, Tomáš G. Masaryk a Jihoslované. Praha 1938, s. 59.

³⁴¹ Zeman, Zbyněk, Edvard Beneš. Politický životopis. Praha 2000, s. 50.

³⁴² Hájková, Dagmar, T. G. Masaryk a Lužice. In: Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého (Praha 25.-26. 11 2004). Praha 2005, s. 21.

údaje o jihoslovanském osídlení území předpokládaného koridoru. Sám ho začal propagovat v záhřebských politických kruzích.³⁴³

Otázku koridoru Masaryk nejdůkladněji rozpracoval v důvěrném memorandu nazvaném Samostatné Čechy (Independent Bohemia), vypracovaném v květnu 1915 v Londýně pro britského ministra zahraničních věcí Edvarda Greye. Území koridoru mělo zahrnovat podstatnou část čtyř uherských okresů, kde tvořilo výraznou menšinu chorvatské a německé obyvatelstvo, jih byl pak etnicky slovinský. Jednalo se o okresy prešpurský (Pozsony), šoproňský (Oedenburg), mošoňský (Wieselburg) a vášský (Eisenburg). Připadl by pravděpodobně buď celý Srbsku³⁴⁴ nebo by bylo jeho území rozděleno mezi oba státy, jedna polovina (severní) by připadl Čechám, druhá polovina (jižní) Srbsku.³⁴⁵

Masaryk tento návrh předložil i srbské vládě prostřednictvím jejího vyslance v Římě Ljuby Mihailoviće s tím, že plán koridoru bude prosazovat před Dohodou s argumentem nutnosti poválečné izolace Rakouska od Uher. Masarykův návrh vzbudil velký ohlas hlavně v Petrohradě. Některé tamější militaristické a panslavistické kruhy, opojeny úspěchem carských vojsk v boji s rakousko-uherskou armádou, v koridoru viděly prostředek, jak zajistit Rusku přímé spojení s jihoslovanským státem (skrze Halič a český stát) a otevřít tak v konečném důsledku Rusku cestu na Jadran.³⁴⁶

Masaryk však postupně od myšlenky koridoru pod vlivem během války nabytých mezinárodněpolitických zkušeností ustupoval³⁴⁷, neboť prosazení koridoru by bylo značně

---

³⁴³ Masaryk, Tomáš Garrigue, Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha 1925, s. 33-34.

³⁴⁴ Masaryk v memorandu používá výrazu Srbsko a Srbochorvatsko.

³⁴⁵ Beneš, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. III - Dokumenty. Praha 1928, s. 216.

Náčrt mapy samostatného československého státu podle představ T. G. Masaryka viz. Příloha 2.

³⁴⁶ Žáček, Václav a kol., Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918. Praha 1975, s. 640.

³⁴⁷ Narozdíl od K. Kramáře, který koridor s koncem války začal opět vehementně obhajovat, čímž vyvolával podrážděnou reakci zástupců Dohody. Již před zahájením konference koncem října 1918 po schůzce s E. Benešem v Ženevě mj. prohlásil, že podle něj „je životní nutností společná hranice Čechů a Jihoslovánů.“ Jeho vytrvalost v této věci např. britský delegát Harold Nicolson, který měl na mírové konferenci na starost záležitosti střední Evropy, komentoval takto: „Kramář hovoří o koridoru, který by spojoval Československo s Jugoslávií. Cítím se vyčerpan, mám povolené nervy. Rozčílím se. ‚prosím Vás‘ vybuchuji, ‚nemluve o tom. Je to blbost‘.“ Viz: Sládek, Zdeněk, Malá dohoda 1919-1938. Její hospodářské, politické a vojenské

obtížné. Tak např. již v březnu 1916 prohlásil zcela otevřeně představiteli Jihoslovanského výboru, že má ve svém programu body, o kterých ví, že je neprosadí, jako např. koridor.³⁴⁸

Jisté však je, že pro nový československý stát byl koridor geopoliticky výhodný. Vedle Rumunska by zajišťoval sousedství s dalším potenciálním spojencem. Přímé sousedství by mělo velký význam ve vojenské rovině a usnadnilo by hospodářské styky mezi oběma zeměmi – průmyslovým Československem (resp. českými zeměmi) a zemědělským jihoslovanským státem. Existoval předpoklad, že budoucí Jugoslávie se stane vzhledem ke svému příznivému podnebí zemědělskou velmocí Evropy, která bude mít zájem pronikat na trhy střední a západní Evropy. Koridor by umožnil export zboží skrze Československo na západní trhy, avšak zároveň by nekonkuroval díky odlišnému zaměření československému zemědělskému exportu.³⁴⁹ Koridor hrál významnou geopolitickou úlohu i z hlediska spojení Československa s mořem.³⁵⁰ Usnadnil by totiž obchod s mimoevropskými oblastmi, důležitý kvůli dovozu některých surovin. Bylo žádoucí, aby alespoň jedna cesta k moři nevedla přes území potenciálního nepřátelského

---

komponenty. Praha 2000, s. 33; Hořec, Jaromír, Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany 1994, s. 18 a Nicolson, Harold, Peacemaking 1919. London 1964, s. 272-273.

Zamítnutí koridoru ze strany dohodových mocností Kramář považoval za chybu, v parlamentní debatě mj. prohlásil: „musím říci s neobyčejnou lítostí, že se nám nepodařilo dosíci koridoru. Koridor měl pro nás přímo životní význam. My tak úzce jsme spojeni s Jihoslovany a na vždy spojeni, o tom není nejmenší pochybnosti, nejen všemi svými interesy politickými, nýbrž i těmi srdečnými vztahy, které se scelily a zpevnily za doby války, že musilo nám na tom záležeti, abychom byli také geograficky spojeni. Bohužel, jak řekl p. ministr zahraničních věcí, smysl pro to měli jen Francouzi. Jinak jsme kázali hluchým uším.“ Viz: Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Poslanecká sněmovna, 77. schůze (30. září 1919), projev poslance dr. K. Kramáře. In: Digitální knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/077schuz/s077005.htm>.

³⁴⁸ Žáček, Václav a kol., Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918. Praha 1975, s. 639.

³⁴⁹ Pára, Odon, Naše spojení s Jugoslávií. Praha 1919, s. 29.

³⁵⁰ Územím koridoru nevedlo žádné ucelené železniční spojení od československých hranic k Jadranu. Jako nejsnazší a nejehospodárnější se jevílo řešení propojit lokální tratě na linii Břeclav – Bratislava – Šoproň – Velká Kaniža – Záhřeb – Rijeka (Terst). Trať by měřila podle odhadů 919 km do Rjegy, 976 km do Terstu, tedy přibližně o 100 km více než stávající železniční spojení přes Vídeň nebo Linec. Pro srovnání nekratší železniční spojení měla nová Československá republika s přístavem Štětín (488 km), Československem nejvyužívanější přístav Hamburk byl po železnici vzdálen 713 km, po říční vodní cestou 634 km. Viz: Pára, Odon, Naše spojení s Jugoslávií. Praha 1919, s. 36-39.

státu, neboť tak se dalo vyhnout eventuálním obtížím a mezinárodním sporům, řešeným např. před mezinárodním tribunálem.

Hlavní československý vyjednaváč na mírové konferenci E. Beneš se netajil tím, že tento požadavek je nadmíru delikátní a jeho dosažení obtížné. Možnost spojení s Jihoslovany bylo proto formulováno velmi opatrně ve smyslu, že se nejedná o československý teritoriální požadavek.³⁵¹ Otázka koridoru byla konferenci přednesena jako problém ryze evropský, na který Československo v zájmu stability a míru v Evropě upozorňuje, ale jehož řešení nechává plně v rukou mírové konference, resp. vítězných mocností. S úhlu pohledu české politiky koridor mohl (tak jak už to naznačoval ve svém memorandu Independent Bohemia Masaryk) významně ovlivnit budoucí evropský vývoj – a to zejména ze dvou hledisek: mohl 1. zabránit spojení Němců a Maďarů, a tím pádem znemožnit Německu kolonizovat Balkán a Malou Asie, 2. sloužit jako hráz proti případným habsburským požadavkům na obnovení moci ve střední Evropě. Beneš ve svém exposé vítězným mocnostem navrhl varianty možného provedení koridoru: teritorium může být dáno pod správu buď Československé republiky, nebo jinému státu (čímž byl s největší pravděpodobností myšlen jihoslovanský stát³⁵²). Eventuálně by mohlo být dáno pod správu Lize národů.³⁵³

Koridor podle finálních představ měl mít následující vymezení: od ústí řeky Moravy čarou k Mostu, potom hřebenem Litavských hor k hornímu toku řeky Ráb, která měla tvořit jeho jižní hranice až po území jižně od Kaposváru. Dále měl pokračovat od Kaposváru severním směrem opět po řeku Ráb, jejím korytem až na jih od Mošoně (Wieselburgu) a odtud potom čarou severovýchodně k Dunaji jižně od Vajky.³⁵⁴ Toto

---

³⁵¹ Interní instrukce československé delegace v Paříži zněly, že nelze být neústupný v tom, že to musí být za každou cenu československé území. Viz: Kol. autorů (uspořádal), Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. I (listopad 1918-červen 1919). Praha 2001, s. 209.

³⁵² Jihoslované projekt koridoru také zařadili do svého memoranda pro pařížskou konferenci. V rámci jihoslovanské politiky však existovala celá řada výtek proti koridoru. Nevoli vyvolal hlavně československý návrh, aby trať Brat-Rijeka byla zmezinárodněna. To dokonce jihoslovanský velvyslanec v Praze označil za porušování suverenity jihoslovanského státu. Viz: Sládek, Zdeněk, Malá dohoda 1919-1938. Její hospodářské, politické a vojenské komponenty. Praha 2000, s. 17.

³⁵³ Kol. autorů (uspořádal), Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. I (listopad 1918-červen 1919). Praha 2001, s. 208.

³⁵⁴ Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931, s. 300.

územní vymezení jen poukazovalo na skutečnost, že jeho vybudování by, jak ostatně československá delegace argumentovala, mělo především geopolitický význam. Argumenty etnického charakteru, kterým se dopřávalo na mírové konferenci největší váhy totiž mluvily jasně proti. Prof. J. V. Daneš vyšetřil pro koridor podle úředních statistik z roku 1910 následující data: Maďarů 743 913, tedy asi 60,2%, 265 925 Němců (21,5%), 1 166 Slováků (0,1%), 144 148 Chorvatů (11,7%), Slovinců a jiných 80 257 (6,5%). Celkově tedy 1 235 709 obyvatel. Ohraničovacími variantami bylo lze snížit procento Maďarů na 55%, slovanského obyvatelstva bylo by pak 20% a Němců 25%.³⁵⁵ Naproti tomu Maďaři uváděli, že na území, kudy měl koridor procházet, žije asi jen 66 000 slovanských obyvatel.³⁵⁶

Argumenty předložené československou delegací Nejvyšší Radou nakonec neakceptovala; Beneš je de facto předkládal s vědomím, že vznik koridoru již předtím nedoporučila teritoriální komise. Stalo se tak především pro italsko-americké námitky. Američané poukazovali na etnickou skladbu obyvatelstva na území koridoru, kde slovanské obyvatelstvo tvořilo menšinu. Italská delegace stavěla se proti každé takovéto idey, neboť se domnívala, že případné sousedství Jihoslovanů s Československou republikou je škodlivé pro budoucí poválečné italské zájmy.³⁵⁷ Společnou československo-jihoslovenskou hranici nepodpořila ani Velká Británie, Britové poukazovali na vojenskou neobhajitelnost koridoru. Koridor tak, jako ostatní československé územní požadavky, hájila pouze Francie. Na vybudování koridoru trvaly především její vojenské kruhy³⁵⁸, které se ztotožňovaly s československou argumentací společné československo-jihoslovenské hranice jako účinného prostředku proti opětovné německé agresi. Paradoxem bylo, že dvě uherské stolice, u nichž se předpokládalo, že

---

³⁵⁵ Pára, Odon, Naše spojení s Jugoslávií. Praha 1919, s. 43.

³⁵⁶ Romsics, Ignác, Edvard Beneš a československo-maďarská hranice. In: Střední Evropa, roč. 8, č. 27, s. 10.

³⁵⁷ Právě z obavy před koridorem Itálie trvala neústupně na tom, aby Žitný ostrov v žádné případě nepřípadl Československu. Viděla v něm totiž jakýsi první krok k vybudování koridoru. Viz: Perman, Dagmar, The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920. Leiden 1962, s. 148.

³⁵⁸ Beneš, Edvard, Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919-1924. Praha 1924, s. 19.

jejich území bude tvořit základ koridoru, byly pařížským mírem Uhersku přece jen odebrány a připojeny k Německému Rakousku (oblast Burgunlandu).

Jako náhradu za koridor lze chápat přiznání Československu práva přechodu vlastními československými vlaky na trati Bratislava-Rijeka, přes Šoproň, Kamenec, Mura-Kerestúr a na odbočce Kerestúr-Pragersko, stejně jako z Bratislavy do Rijeky přes Hegyeshalom, Čorna, Hagyfalu, Zalabér, Zal. Sv. Ivan, Mura-Kerestúr s odbočkou z Hagyfalu do Szombathely (Steinamanger) ze strany Maďarska, což zakotvila mírovou smlouva s Maďarskem (čl. 306).³⁵⁹

---

³⁵⁹ Houdek, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava, s. 302.

Závěr

Český boj za nezávislost vyvrcholil převzetím vládní moci Národním výborem v Praze 28. října 1918. V té době však stále nebyl určen územní rozsah samostatného státu. Nové – revoluční – československé vládě se zpočátku podřizovala pouze ta území, kde tvořilo většinu obyvatelstvo české národnosti. Takto vymezený územní prostor však nevyhovoval představám o teritoriálním rozsahu samostatného státu, tak jak je česká politika načrtnula v průběhu války.

Cílem české politiky bylo dosáhnout státního území podstatně rozsáhlejšího, neboť to vytvářelo předpoklad pro co nejsilnější mocenskou pozici českého státu po dosažení samostatnosti. Vedle území osídleném Čechy měla proto součást samostatného státu tvořit i další teritoria – úvahy české politiky se v této záležitosti ubíraly třemi směry.

Jednak to byla ta území, která obývalo obyvatelstvo s Čechy etnicky příbuzné a jež vzhledem k vlastní slabosti (co do počtu obyvatelstva, ale zejména co do politické aktivity) nemělo naději obhájit existenci vlastního samostatného státu. Do této kategorie spadal územní prostor obývaný Slováky, Rusíny a Lužickými Srby.

Požadavek přičlenit Slovensko k samostatnému státu Čechů se objevil s vypuknutím války u všech těch českých politiků, kteří zaujali zcela negativní stanovisko vůči další existenci Rakousko-Uherska (např. T. G. Masaryk nebo K. Kramář). Nejdůkladněji se věnoval této otázce T. G. Masaryk. Po odchodu do emigrace, kde zformoval zahraniční odboj, vypracoval koncepci, podle níž jsou Češi a Slováci jeden národ a mají tedy žít v jednom státě (tzv. koncepce jednotného československého národa). Pro tento svůj program záhy získal české a slovenské krajanské spolky (podpořily ho především tzv. Clevelandskou dohodou z října 1915 a Pittsburskou dohodou z května 1918).

Naproti tomu oficiální česká domácí politika se vznesením požadavku na začlenění Slovenska do samostatného státu váhala. Činila tak s poukazem, že by to odporovalo doktríně historického státního práva, na jejímž základě byla česká státnost doposavad hájena (podle této doktríny Slovensko náleželo Uherské koruně, Českou korunu nebo-li tedy český stát tvořilo území Čech, Moravy a Slezska). Teprve od roku 1917, kdy již česká politika (po nástupu radikálů do jejího čela) začala otevřeně vystupovat proti další

existenci Rakousko-Uherska nastala změna. V Prohlášení Českého svazu z 30. května 1917 a Tříkrálové deklaraci z 6. ledna 1918, jež se hlásí k české státní samostatnosti, se již přeci jen vedle tradičních argumentů historicko-státoprávního charakteru objevil i požadavek připojit k českým zemím Slovensko, a to z etnických důvodů.

Česká politika získala pro koncepci jednotného československého národa i samotné Slováky a vítězné mocnosti; to ostatně bylo pro realizaci jejích územních nároků nezbytné. Už v počátcích války se ztotožnili s Masarykovou koncepcí slovenští krajané v zahraničí a řada politicky velmi aktivních jedinců (zejména z okruhu tzv. hlasistů). Hlavní slovenské politické strany (jež byly z pohledu slovenské veřejnosti i uherské vlády považována za mluvčí Slováků) však vyjádřily loajalitu Budapešti. Kýžený obrat provedly až v květnu 1918 vzhledem ke změně mezinárodní situace – válka definitivně směřovala k vítězství Dohody a rozpadu Rakousko-Uherska. Představitelé hlavních slovenských politických stran poté ustanovili SNR, jejímiž ústy dne 30. října 1918 odmítli na zasedání v Turčianském Sv. Martině svrchovanost uherské vlády, a přihlásili se k československému státu.

Argument o existenci jednotného československého národa přijaly jednoznačně i dohodové mocnosti. Teprve však poté, co v květnu 1918 (po krachu jednání s Vídní o separátní mír) zjistily, že další existence habsburské monarchie už není v jejich zájmu. Díky výrazné pomoci Francie (jež měla zájem posílit svého nového spojence) po konci války také Československo úspěšně odrazilo pokus nové maďarské Károlyiho vlády udržet (na základě nejednoznačného výkladu tzv. bělehradské konvence) Slovensko minimálně do rozhodnutí mírové konference v rámci Uher. Již tento československý úspěch dával tušit rozhodnutí mírové konference, která skutečně 5. února 1919 zamítla integritu Uher a potvrdila spojení Slovenska s českými zeměmi.

Jestliže tedy požadavek na spojení Slovenska s českými zeměmi vyšel z české strany, nárok na území Podkarpatské Rusi v programu české politiky původně nefiguroval. Na možnosti začlenit Podkarpatsko do Československé republiky začal pracovat Masarykem vedený zahraniční odboj až na jaře 1918 poté, co jej s tímto návrhem kontaktovala rusínská emigrace v USA. Vyjednávání o připojení rusínského území k československému státu si rychle získalo podporu i v řadách českého domácího odboje. Potenciální spojení Podkarpatska s ČSR mělo podle vzájemných česko-rusínských jednání především zajistit slovanským Rusínům svébytný národní rozvoj; vůdci české politiky

v emigraci i doma (T. G. Masaryk a K. Kramář) však zdůrazňovali i jeho geopolitickou výhodu – společnou hranici s potenciálním spojencem Rumunskem.

Návrh spojit Podkarpatskou Rus s Československem američtí Rusíni předložili i s ohledem na skutečnost, že mezinárodní poměry ztěžovaly realizaci jiné varianty. Obdobně tomu bylo v rámci rusínského domácího národně-osvobozenického hnutí, jež se zformovalo až s rozpadem Rakousko-Uherska. Pročeskoslovenská orientace se postupně prosadila jako dominantní, neboť zkrátka dohodové mocnosti nepodporovaly řešení ostatních politických proudů v rámci rusínského (krajanského i domácího) hnutí – Dohoda nepodpořila ani samostatný stát Rusínů ani vznik Ukrajiny, jež by zahrnula i rusínské území. Neujala se nakonec ani promaďarská varianta, ačkoliv Budapešť (s podporou Itálie, ale také i Polska) se snažila, návrhy na autonomii Podkarpatska, Rusíny v rámci poválečného Maďarska udržet.

Definitivně rozhodla o připojení Podkarpatské Rusi k Československu dne 3. března 1919 pařížská mírová konference (přičlenění Podkarpatské Rusi mělo proběhnout na autonomním základě, k čemuž Československo zavazovala tzv. malá saintgermainská smlouva). Následně, do léta 1919, Československo získalo i faktickou kontrolu nad rusínským územím, když došlo k jeho vojenskému obsazení (před rozhodnutím mírové konference československá vláda ovládala jen oblast Užhorodu).

Vedle Slovenska a Podkarpatské Rusi chtěla česká politika začlenit do samostatného státu i území obývané etnicky příbuznými Lužickými Srby. Jelikož Horní a Dolní Lužice náležely v minulosti k českému státu, objevil se po válce v českém politickém prostředí právní výklad, podle něhož vzhledem k odpadnutí pruského a saského královského rodu by mělo být území obou Lužic navráceno k českému (resp. nyní československému) státu. Vycházejíc však především z Masarykových představ, Československo tento výklad odmítlo. Značnou část území historických Lužic totiž obývali Němci. Oficiálně, na mírové konferenci, vznesla proto československá delegace požadavek pouze na to lužické území, kde tvořili většinu Lužičtí Srbové.

Tento případ se však od předcházejících odlišoval v tom, že česká politika se ve svém požadavku nemohla opřít o relativně jednotnou podporu samotných Lužických Srbů. Lužickosrbské národně-osvobozenické hnutí se zformovalo až po konci války, kdy byl z popudu poslance saského parlamentu A. Barta založen lužickosrbský Národní výbor. Bart a vedení Národního výboru bylo skutečně pročeskoslovenské, nicméně pro spojení s Československem nedokázalo najít masovější podporu. Navíc za mluvčího Lužických

Srbů se prohlásil i spolek Lužičané, Sasku věrní, jež byl orientován jednoznačně proněmecky.

Tato nejednotnost i sporadické lužickosrbské politické aktivity zejména v průběhu války (tzn. před vznikem Bartova Národního výboru) ve svém důsledku ovlivnily i rozhodnutí mírové konference, jež ponechala lužickosrbské území v rámci Německa. Někteří delegáti států Dohody dokonce nabyli přesvědčení, že v případě Lužických Srbů jde o lidi, kteří se chtějí vyvléct z důsledků války.

Etnický princip, na jehož základě česká politika popřela historické státní právo mnohonárodnostního Rakousko-Uherska (ve vztahu k Čechům, Slovákům a Rusínům) i Německa (ve vztahu k Lužickým Srbům), byl však nepoužitelný pro dosažení dalšího teritoriálního cíle - zisku území, jež bylo vymezeno hranicemi tří rakouských korunních zemí Čech, Moravy a (rakouského) Slezska (tedy tzv. českých zemí). V pohraničí českých zemí totiž tvořilo etnickou většinu německé obyvatelstvo. Česká politika tak v tomto případě – paradoxně - obhajovala své nároky na základě doktríny historického státního práva (jednalo se o země náležející Koruně české, tedy českému státu). Jelikož však válečné události a s nimi spojené rozsáhlé územní změny hodnotu tohoto principu notně oslabily, použila česká politika v případě obhajoby historických hranic i řadu dalších, „podpůrných“ argumentů: na jejich základě pak Češi tvrdili, že historické hranice českých zemí nelze korigovat, neboť se jedná o hranice vytvořené samou přírodou, jež ohraničují přirozený hospodářský, politický a správní celek. Padaly i argumenty, že Němci z českých zemí nemají právo na vlastní sebeurčení, neboť by tím znemožnili existenci československého státu jako národního státu Čechů a Slováků apod.

Požadavek historických hranic českých zemí - ačkoliv byl poprvé oficiálně zmíněn až v Tříkrálové deklaraci z 6. ledna 1918 – domácí i zahraniční odboj vytyčil za svůj základní cíl již ve svém počátku. Poté, co Národní výbor převzal 28. října 1918 výkonnou moc a deklaroval vznik Československa, však Němci žijící v historických zemí odmítli uznat autoritu samostatného československého státu. Během několika dní založili ve čtyřech oblastech (provinciích), kde tvořili etnickou většinu, své vlastní vlády a deklarovali svůj úmysl začlenit se do Německého Rakouska, resp. jednotného německého státu. Vzniklou patovou situací, jež nebyla přes snahu československých představitelů - vzhledem k neústupnosti obou stran – vyřešena vzájemným jednáním, ukončilo až československé vojsko. To v průběhu ledna 1919, aniž by se setkalo s výraznějším

odporem, obsadilo území všech německých provincií. Tím došlo fakticky k začlenění německých oblastí českých zemí do ČSR; mezinárodněprávně pak tento stav potvrdila i pařížská mírová konference. Jediné, ale velmi drobné, korektury historické hranice byly nakonec učiněny pouze v československý prospěch (Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko).

Úspěchu českých požadavků nahrála i neschopnost německých vůdců zajistit v jimi vyhlášených provinciích dostatečné fungování státní správy, ozbrojené moci, hospodářství či zásobování. Po obsazení německých oblastí československým vojskem se tyto vůdci, z nichž většina odešla do emigrace (především do Vídně) pokusila pomocí propagandy alespoň ovlivnit rozhodnutí mírové konference ve svůj prospěch.

Tyto snahy však byly předem odsouzeny k neúspěchu, neboť dohodové velmoci se jednoznačně přikláněly k územní nárokům Československa - jejich cílem samozřejmě bylo neposílit územně Německo. Určité pochybnosti zastávala pouze delegace USA, která původně požadovala problém hranic českých zemí vyřešit striktně na základě etnického klíče. Během jednání na mírové konferenci však i Američané nabyli přesvědčení (zejména prezident Wilson), že uplatňovat etnické hranice v případě českých zemí je vzhledem k silnému promíšení českého a německého etnika nemožné a podpořili československé územní nároky.

Československým územním nárokům nezabránil ani Berlín a Vídeň. Především Berlín tzv. české Němce nepodpořil - tamější politická scéna se obávala, že otevřená angažovanost v této věci zhorší už tak nesnadné postavení poraženého Německa před vítěznými velmocemi a navíc negativně ovlivní hospodářské styky s ČSR. Podpora ze strany Vídně byla výraznější, i když i zde panovaly obdobné obavy jako v Berlíně. Německé Rakousko deklarovalo již 21. října 1918 územní svrchovanost nad celým německým sídelním území včetně oblastí v českých zemí a tyto územní nároky se (neúspěšně) pokusila prosadit i na mírové konferenci.

Česká politika si během boje za samostatný stát vytyčila i takové územní nároky, jež nešlo ospravedlnit ani na základě etnických argumentů, ani historického státního práva Koruny české. Tyto nároky se týkaly teritoria, jehož získání považovala česká politika za životně důležitý s ohledem na jeho geopolitický (tzn. hospodářský, dopravní, vojensko-strategický) význam pro samostatný stát.

Geopolitickou důležitost zdůrazňovala česká politika zejména v případě vymezení československo-maďarské hranice. Ačkoliv tedy česká politika usilovala o připojení

Slovenska z etnických důvodů, jeho jižní hranice v žádném případě stanovit podle etnického klíče nechtěla. Již v průběhu války, v prvních mapách a propagandistických materiálech českého odboje, byla hranice Slovenska kladena na Dunaj, což ve svém důsledku znamenalo zahrnout do československého státu i maďarské obyvatelstvo. Po konci války se Československo snažilo získat hranici tvořenou přibližně linií Dunaj, Novohradské hory a dále na východ až k řece Už. Přes počáteční neúspěchy (jež představovala především prozatímní hranice dohodnutá na základě dvoustranných jednání mezi Hodžou a maďarským ministrem Barthem) se Benešovi podařilo s pomocí Francouzů tyto územní požadavky naplnit v podobě tzv. Fochovy hraniční linie. Paradoxně však postup československého vojska na tuto linii vyvolal válku s tehdy již komunistickým Maďarskem. Tato válka pak definitivně zhatila československé územní ambice, neboť vyvolala odpor ostatních velmocí Dohody (zejména Velké Británie) vůči francouzské územní politice ve střední Evropě. A to se projevilo i na konečném rozhodnutí mírové konference ve věci československo-maďarské hranice. Hranice v její konečné podobě sice v její západní části tvořil Dunaj, ale od vtoku řeky Ipel' do Dunaje se posunula asi o 20-30 km severněji.

Geopolitické argumentace využila česká politika i pro stanovení československo-polské hranice. Původně požadovala česká politika vymezit státní území samostatného státu oproti Polsku na základě dosavadní, tzn. historické hranice českých zemí a Slovenska (resp. dříve Uherska). Poláci však odmítli tuto hraniční linii respektovat a vznesli z etnických důvodů (žilo zde polské obyvatelstvo) nárok na Těšín, Oravu a Spiš. Proti sobě tu tedy stál etnický princip (Polsko) a doktrína historického státního práva (Československo). Jelikož existovaly na československé straně obavy, že velmoci podpoří spíše etnický princip, začali českoslovenští představitelé především v případě Těšínska zdůrazňovat jeho hospodářskou (uhelný revír) a dopravní (procházela tudy košicko-bohumínská dráha, jediné železniční spojení českých zemí se Slovenskem) nepostradatelnost pro samostatný československý stát.

První hraniční linie vymezená na Těšínsku ihned po válce lokálními politiky vycházela vstříc spíše polským územním nárokům - uhelný revír byl rozdělen mezi obě strany a dráha se ocitla pouze na polské straně. Když pak Poláci navíc ještě vypsalí ve své části Těšínska volby do ústavodárného sněmu, Československo, z obavy před definitivní ztrátou této části území, na konci ledna 1919 Těšínsko (až k Visle) po krátké sedmidenní válce vojensky obsadilo. Následné období se neslo ve snaze vyřešit územní spor

plebiscitem. Plebiscit však v květnu 1920 paradoxně odmítla polská strana – vše totiž nasvědčovalo československému vítězství, neboť to dokázalo na svou stranu získat početné německé a šlonské obyvatelstvo Těšínska. Spor tak byl nakonec vyřešen arbitráží. Konečný verdikt, vyneseny Velvyslaneckou konferencí 28. července 1920, odrážel československé územní požadavky.

Stranou konfliktu o Těšínsko stál československo-polský spor o území Oravy a Spiše. Od počátku se zde na rozdíl od Těšínska vyvíjela situace pro Československo příznivě. Od poloviny ledna 1919 území kontrolovalo v souladu s rozhodnutím Dohody československé vojsko a i místní obyvatelstvo, tzv. horalé (přesto, že je polská strana považovala za Poláky) vyjadřovali sympatie spíše k Československu. Československá politika však sporu nevěnovala takovou pozornost jako Těšínsku a připustila, aby bylo jeho řešení spojeno s řešením na Těšínsku. Po krachu plebiscitu tak i území Oravy a Spiše podlehl kompromisnímu rozdělení na základě rozhodnutí Velvyslanecké konference.

Z geopolitických důvodů dospěla česká politika i k myšlence tzv. slovanského koridoru, který měl spojovat samostatný československý stát se státem Jihoslovánů. Myšlenku koridoru přinesl do české politiky K. Kramář, během války však patřil mezi jeho hlavní obhájce Masaryk. Podle jejich představ by přímé československo-jihoslovanské sousedství mělo velký význam ve vojenské rovině, usnadnilo by hospodářské styky mezi oběma zeměmi a Československu zajistilo snadnější přístup k moři. Koridor měl být vytvořen především z maďarského území. Na mírové konferenci se však tento požadavek nenesl – vyjma Francie – s pochopením velmocí.

Lze tedy konstatovat, že česká politika své územní nároky zformulovala již v průběhu války a setrvala při nich až do mírové konference. K obhajobě svých teritoriálních požadavků použila tři základní argumenty – etnický, historicko-státotvorný a geopolitický. Argumenty používala velmi účelově. O tom, že se však jednalo o postup velmi účinný, svědčí skutečnost, že většina nárokovaných území se skutečně stala státním územím Československé republiky.

Summary

The thesis is looking into the establishment of Czechoslovakia from the perspective of territorial claims of Czech (or more precisely Czechoslovak) policy. It deals with the period of time during World War I when the Czech politicians officially – first through Masaryk's resistance movement abroad and later (in the Spring 1917) on a domestic political scene (Austrian-Hungarian) declared their goal – to achieve independence. The end of the thesis then deals with the negotiations held at the post-war conference in Paris where it was definitely decided about fulfilment (or the opposite) of Czech territorial claims.

Czech politicians aspired to establish an independent state which would be territorially larger than the actual territory inhabited by ethnic Czechs. During World War I a certain consensus was achieved as far as the basic territorial claims were concerned – Slovakia, Sub-Carpathian Ruthenia, Serbian Luzice, Czech Land within its historical borders (i.e. even the territories that were populated by Germans and mostly Polish Tesin).

As for Slovakia, Sub-Carpathian Ruthenia and Serbian Luzice, these territories were populated by Slavs (therefore inhabitants ethnically close to Czechs). However, this territory was formed by non-Slavic states (Hungary and Germany) and a strong nation-liberation movement that would be able to fight for an own independent state was there more or less nonexistent. That is why Czech politicians defended this claim on an ethnical basis. It was being very strongly emphasised that only an independent Czechoslovakian state would guarantee an independent development of these Slavic nations.

As far as Slovakia and Sub-Carpathian Ruthenia are concerned the Czech territorial claims were supported by the local inhabitants as well. At the same time support was expressed by great powers, namely France (as she tried to gain strong and stable allies in the East). France also supported Czech military occupation of these areas. With Serbian Luzice it was different. Luzice's nation-liberalization movement was not formed before the end of World War I, moreover, the leaders were not able to gain mass support for a closer alliance with Czechoslovakia. Eventually such alliance was rejected at the conference in Paris.

Czechoslovakia also claimed the historical Czech lands, i.e. those areas (mostly around the borders) that were ethnically mostly German. Gaining these areas was

defended on the basis of historical state law. As World War I (generally a period of time of turbulent changes) did not have much understanding for historical continuity, Czech politicians supported their view by many other arguments. They claimed that historical borders could not be amended as the borders were formed by nature – they enclosed an economic, political and administrative entity.

Nevertheless, Germans who lived in the Czech historical lands did not recognize the authority of an independent Czechoslovakia. In the areas where their population formed a majority they established their own governments and intended to incorporate themselves into the German state. During January 1919 the existence of these would-be governments was terminated by the Czechoslovak Army. Incorporation of the area into Czechoslovakia was then confirmed at the conference. Strangely enough, not only did the Germans not receive much support from the victors of the war, more surprisingly they didn't get much from Berlin or Vienna either.

The thesis then deals with the definition of Czechoslovakian-Hungarian and Czechoslovakian-Polish (in case of Tesin, Orava and Spis) borders and the problem of the Slavic corridor. Czech politicians were able to defend their claims mostly on the basis of geopolitical arguments.

The Czechoslovakian-Hungarian border was changed many times before the final draft. In the end a compromise was accepted – Czechoslovakian delegation was mainly satisfied with the Danube border. The central and east sector of the border was placed 20-30 km north contrary to the original proposal.

As to the Czech-Polish border Czechoslovakia had to give up on the historical border, nonetheless the most important part of Tesin remained for Czechoslovakia regardless of the ethnicity of the inhabitants (coal field, Kosice-Bohumin railway). To gain this parts of Orava and Spis were sacrificed (inhabitants here would prefer to join Czechoslovakia, not Poland).

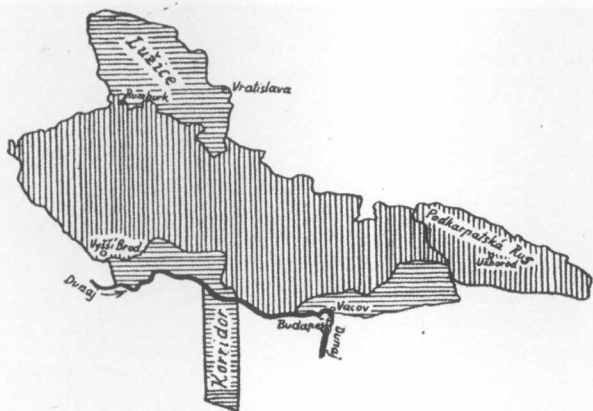
The Slavic corridor should have had, according to the Czech politicians, a crucial geopolitical significance. A direct connection between Czechoslovakia and Yugoslavia could have possibly been of a great importance – it would have simplified economic relations and guaranteed access to the sea. Nevertheless at the conference such a demand was rejected, the only country that would have approved of it was France.

Seznam příloh

1. Náčrt mapy samostatného českého, resp. československého státu podle úvah K. Kramáře, jež byl v září 1914 předložen ruskému carovi
(Převzato z: Houdek, Fedor, Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931, s. 92.)
2. Mapa československého státu podle představ T. G. Masaryka (bez Podkarpatské Rusi)
(Převzato z: Klimek, Antonín, Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 5.)
3. Propagační mapa České národní rady z roku 1916
(Převzato z: Klimek, Antonín, Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989, s. 11.)
4. Propagační mapa České národní rady z roku 1917
(Převzato z: Hronský, Marián, Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920. Bratislava 1998, s. 23.)
5. Hranice samostatného Československa (bez srbské Lužice a slovanského koridoru) podle návrhu československé delegace na pařížské mírové konferenci
(Převzato z: Perman, Dagmar, The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914-1920. Leiden 1962, s. 339.)
6. Obsazení Slovenska v r. 1918-1919. Mapa obsahuje demarkační čáry vymezené ještě před rozhodnutím pařížské mírové konference o konečné podobě československo-maďarské hranice
(Převzato z: Bokes, František; Vajcik, František, Historický atlas k slovenským dejinám. Bratislava 1942, s. 6.)
7. Hranice Slovenska včetně československé části tzv. slovanského koridoru podle požadavků československé delegace na pařížské mírové konferenci
(Převzato z: Houdek, Fedor, Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931, s. 303.)
8. Podoba československo-maďarské hranice podle konečného rozhodnutí pařížské mírové konference
(Převzato z: Klimko, Jozef, Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938). Bratislava 1986, s. 151.)
9. Území etnicky vymezené srbské Lužice s centry Chotěbuz a Budyšín
(Převzato z: Maštálko, Josef, Lužičtí Srbové. Praha 1946, s. 1.)

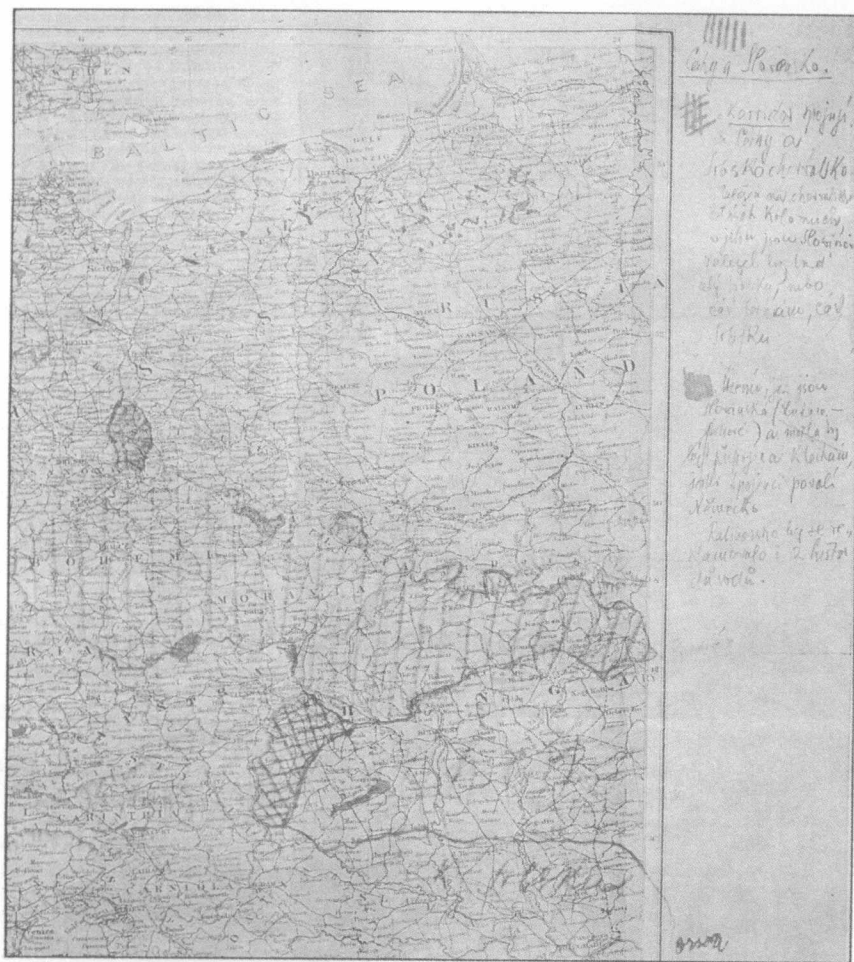

10. Hranice Podkarpatské Rusi stanovené pařížskou mírovou konferencí
(Převzato z: Pop, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005, s. 2.)
11. Obyvatelstvo německé národnosti v českých zemích
(Převzato z: Beneš, Edvard, Německo a Československo. Praha 2005, s. 214.)
12. Obyvatelstvo německé národnosti v českých zemích
(Převzato z: César, Jaroslav; Černý, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962, s. 72.)
13. Mapa Těšínska
(Převzato z: Pelc, Ferdinand, O těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 224.)
14. Mapa Těšínska
(Převzato z: Temperley, H. W. V., A History of the Peace Conference of Paris. Vol. IV. London 1921, s. 348.)
15. Mapa Oravy a Spiše
(Převzato z: Hronský, Marián, Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920. Bratislava 1998, s. 192.)
16. Mapa zachycující obavy Poláků před izolací jejich země prostřednictvím tzv. česko-ruského koridoru
(Převzato z: Kamiński, Marek Kazimierz, Konflikt polsko-czeski 1918-1921. Warszawa 2001, s. 476.)
17. Ukázka protičeské tiskové agitace ze strany Polska na Těšínsku
(Převzato z: Pelc, Ferdinand, O těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 144.)
18. Ukázka protičeské tiskové agitace ze strany tzv. českých Němců
(Převzato z: Kol. autorů, Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha 2002, s. 60.)

Příloha 1.

Náčrt mapy samostatného českého, resp. československého státu podle úvah K. Kramáře, jež byl v září 1914 předložen ruskému carovi

Příloha 2.

Mapa československého státu podle představ T. G. Masaryka (bez Podkarpatské Rusi)

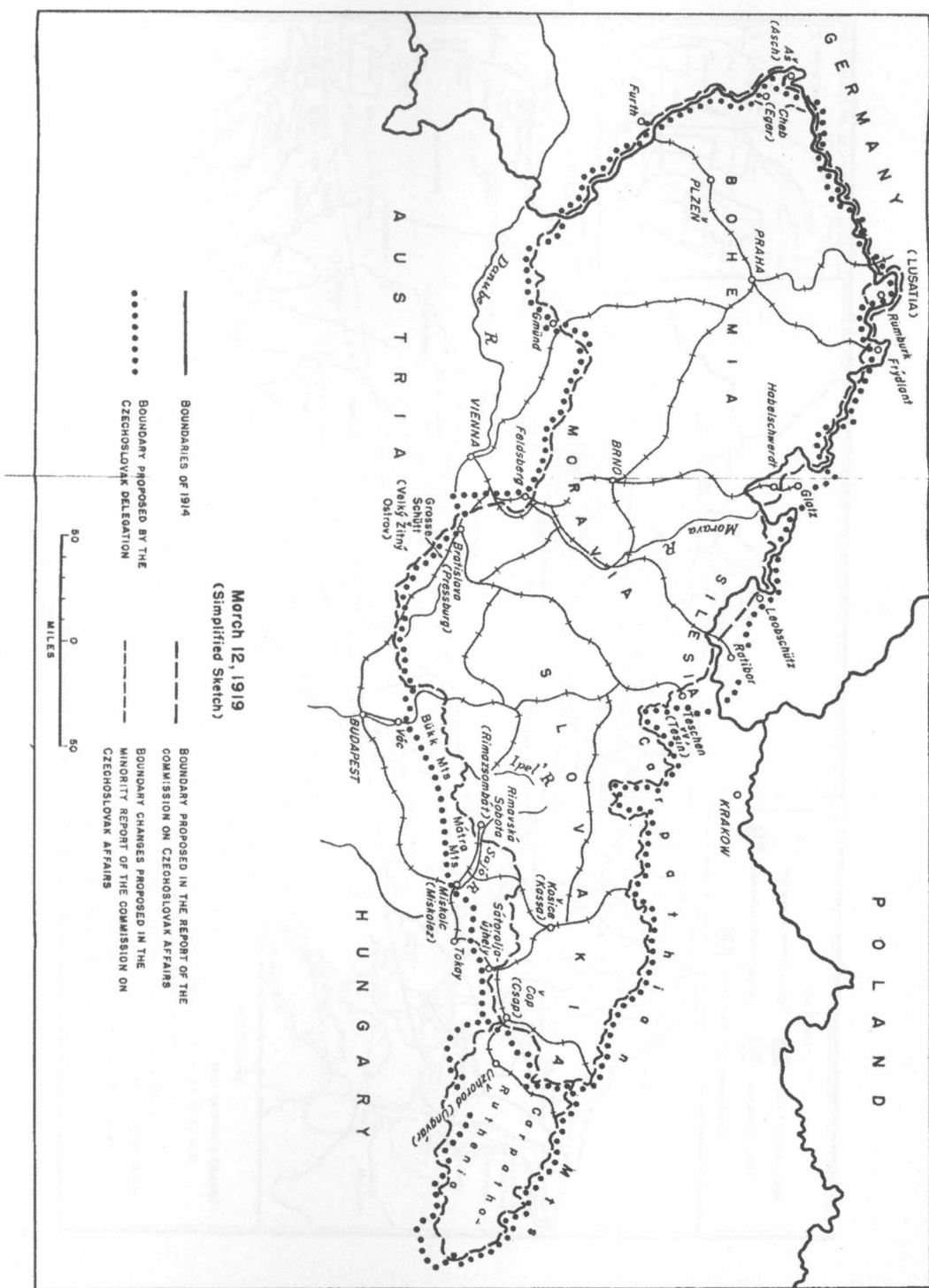
Příloha 3.

Propagační mapa České národní rady z roku 1916

Příloha 4.

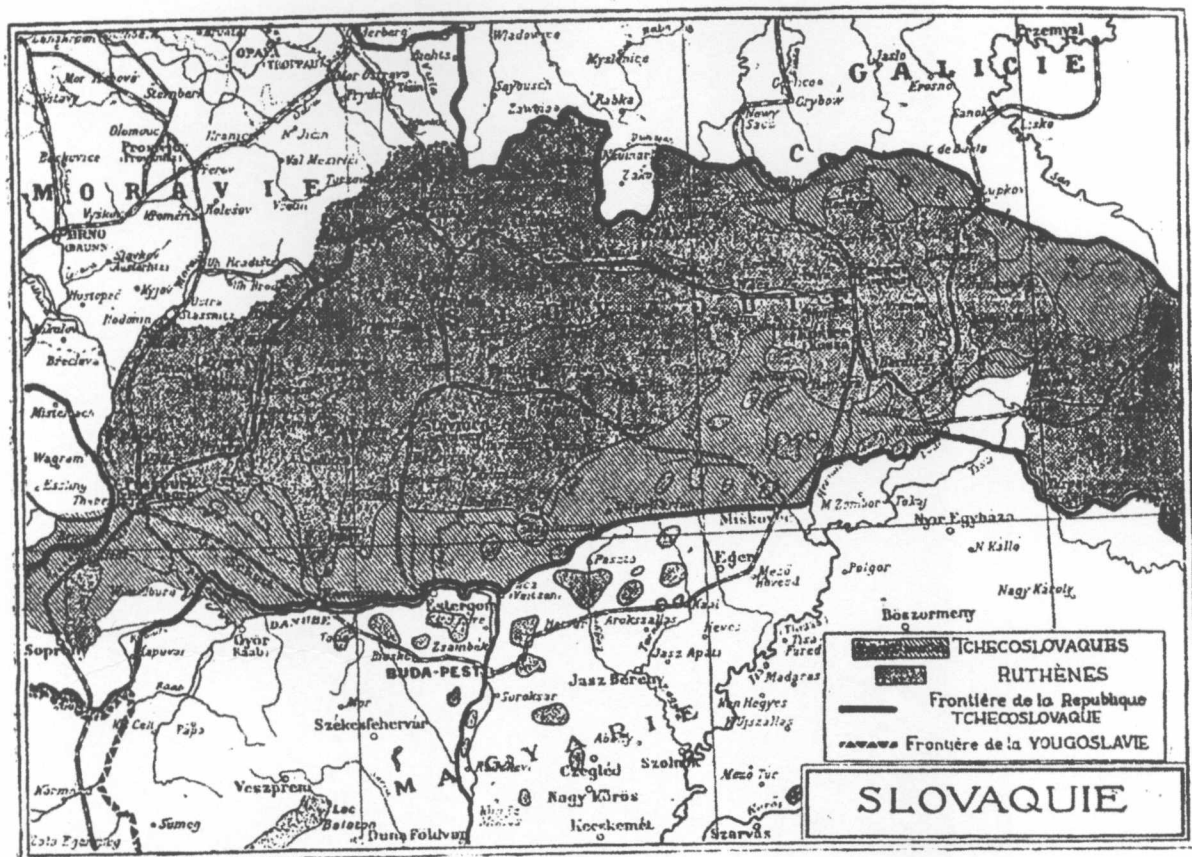
Propagační mapa České národní rady z roku 1917

Příloha 5.

Hranice samostatného Československa (bez srbské Lužice a slovanského koridoru) podle návrhu československé delegace na pařížské mírové konferenci

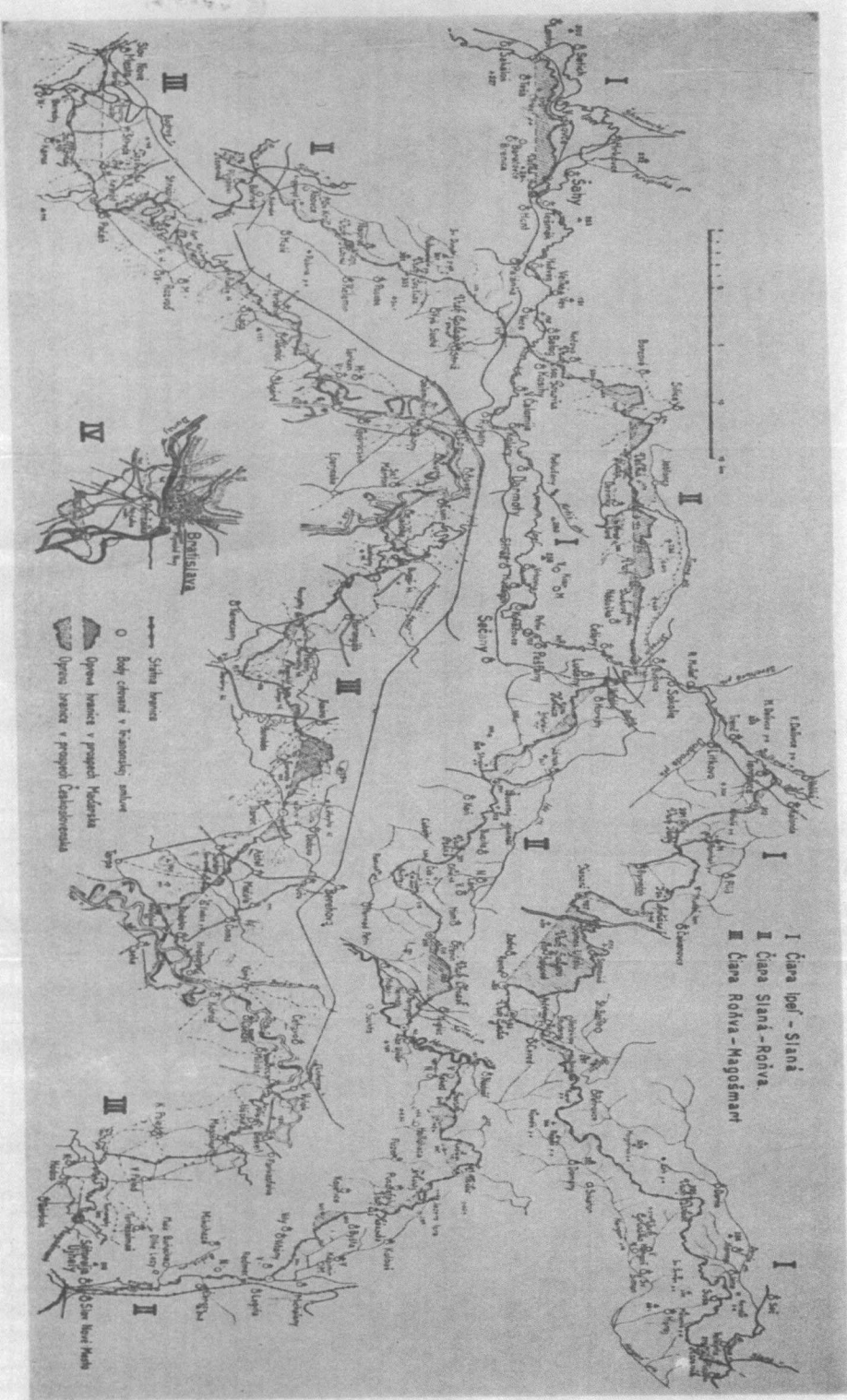

Příloha 7.

Hranice Slovenska včetně československé části tzv. slovanského koridoru podle požadavků československé delegace na pařížské mírové konferenci

7. Československo-maďarské hranice po konečnom stanovení

Příloha 8.

Podoba československo-maďarské hranice podle konečného rozhodnutí pařížské mírové konference

Příloha 9.

Území etnicky vymezené srbské Lužice s centry Chotěbuz a Budyšín

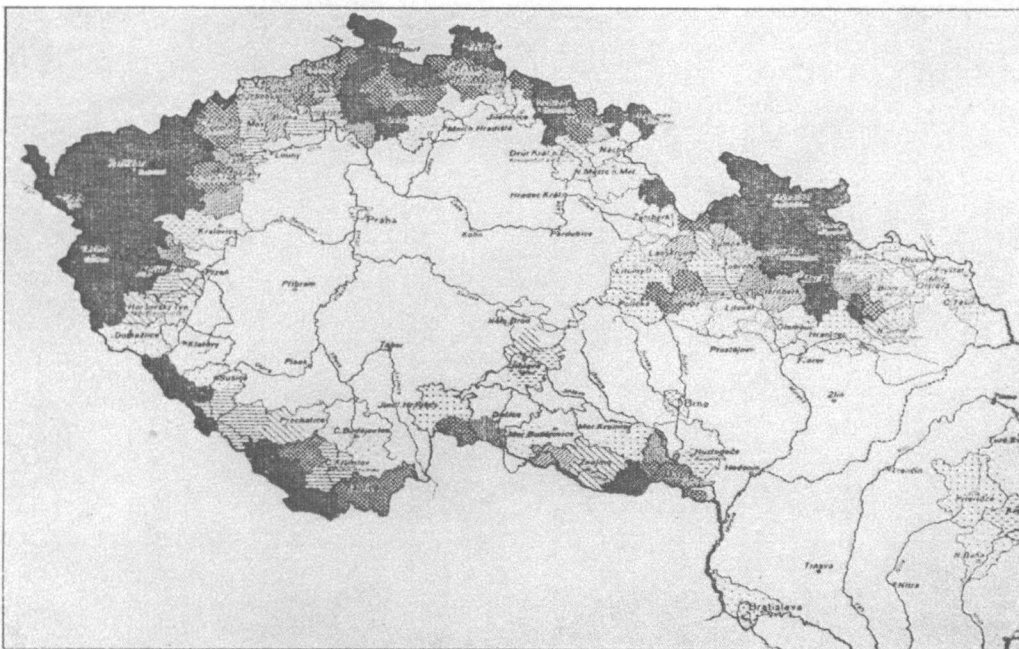
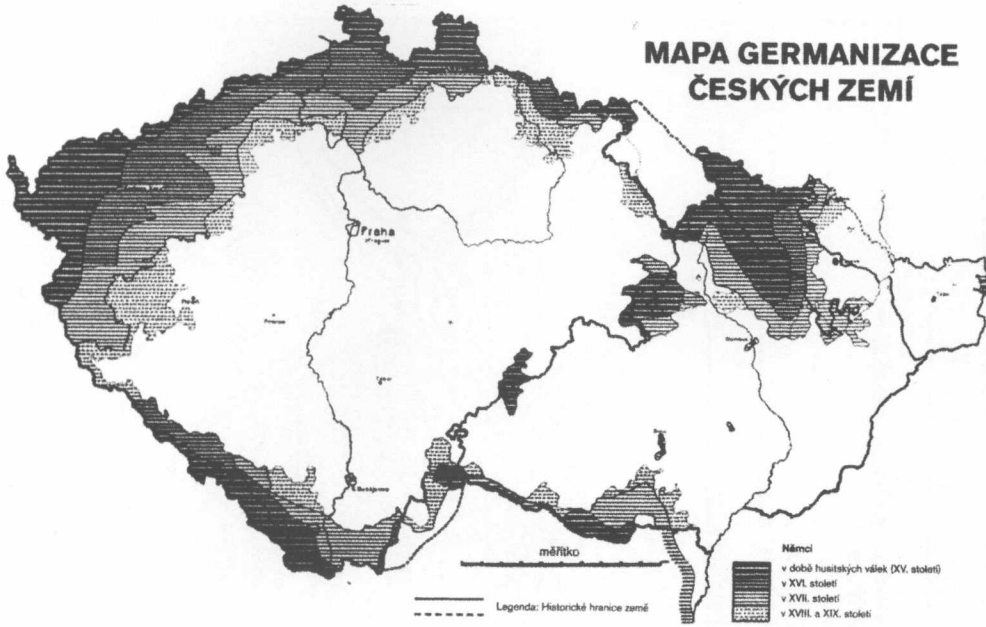

Příloha 10.

Hranice Podkarpatské Rusi stanovené pařížskou mírovou konferencí

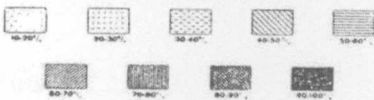

MAPA GERMANIZACE ČESKÝCH ZEMÍ

La répartition géographique de la minorité allemande
en Tchécoslovaquie

Die geographische Lagerung der deutschen Minderheit
in der Tschechoslowakei

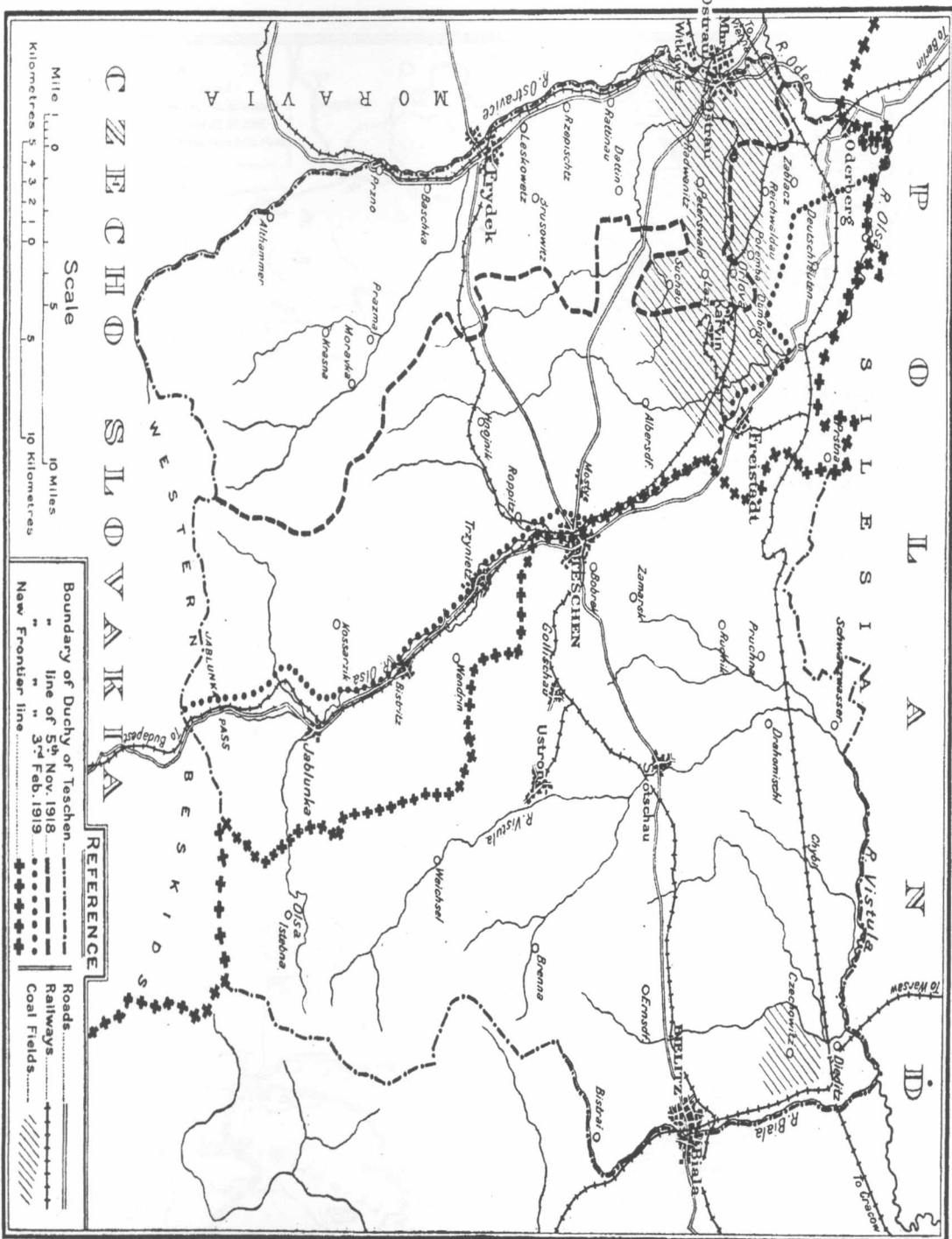

Příloha 11 a 12.

Obyvatelstva německé národnosti v českých zemích.

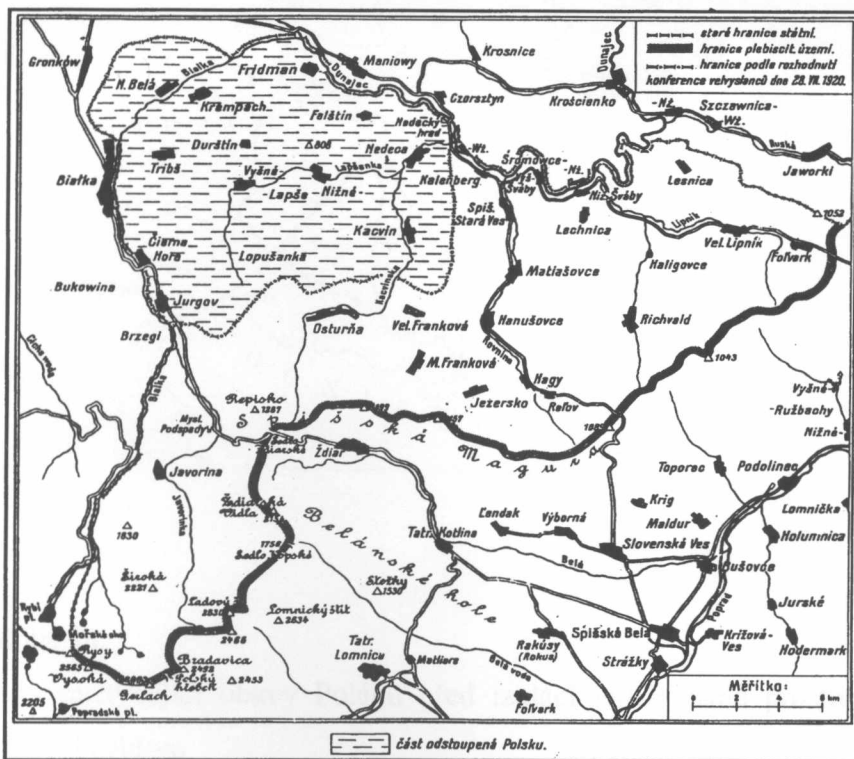
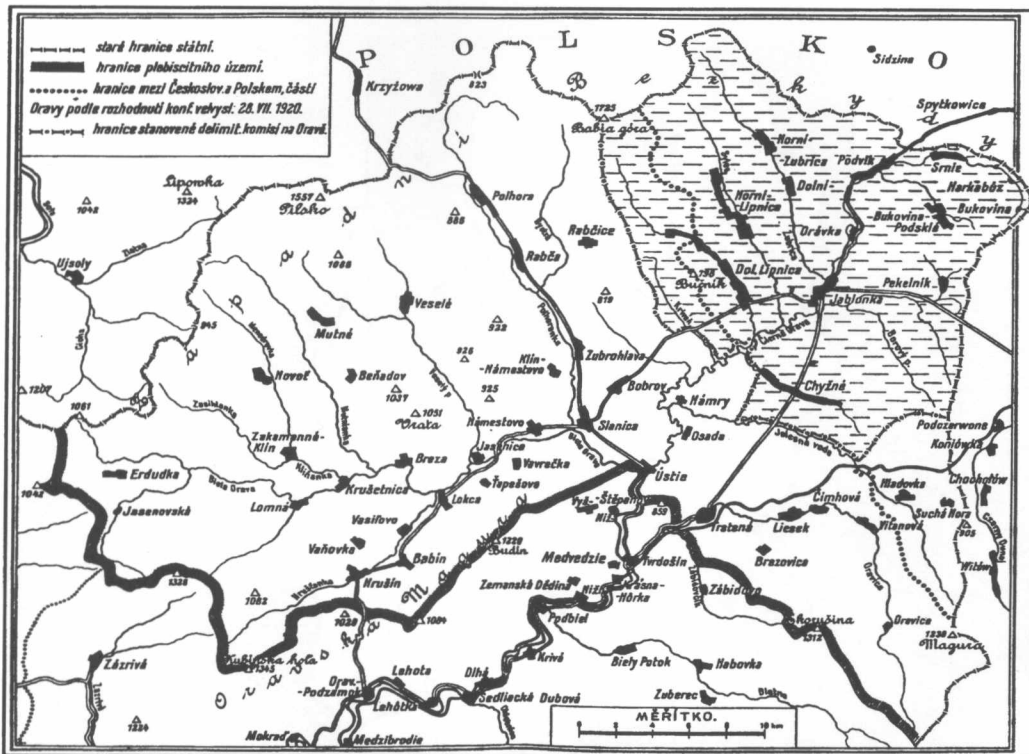

TESCHEN PLEBISCITE AREA

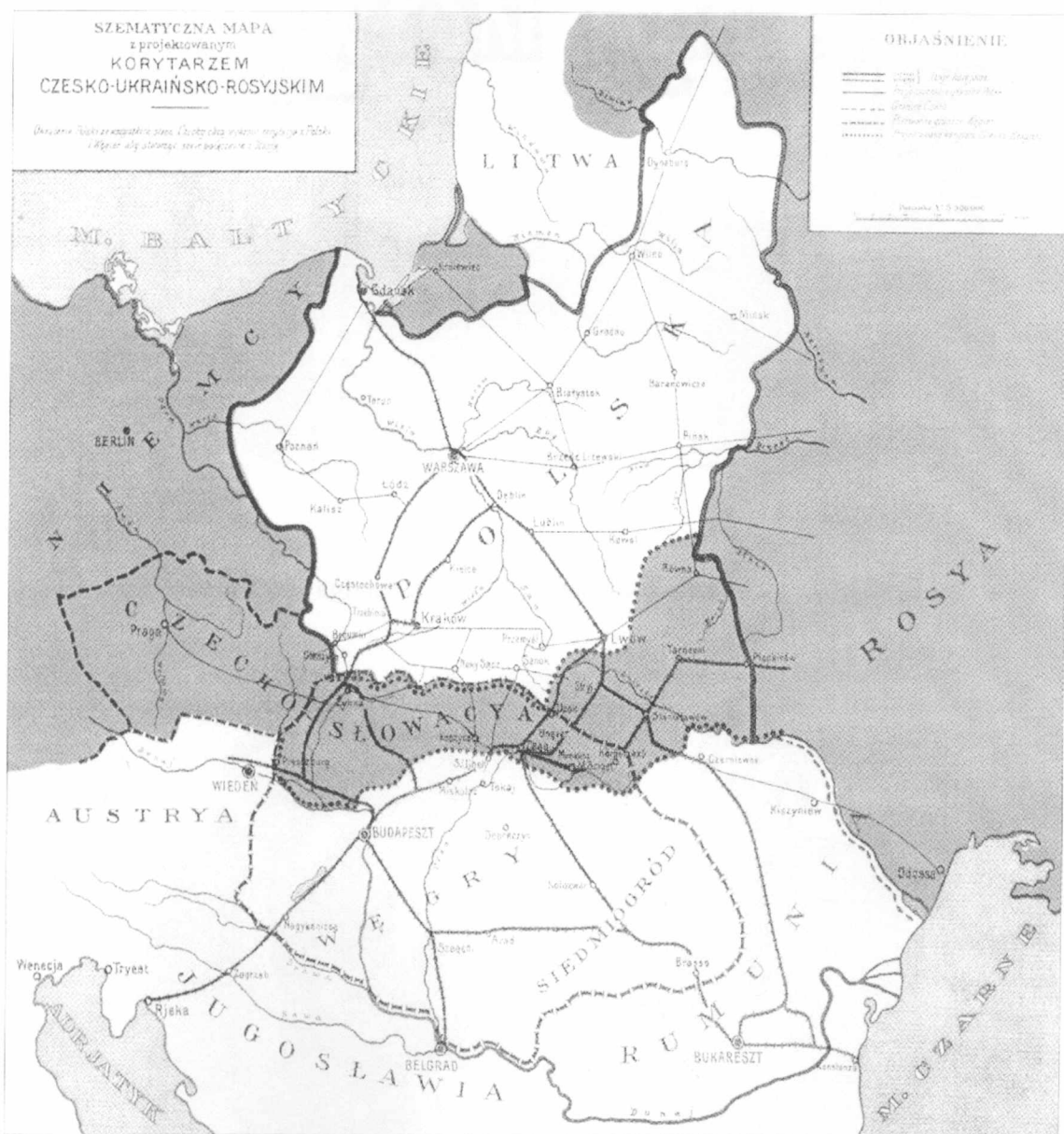
Příloha 14.

Mapa Těšínska.

Příloha 15.

Mapa Oravy a Spiše

Příloha 16.

Mapa zachycující obavy Poláků před izolací jejich země prostřednictvím tzv. česko-ruského koridoru

Příloha 17.

Ukázka protičeské tiskové agitace ze strany Polska na Těšínsku

Příloha 18.

Ukázka protičeské tiskové agitace ze strany tzv. českých Němců. Karikatura zobrazuje Čechy požadující po americkém prezidentovi Wilsonovi přístup k moři s odkazem na Shakespeara, který ve své Zimní pohádce psal o pobřeží Českého království. Obrázek zesměšňuje české územní požadavky, které Němcům připadaly nehorázné

Prameny a literatura

Edice pramenů

- BENEŠ, Edvard, Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá. Projevy a úvahy z r. 1919-1924. Praha 1924.
- BENEŠ, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Výbor z díla. Praha 1994.
- BENEŠ, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. III – Dokumenty. Praha 1928.
- HOŘEC, Jaromír (uspořádal), Dokumenty o Podkarpatské Rusi. Praha 1997.
- Kol. autorů (uspořádal), Dokumenty československé zahraniční politiky. Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Sv. I (listopad 1918-červen 1919). Praha 2001.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, Cesta demokracie. Sv. I. Projevy – články – rozhovory 1918-1920. Praha 2003.
- Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Poslanecká sněmovna, 77. schůze (30. září 1919), projev poslance dr. K. Kramáře. In: Digitální knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/077schuz/s077005.htm>.
- ŠOLLE, Zdeněk (uspořádal), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918 – prosinec 1919). Sv. II. Praha 1994.

Memoáry a dobová literatura

- BIELOVODSKÝ, Andrej, Severné hranice Slovenska. Bratislava 1946.
- BENEŠ, Edvard, Německo a Československo. Praha 2005.
- BENEŠ, Edvard, Podkarpatsko a jeho vztah k Československu. Praha 1996.

- BENEŠ, Edvard, Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. Sv. II. Praha 1927.
- BOKES, František, Dějiny Slovenska a Slováků od nejstarších čias po oslobodenie. Bratislava 1946.
- BOKES, František; VAJCIK, František, Historický atlas k slovenským dejinám. Bratislava 1942.
- ČERNÝ, Adolf, Lužická otázka. Praha 1945.
- DAVID, Josef, Lužičtí Srbové. Londýn 1944.
- DENIS, Ernest, Velké Srbsko. Praha 1920.
- HATALÁK, Petr, Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu. Užhorod 1935.
- HEJRET, John, Czechs and Poles in Těšín Silesia. Prague 1919.
- HODŽA, Milan, Slovenský rozchod s Maďary roku 1918. Bratislava 1929.
- HORNA, Richard, Hranice Republiky Československé ve světle historie. Bratislava 1924.
- HOUDEK, Fedor, Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931.
- CHALOUPECKÝ, Václav, Zápas o Slovensko 1918. Praha 1930.
- CHMELÁŘ, Josef, Politické poměry v Podkarpatské Rusi. In: Chmelař, Josef; Klíma, Stanislav; Nečas, Jar., Podkarpatská Rus. Obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových. Praha 1923, s. 184-192.
- KADLEC, Karel, Podkarpatská Rus. Praha 1920.
- KAPRAS, Jan, Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru. Praha 1935.
- KAPRAS, Jan, Těšínsko součástí českého státu. Moravská Ostrava 1919.
- Kol. autorů, Odcizené části českého státu. Praha 1919.
- KROFTA, Kamil, Podkarpatská Rus a Československo. Praha 1995.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, Nová Evropa. Stanovisko slovanské. Brno 1994.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha 1925.
- MAŠTÁLKO, Josef, Lužičtí Srbové. Praha 1946.
- MEDVECKÝ, Karol Anton, Slovenský prevrat. Sv. III. Bratislava 1931.
- NICOLSON, Harold, Peacemaking 1919. London 1964.
- OPOČENSKÝ, Jan, Zrození našeho státu. Praha 1928.
- PÁRA, Odon, Naše spojení s Jugoslávií. Praha 1919.
- PÁTA, Josef, Lužice. Praha 1946.

- PÁTA, Josef, Lužice, Československo a Slovanstvo. Praha 1935.
- PÁTA, Josef, Lužice (s mapou). Praha 1919.
- PAULOVÁ, Milada, Tomáš G. Masaryk a Jihoslované. Praha 1938.
- PELC, Ferdinand, O těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928.
- PERGLER, Karel, Amerika a československá nezávislost. Praha 1926.
- PEROUTKA, Ferdinand, Budování státu. Sv. I. 1918-1919. Praha 1991.
- PROCHÁZKA, Rudolf, Likvidace války 1919. Praha 1935.
- SOUKUP, František, 28. říjen 1918: Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa. Sv. II. Praha 1928.
- ŠROBÁR, Vavro, Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920. Bratislava 2004.
- ŠTEFÁNEK, Anton, Masaryk a Slovensko. Praha 1931.
- TEMPERLEY, H. W. V., A History of the Peace Conference of Paris. Vol. IV. London 1921.
- TEMPERLEY, H. W. V., A History of the Peace Conference of Paris. Vol. V – Economic Reconstruction and Protection of Minorities. London 1921.
- TEMPERLEY, H. W. V., A History of the Peace Conference of Paris. Vol. VI. London 1924.
- TOBOLKA, Zdeněk, Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby. Sv. IV (1914-1918). Praha 1937.
- WERSTADT, Jaroslav, Od „České otázky“ k „Nové Evropě“. Linie politického vývoje Masarykova. Praha 1920.
- ZMEŠKAL, Vladimír, T. G. Masaryk a Lužice. Praha 1930.

Sekundární literatura

- BORÁK, Mečislav; ŽÁČEK, Rudolf, „Ukradené“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín 1998.
- BROKLOVÁ, Eva, Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938. Praha 1999.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang, Češi a Němci 1918-1938. Praha 2006.
- BŘACH, Radko, Generál Pellé a československo-polský spor o Těšínsko. In: Historie a vojenství, roč. 54, č. 3, s. 33-42.

- CÉŠAR, Jaroslav; ČERNÝ, Bohumil, Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Sv. I. 1918-1929. Praha 1962.
- ČAPKA, František, Dějiny země Koruny české v datech. Praha 1999.
- DEÁK, Ladislav (uspořádal), Slovensko a Maďarsko v letech 1918-1920 (Zborník referátov z konferencie v Michalovciach 14.-15. 6. 1994). Martin 1996.
- DEJMEK, Jindřich, Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918-1920). Praha 2003.
- FASORA, Lukáš, Podkarpatská Rus v dějinách Československa. Brno 1998.
- FERKO, Milan, Sto slavných Slováků. Martin 1997.
- GAJANOVÁ, Alena, ČSR a středoevropská politika velmocí (1918-1938). Praha 1967.
- GALANDAUER, Jan, Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období příprav samostatného československého státu (1916-1918). In: Historický časopis, roč. 19, č. 2, s. 177-198.
- GALANDAUER, Jan a kol., O samostatný československý stát 1914-1918. Praha 1992.
- GALANDAUER, Jan, T. G. Masaryk a vznik ČSR. Praha 1988.
- GALANDAUER, Jan, Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy. Praha 1988.
- GOSIOROVSKÝ, Miloš, K podílu americko-slovenského proletariátu na vzniku ČSR. In: Ke vzniku ČSR. Praha 1958, s. 171-184.
- HANAK, Walter K., Podkarpatsko-rusínská otázka: 1918-1945. Praha 1998.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, T. G. Masaryk a Lužice. In: Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého (Praha 25.-26. 11. 2004). Praha 2005, s. 21-22.
- HOŘEC, Jaromír, Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany 1994.
- HOŘEC, Jaromír, První kroky svobody (Podkarpatská Rus 1918-1920). Praha 1999.
- HRONSKÝ, Marián, Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920. Bratislava 1998.
- HRONSKÝ, Marián, K otázce aktivizácie a diferenciacie slovenského politického tábora na jar 1918. In: Historie a vojenství, roč. 1968, č. 5, s. 749-796.
- HRONSKÝ, Marián, Slovensko pri zrode Československa. Bratislava 1988.
- HRONSKÝ, Marián, Vznik Česko-Slovenska. Vojenské obsadzovanie územia Slovenska a utváranie jeho hraníc (1918-1920). In: Pekník, Miroslav a kol., Pohľady na slovenskú politiku. Bratislava 2000, s. 112-133.
- IRMANOVÁ, Eva, Maďarsko a versailleský mírový systém. Ústí nad Labem 2002.

- IŠTOK, Róbert, Geopolitická pozícia Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918-1938. In: Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1918-1939). Prešov 2000, s. 49-57.
- JOHN, Miloslav, Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938. Beroun 1994.
- KADLEC, Čeněk M., Hry o hranice. Chrást u Poříčan 2001.
- KALVODA, Josef, Genese Československa. Praha 1998.
- KAMIŇSKI, Marek Kazimierz, Konflikt polsko-czeski 1918-1921. Warszawa 2001.
- KENNEDY, Paul Michael, Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000. Praha 1996.
- KLIMEK, Antonín, Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. Praha 1989.
- KLIMEK, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. XIII. 1918-1929. Praha 2000.
- KLIMKO, Jozef, Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938). Bratislava 1986.
- KLIMKO, Jozef, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980.
- Kol. autorů, Češi a Poláci v minulosti. Sv. II. Praha 1967.
- Kol. autorů, Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha 2002.
- KONEČNÝ, Stanislav, Alexandr Beskyd a Podkarpatská Rus do roku 1939. In: Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus (Sborník z mezinárodní konference v Praze). Praha 1999, s. 74-86.
- KONEČNÝ, Stanislav, Rusíni na Slovensku a vznik československého státu. In: Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus (Sborník z mezinárodní konference v Praze). Praha 1999, s. 57-73.
- KUBÍK, Lubomír, Těšínský konflikt. Olomouc 2001.
- KREJČÍ, Oskar, Geopolitika středoevropského prostoru: horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. Praha 2000.
- KURAL, Václav, Československo jako národní stát? Sudetoněmecký problém. In: Ztroskotání spolužití. Češi, Němci a Slováci v První republice 1918-1939. Praha 1993, s. 88-99.
- KURAL, Václav, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Praha 1993.
- LEMBERG, Hans, Porozumění. Češi – Němci – východní Evropa 1848-1948. Praha 1999.

- MAGOCSI, Paul R., The Ruthenian Decision to Unite with Czechoslovakia. In: *Slavic Review*, Vol. 34, No. 2, s. 360-381.
- MALÝ, Karel a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha 1999.
- MICHEL, Bernard, Smrt dvouhlavého orla. Rakousko-Uhersko 1916-1918. Praha 1994.
- MOSNÝ, Peter, Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia. Bratislava 2001.
- PERMAN, Dagmar, The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914-1920. Leiden 1962.
- PETR, Jan, Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů. Praha 1972.
- POP, Ivan, Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha 2005.
- POP, Ivan, Podkarpatská Rus. Praha 2005.
- RICHTER, Karel, Sudety. Praha 1994.
- ROMSICS, Ignác, Edvard Beneš a československo-maďarská hranice. In: *Střední Evropa*, roč. 8, č. 27, s. 9-15.
- SEIBT, Ferdinand, Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha 1996.
- SLÁDEK, Milan, Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946. Praha 2002.
- SLÁDEK, Zdeněk, Malá dohoda 1918-1938. Její hospodářské, politické a vojenské komponenty. Praha 2000.
- SOVINSKÝ, Jaroslav, Státní hranice Československé a České republiky. Praha 2005.
- TOMÁŠEK, Dušan, Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918-1920. Praha 2005.
- VALENTA, Jaroslav, Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše. In: *Dějiny a současnost*, roč. 13, č. 3, s. 55-57.
- VALENTA, Jaroslav, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In: *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1920*. Opava 1991, s. 1-20.
- WANDYDZ, Piotr S., France and Her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. Minneapolis 1962.
- ZEMAN, Zbyněk, Edvard Beneš. Politický životopis. Praha 2000.
- ŽÁČEK, Václav a kol., Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918. Praha 1975.